

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Bibliotheca Mvndi Vincentii Bvrgvndi, Ex Ordine Prædicatorvm Venerabilis Episcopi Bellovacensis, Specvlvm Qvadrplex, Natvrale, Doctrinale, Morale, Historiale

In quo totius naturæ Historia, omnium scientiarum Encyclopædia, moralis
Philosophiæ Thesavrvs ...

Tomvs Secvndvs, Qvi Specvlvm Doctrinale Inscribitvr

Vinzenz <von Beauvais>

1624

Liber Decimvstertivs

SPECVLI MAIORIS

VINCENTII PRÆSVLIS
BELVACENSIS,

Tomus Secundus.

LIBER DECIMVSTERTIVS.

De Scientia medicina Theorica, & inventori-
bus eius.

CAP. I.

ACTOR. Post scientias
sermocinales, & practi-
cas, & mechanicas, tan-
dem accedendum est ad
theoricas. Et quoniam
inter mechanicas ultimo
loco dictum est de medi-
cina, quantum ad illam
eius partem quæ consistit
in operatione manuum, ut

sequentia præcedentibus congruenter adhaereat; Nunc
etiam in prosecutione theoricarum, à medicina inci-
piendum est, quantum ad illam partem quæ consistit
in speculatione causarum, atque morborum. Nam &
hæc ipsa videtur esse potissima naturalis philosophiæ
pars, quia de tota fere hominis natura plenissime dis-
serit, quæ est omnium creaturarum dignissima, atque
nobilissima.

Idi. in li. ety. 4. Huius artis inuētor apud Græcos (ut
fertur) Apollo fuit, quam filius eius Esculapius laude
vel opere ampliauit. Qui postquam ictu fulminis in-
terijt, interdicta medendi cura fertur, & ars ipsa per
annos ferre quingentos latuit. Tunc eam Hippocra-
tes in lucem reuocauit. *Hi itaque tres viri totidem hu-
ius artis hæreses inuenerunt. Prima* Methodica inuē-
ta est ab Apolline, quæ remedia sectatur, & carmina.
Secunda Empyrica, idest experiētissima ab Esculapio,
quæ non indiciorū signis, sed solis constat experimen-
tis. *Tertia* Logica, idest rationalis ab Hippocrate, qui
discussis ætatum ac regionum vel ægitudinum quali-
tatibus, artis curam rationabiliter perscrutatus est. I-
taque Methodici nec elementorum rationem obser-
uant, nec tempora, nec ætates, nec causas, sed solas
morbosum substantias. Empyrici solam sectantur ex-
perientiam. Logici vero adiungunt experientie ra-
tionem.

Cur inter liberales artes non numeretur.

CAP. II.

Queritur autem à quibusdam, quare inter cæte-
ras liberales disciplinas, medicinæ ars non con-
tineatur, propter hoc scilicet, quia illæ singulares cō-
tinent causas ista vero omnium. Nam & grammati-
cam medicus scire debet, ut intelligere vel exponere
possit quæ legit. Similiter Rhetoricam, ut veracibus
argumentis valeat diffinire quæ tractat; necnō & Dia-
lecticam, propter infirmitatum causas ratione adhibi-
ta perscrutandas, atque tractandas. Sic & Arithmeti-
cam, propter numerum horarum, in accessionibus &
periodis dierum. Non aliter & Geometriam, propter
qualitates regionum, & locorum situs, in quibus do-
ceat quid cuique obseruari oporteat. Porro musica
incognita illi non erit. Nam multa sunt quæ in ægris
hominibus per hanc disciplinam facta leguntur; sicut
de Dauid legitur, qui à spiritu immundo Saulem arte
modulationis eripuit. Asclepiades quoque medicus
phreneticum quendam per symphoniam, pristinae sa-
nitati restituit. Postremo & Astronomiam notam ha-
bebit, per quam contempletur rationem astrorum, &
mutationes temporum. Nam sicut ait quidam medi-
corum. Cum ipsorum, scilicet astrorum & temporum
qualitatibus, & nostra corpora commutantur. Hinc
est quod medicina, secunda philosophia dicitur, vtra-
que enim disciplina totum hominem vèdicat sibi. Nā
sicut per illam anima, ita per hanc corpus curatur.

De partibus medicina secundum quosdam.

CAP. III.

EX *Isagogis Hippocratis*. Partes medicinæ sunt
tres. Phisica, qua naturæ corporum, & na-
turales operationes cognoscuntur. Pathognomi-
ca, qua quæ contra naturam fiunt vitia, compre-
henduntur. Terapentica, qua eadem vitia curantur.
Pathognomica diuiditur in duas partes, scilicet in spe-
ctionalem, & causalem. Causarum autem quædā sunt

manifestæ

Ideo medici-
na non est ars
liberalis,
quia omniū
causas conti-
net.Medicina
cur secunda
philosophia
dicatur.Medicina
tres sunt
partes qua-
rum una
diuiditur.

manifestat, scilicet quæ sensibus comprehenduntur, ut quæ sunt cultro, vel ligne, vel lapide, vel ludo: quædam vero occultæ, ut penuria, abundantia, corruptela. Item causarum quædam sunt vitia, vel res alias continentes; quædam etiam simul agentes; quædam vero concausales, scilicet nihil per se, sed cum alijs agentes. Inspecienda est itaque hominis natura, vitij causa, tempus, locus, ætas, & ars. Therapentica diuiditur in tres, scilicet dieticam, chirurgicam, & quæ per diuersam medicinam constat. Dieta est artificiosa factitatio victus, & datio in medicina, per additamenta & detractiones vel immutationes, quæ plurimum tribuit effectum.

Medicina
Theorica in
sex consistit.

Practica di-
uiditur in
dietam, &
curam, &
chirurgiam.

Virtutes alie
animæ, alie
naturæ.

Papias. Medicina alia theorica, alia practica. Theorica, quæ & physiologica, in vi. constat. In humoribus, ut sunt calidum, frigidum, siccum, humidum. In virtutibus, ut est animalis in cerebro, vitalis in corde, nutritibilis in corpore. In elementis, ut ignis, aqua, terra, aer. In membris, ut ossa, venæ, & huiusmodi. In naturis, ut de herbis & medicaminibus. In perfectione, ut in artibus. Practica vero diuiditur in dietam, ut nutrire infantes, moderari senes, homines reparari post ægrotudines. Et in curam, ut in medicaminibus, quæ deintus accipiuntur, & per os, vel meatum, vel de foris ponuntur. Et in chirurgicam, ut secare, vel incendere.

Virtutes alie pertinent ad animam, alie ad naturam. Ad animam pertinentes, alie principales, ut quæ fantasmas, id est figuras omnium intellectu percipiunt, & memoria retinent quæ audiunt vel vident. Alie sensuales, ut quæ quandoque sensibus insunt. Alie motuales, quæ per nervos fluunt; & corpus contrahere, & circumferre, aut extendere possunt. Naturæ animi virtutes partiuntur in duo; in nutritibilem & vitalem. nutritibilis in 4. Vna quæ trahit, altera quæ tenet, tertia quæ digerit, quarta quæ impellit. Vitalis virtus habet subiacentes pulsus arteriarum, quæ quando aperiuntur extrahunt illi aera, & expellunt fenum.

Aliter de eodem secundum Anicennam.

CAP. IV.

Quid medi-
cina & quo
duplex.

Medicina
practica est
etiam scientia
licet non co-
sideret prin-
cipia sed ope-
randi quali-
tatem.

Causa medi-
cina mate-
riales.

Efficientes.

Formales.
Finales.

Vicenna, lib. 3. Medicina est scientia, qua corporis humani dispositiones noscuntur, ex parte qua sanatur, & a sanitate remouetur ut ipsa sanitas habita conseruetur, & amissa recuperetur. Hæc diuidi potest in theoreticam & practicam. Non quod vna pars diuisionis sit scire, & altera operari; nulla enim earum est nisi scientia, sed vna earum est ad scienda principia, & altera ad sciendam operandi qualitatem. Quoniam cuiusque rei scientia causas habentis non acquiritur, neque completur, nisi per sui causas sciatur. Oportet & in medicina scire sanitatis & ægrotudinis causas. Insuper etiam & accidentia earum; quia tam ipsæ quæ earum causæ plerumque quidem manifestæ sunt, & plerumque occultæ, nec nisi per significationes accidentium comprehenduntur.

Causæ quidem speciales quatuor sunt, materiales duo subiecta, propinquum scilicet & longinquum. Propinquum, membrum & spiritus; Longinquum autem humores, & longinquiora sunt eis elementa. Et hæc duo subiecta sunt secundum compositionem, licet sint & cum alteratione. Efficientes sunt causæ permutantes & conseruantes humani corporis dispositiones, sicut sunt aer, cibus, & potus; euacuatio & retentio, regiones & loca habitabilia, & quæ continuantur eis. Præterea motus & quies, corporales & animales, somnus & vigilia. Alteratio quoque in ætatibus, & diuersitas in eis, & in generibus, & in artibus, & in moribus, & in rebus, quæ humano corpori subueniunt, ipsum tangentibus, siue sint contra naturam, siue non. Formales causæ sunt cōplexiones, & virtutes, quæ post eas eueniunt, & compositiones. Finales vero causæ sunt operationes, in quarum scientia est proculdubio scientia

virtutū, & scientia spirituum, quæ sunt virtutū subiecta.

Igitur medicina tractat de elementis & cōplexionibus & humoribus; de membris simplicibus & cōpositis. De spiritibus, & eorum virtutibus naturalibus, & animalibus. De operationibus, & dispositionibus corporis, sanitate scilicet & ægrotudine, & medio, & causis earum, scilicet ex cibo & potu & aere, ac cæteris supradictis. De regimine quoque cum comestitionibus, & potibus, & medicinis, & manualibus operationibus, ad sanitatem conseruandam, & ægrotudinem qualitatibus medicandam.

Item aliter iuxta Constantinum.

CAP. V.

Constantinus ubi supra. Medicinæ diuisio multiplex est. Sed mihi cæterisque philosophis, hæc omnibus melior esse videtur. Medicina omnis, aut est theoretica, aut practica. Theorica est perfecta scientia rerum solo intellectu capiendarum, subiecta memoria operandum rerum. Practica est subiectam monstrare theoreticam in propatulo sensuum, & in operatione manuum, secundum theoreticam præceptis intellectum. Theorica diuiditur in tres partes, scilicet in rerum naturalium scientiam, & non naturalium, & eorum quæ sunt extra naturam. Res naturalis est in rebus animatis de terra procedentibus, & in corporibus, sensibilibus, scilicet vel insensibilibus, ad construere vel destruere pertinentibus. Huius 7. sunt partes, scilicet elementa, cōplexiones, humores, mēbra, virtutes, actiones, spiritus. Horum tria sensibilibus & insensibilibus communia sunt, scilicet elementa, cōplexiones, actiones. Quatuor vero reliqua sensibilia sunt propria. His autem 7. quidam Philosophi 4. admiscunt, scilicet ætates, colores, figuras, maris & fæminæ differentias. Sed hæc cōplexionibus attingere videntur. Causa vero non naturales sunt sex, scilicet aer circūdans, motus & quies, cibus & potus, sonus & vigilia, inanitio & continentia, animæque accidentia. Quæ vero sunt extra, diuiduntur in tria, scilicet in morbum, & morbi causas, & significationum morbi accidentia.

Practica diuiditur in duo, scilicet in custodiam sanitatis, & curationem ægrotudinis. Custodia sanitatis in tria, scilicet in custodiam sanitatis corporum, in sanitatem instabilem, & in custodiam ad sanitatem iam transeuntium, & in custodiam fragiliū, ut infantiū, senum, & ægrotudinem exeuntium. Curatio ægrotudinis dupliciter fit, aut cū porione & dieta, aut cū chirurgia. Chirurgia iterum dupliciter, scilicet aut in carne incidenda, findenda, suenda, coquenda: Aut in ossiū fractura, & hæc ad locum proprium, si exierint, reducendo.

De Elementis.

CAP. VI.

Philosophi diffiniunt elementum esse simplicem minimamque compositis corporis particulam. Simplicem autem esse dicimus, quæ cum eadem sit in essentia, similis est in partibus, ut ignis, aer &c. Sunt tamen quædam visu simpla, & intellectu composita; ut lapides, metalla, & similia. Itaque philosophi videntes prædicta quatuor intellectu simpla, & omnia corpora constructioni atque destructioni obnoxia ex eis esse cōposita, ut lapides, metallaque, & similia; vocauerunt ea prima elementa, posteriora vero, secūda & tertia. Vnde quædam vocantur vniuersalia, scilicet ex quibus multa & diuersa componuntur corpora, quædam particularia, quæ scilicet vnicuique corpori inde composita sunt propria; quædam vero media; quædam ex vniuersalibus & particularibus subsistentia, ut quatuor humores. Ad comparisonem enim elementorum simplicium sunt compositi, simplices autem ad membra comparati. Ideoque iure dicuntur medij

Secū de

Sed de primis & vniuersalibus ad præsens intendumus loqui: Nam omne corpus animatum siue inanimatum, ex quatuor elementis componitur, quod etiā ex destructione confirmatur; quia quodcunque destruitur, ad hæc quatuor necesse est reuertatur. Verbi gratia: In animalibus morientibus, primus calor perditus redit ad ignem, spiritus ad aerem, humores ad aquam, caro & ossa ad terram: similiter in arboribus. Elementa ergo nunquam ex toto destruantur; quia destructis his quæ ab ipsis conficiuntur, ad suum principium particulatim reuertuntur, & idcirco dignè elementa vocantur.

Ani. de medicina. li. i. Elementa sunt corpora primū omnium corporum principia, quæ in corpora diuersarum formarum diuisi minime possunt, ex quorum commixtione diuersa species consurgunt. Horum duo sunt grauiora, scilicet terra & aqua, duo vero leuiora, scilicet ignis & aer. Et in animalis corpore, duo quidem grauiora plus iuuant ad membrorum grauationem, & eorum quietem. Duo vero leuiora plus ad generationem spirituum, & motionem eorum ad mouendum membra, licet motio non sit nisi ab anima.

De quatuor qualitatibus.

CAP. VII.

Quod autem in corpore calidius est, spiritus est. & cor à quo procedit; deinde sanguis licet in hepate generetur, quia cum corde continuus existit, & ideo plus ab eo caloris acquirit quam hepar habeat; postea vero hepar, quod est sicut sanguis coagularus; post hæc autem caro, deinde muscoli, postea splen; post renes; post hæc arteriarum tunica, venarumque pulsatilem: postea vero cutis, volæ temperata. *Frigidius* autem quod est in corpore phlegma est, postea pili, deinde os, postea cartilago, postea ligamentum, post chorda, post panniculus, post neruus, post nucha, post cerebrum, post adeps, post pinguedo, post cutis. *Humidius* vero quod est in corpore phlegma est, post sanguis, post pinguedo, post adeps, post cerebrum, post nucha, post caro mamillarum & testiculorum, post pulmo, post hepar, post renes, post lingua, post musculus, post cutis. Hoc ordine Galenus ea disposuit.

Res autē siccior in hominis corpore sunt pili; quia sunt ex vapore fumoso (resolutum enim fuit quod in eodem vapore mixtum erat, & manet pura fumositas congelata) postea vero os: Omnibus enim membris durius est, humidius tamen pilis; quia eius generatio est ex sanguine, cuius situs est siccus, qui humores naturales exiccat, locatus in eis. Quapropter os multa nutrit animalia, pili vero nullum; aut valde rarum, sicut estimant quidam quod vespertilionem eos digerant, & in eis delectentur. Nos autem cum duas partes ossis & pilorum æquales in pondere assumpserimus, & eas in cucurbita, albico superposito distillauerimus, egredietur ex osse plus aquæ & plus olei, & remanebit minus fecis: Os ergo pilo est humidius: Post os autem in siccitate est cartilago, postea ligamentum, post corda, post panniculus, post arteria, post vena, post nerui sensus, postea vero cutis.

De complexionibus.

CAP. VIII.

Complexio est qualitas proueniens ex actione inuicem & passionem contrariarum qualitatuum in elementis inuentarum, quorum partes ad paruitatem redactæ sunt. Hæc qualitates sunt caliditas, frigiditas, humiditas, & siccitas. Deus autem, cuique animali, & cuique membro donauit ex complexione, quod eius actionibus & dispositionibus melius conuenit, & hoc certificare Philosophi est, & non Medici, donauit homini complexionem temperatiorem quam in hoc mun-

do esse possibile est, cum virtutum suarum cōuenientia quibus agit & patitur; & vnicuique membro dedit de complexione quod meretur. Potuit ergo quædam ex membris calidiora, quædam frigidiora, quædam humidiora, quædam sicciora.

Constantinus ubi supra. Complexio dicitur, quæ ex quatuor elementorum commixtione conficitur. Si ergo corpus in quantitate elementarium partium æquale sit, temperatum erit. Sed si ignea superet, calidum est; si aerea humidum; si aquosa, aquosum; si terrea, siccum; si ignea & aerea, calidum & humidum: Si aquosa & aerea, frigidum & humidum. Si aquosa & terrea, frigidum & siccum. Sunt igitur nouem complexionem, scilicet vna æqualis, & 8. inæquales, quarum quatuor simplices sunt, & quatuor compositæ.

De varietate complexionum in membris.

CAP. IX.

Complexio corporum comprehenditur ex singulorum complexione membrorum. Hanc autem discernere non poteris, nisi naturas eorum secundum quod oportet esse cognoueris. Verbi gratia, cerebrum frigidum necesse est esse, ad rationis capacitatem, & memoriam. Cor calidum, quia vitæ, calorisque naturalis est, fundamentum. Hepar calidum & humidum, quia virtutis digestivæ caput est & principium. Ossa dura & sicca, quia frigiditas totius corporis est super ea fundata. Similiter alijs membris inest vis quædam naturalis, secundum quod necesse est singulis. Quædam autem membra temperata sunt, ut cutis: quia operimentum est & defensio omnium membrorum corporis, ab exteriori scilicet passione, vel calore, frigore, incisione, vel cōfixione. Receptrix etiam est humorum à natura de interioribus membris expulsum. Ideoque temperata dicitur: quia membra temperata, qualibet qualitate adueniente cōtraria, non ilico mutantur, & si mutantur ad proprias naturas cito reuertuntur. Est autem temperatissima cutis in manuum volis: & hoc propter tactum, scilicet ut discernere possit inter lenem & asperum. *Quædam* vero membra intemperata sunt in maiori gradu: Alia in minori, alia in mediocri. *Calidissima* sunt, ut cor præ omnibus membris corporis, quia inde calor ad omnia membra procedit. Hepar quoque calidum, minus tamen quam cor, ut cito digeratur, post hæc duo calida est simplex caro, minus vero lacerti, propter neruorum cōmixtionem. Deinde splen, quia ibi feces sanguinis colliguntur: postea renes, partem sanguinis habentes; post hos venæ & arteriæ, quæ quantum ad naturam suam frigidæ sunt, sed tamen calefcunt, quia vasa sanguinis sunt. *Omnibus* autem membris pili sunt frigidiores, post hos ossa, post quæ cartilago, deinde ligamenta, panniculi, chordæ, nerui, medullæ spondilium, & cerebrum, in ultimis, autem pinguedo. Vniuersaliter quidem membra sanguinem habentia calida sunt, carentia vero frigida. *Humidissima* sunt membra pingua, secundo cerebrum, tertio medulla spondilium, quarto vbera, quinto testiculi, & substantia pulmonis, hepar, splen, renes, lacerti. *Sicca* sunt pili, secundo ossa, tertio loco cartilaginosa, quarto ligamenta, quinto cor, sexto panniculi, post hos venæ, post nerui, post caro cordis: & in ultimo nerui sensibiles, hæc est omnium membrorum simplex natura. *Cōposita* vero cognoscere non est valde difficile: quia cerebrum est frigidum & humidum. Cor calidum & siccum, Hepar calidum & humidum. Ossa frigida & sicca.

De signis complexionum in quatuor membris principalibus.

CAP. X.

Quatuor sunt fundamenta corporis, scilicet cerebrum, cor, hepar, & testiculi. Cerebri complexio cognoscitur à forma, à pilis, ab actionibus, à superfluitatibus, à tactu, ab oculorum signis, v.g. Caput paruum intemperatum designat cerebrum, cuius causa fuit parua materia, &

virtutis

Complexiones sunt nouem, vna æqualis, quatuor simplices, & quatuor cōpositæ.

Cur cerebrum frigidum, cor calidum, ossa dura &c.

Cutis in manuum volis est temperatissima. Ordo calidorum.

Ordo frigidorum.

Ordo humidorum.

Ordo siccorum.

Complexio composita cerebri cordis &c.

Signa complexionis cerebri.

virtutis formativæ debilitas; Pili plani, & nunquam A decalvandi, humectationem demonstrant cerebri. Ideoque mulieres & eunuchi nunquam calvi fiunt, quia cerebrum habent humidum. Solitudo, instabilitas, audacia, & loquacitas, cerebri caliditatem designant; superfluitas ab ore vel naso exiens, si fuerit multa & cruda, frigidum & humidum demonstrat. Caput tactu calidum, significat calidum esse cerebrum. Si oculi rubicundi sint & crocei, & alij sensus turbidi; caliditatem & humiditatem ostendunt cerebri, si vero contrarium, frigiditatem & humiditatem.

Signa complexionis cordis.

Cordis complexio intelligitur ex actione & figura pectoris, & pilis, & tactu. Cum enim spiritus & pulsus vehementissimi sunt in homine, ipse vero magnæ audaciæ vel iracundiæ, calorem cordis, & totius corporis significare videntur; contraria, frigiditatem. Si pectus latum, non capiti vel spondili assimilatum, cor monstrat esse calidum. Si pili multi & nigri in pectore sint, vel in cōfinitate pectoris, calorem cordis significat, si non, contrarium. Si pauci & lenes sint pili humidum significant. Si multi & asperi, siccitatem. Si pectus & eius confinia sint tactu calida, calidum significant; si frigida, frigidum; si humida, humidum; si sicca, siccum.

Signa complexionis hepatis.

Hepatis complexio consideratur ex venis & humoribus, ex tactu & caloribus, & ex pilis. Venæ crassæ & latæ, calidum significant, duræ siccum, molles humidum, strictæ, & subtiles frigidum. Si homo sit cholericus, & maxime in iuventute, sanguisque eius calidissimus, calor hepatis significatur. Si sanguis eius mutetur in nigredinem, & pissetur, calor & siccitas designatur. Si pili super ventrem & penem multi sunt, calidum significant. Si multi & asperi, calidum & siccum; si non, contrarium. Si venter & penis frigidi sint, frigidum significant; similiter & in alijs. Si totum corpus fuerit temperatum inter album & rufum, inter calidum & humidum, temperatum significat; si rufum & croceum, calidum nimium; si tantum album, frigidum significat corpus; si nimium album viriditati vicinum, frigidum & humidum, si liuidum & plumbeum, frigidum & siccum hepatis significat, & abundantia cholerae. Porro complexio testiculorum suo modo ex pilis & substantia spermatis, aut ex actionibus intelligitur.

De signis complexionis oculorum, & pulmonis, ac stomachi.

C A P. XI.

Signa complexionis oculorum.

Oculorum complexio cognoscitur ex forma eorum, & colore, ex motu, ex tactu, & venis, ex abundantia ab eis expulsa. Oculorum paruitas parvo corpori & capiti assimilata, parvam & intemperatam designat materiam; si fuerit e contrario, contrarium. Nigri sunt oculi ex crystallae paruitate, & concavitate, vel turpitudine; cum scilicet euagaydos, id est, vitreus humor, multus est & turbidus. Glauco vero his contrarij sunt. Citrinis conveniunt aliqua, nigros & glaucos oculos facientia. Oculi multum veloces & mobiles, frigiditatem & siccitatem significant. Tactus humidus, humidum præmonstrat. Venæ si rubicundæ fuerint, & crassæ, tactus vero calidus calorem oculorum designat, e contrario vero frigus. Si multæ ex oculis fluunt lachrymæ humiditatem significant, si non siccitatem.

Signa complexionis pulmonis.

Complexio pulmonis ex convenientia capitur aeris, & excreationibus, & ex voce; si enim pulmo calorem aeris non patitur, & frigidis delectatur, calor significatur; si vero e contrario, frigiditas. Vox parva frigiditatem designat, magna caliditatem, rauca humiditatem, subtilis & clara siccitatem. Pulmo humidus, si cæter quis vel loquatur, multum sreat, siccus autem nihil. Magnitudo quoque vocis magnitudinem sequitur pulmonis. In parva voce e contra intellige, veruntamen calor semper largior pulmonis facit canalem; Frigus e contra semper angustat, vox lenis ex lenitate canalus pulmonis exit, aspera ex eius asperitate.

Stomachi complexio de actionibus eius vel cibis congruis intelligitur. Nam stomachus calidus crassos cibos bene digerit, delicatos consumit, mutat, & plus digerit, cibos maxime calidos quærit, nec famem sustinere potest. Frigidus vero crassi cibi digestivus non est, sed gravatur potius, & cito mutat in humores acidos, Frigidus autem humores appetit, stomachus siccus cito sitit, sicca semper quærit. Humidus vero non sitit, humidos cibos appetit, parum digerit. Frigidus cibi frigido stomacho nocent. In alijs similiter hæc ratio consideranda est. Naturales, siue non naturales stomachi complexiones, appetitu ciborum facile quis discernit. Naturales enim sibi similia appetunt, contrariæ vero contrarium.

Signa complexionis stomachi.

Naturalis stomachi complexio, siue non naturalis, contrarium.

De signis complexionis totius corporis.

C A P. XII.

Denique totius corporis complexio capitur ex tactu, calore, pilis, figura, & actionibus. Si enim calidum fuerit, caro erit multa, pinguedo parva, color rubeus, pili multi & nigri, & tactus calidus, intellectus bonus, homo multum facundus, nobilis, audax, iracundus, libidinosus, multum appetens, & cito digerens, asperæ vocis. Contraria, e contrario. Si fuerit siccum, erit macidum & durum, & sicciora membra erunt aptiora; si humidum, erit pingue & carneum, si calidum & siccum, erit macidum, pilosum, pilique nigri erunt, color brunus, tactus calidus & durus, homo intellectualis & audax, appetibilis & digestibilis maxime crassi cibi, libidinosus. Si calidum & humidum erit nimia carnis, parva pinguedinis, pili nigri & plani, tactus calidus & humidus, color albi & rufi medius. Corpora frigida & humida, alba sunt & pingua, pili rufi, intellectus durus, immo obliuiosus, nec multum appetens cibi, nec digerens, non libidinosus. Frigida & sicca, sunt alba aliquantulum liuida & macida, pili rufi, sed aliquantulum citrini, tactus frigidus & durus.

Signa complexionis totius corporis.

Æqualis autem & moderata complexionis hæc signa sunt; corpus nec multum macidum, nec pingue, color eius inter brunum & album medius; pili in infantia rufi, in pueritia & iuventute nigri, cutis inter calidum & frigidum, lene & durum, sicut volæ manuum: homo boni intellectus, non obliuiosus: prudens, audax, inter pigrum & velocem medius, neque gulosus. Actiones etiam omnium membrorum perfectæ sunt: hæc est complexio media. Si autem in quolibet corpore videris aliquas harum qualitatam discordantes, secundum viciniorem partem iudicandum erit: si fuerint æquales, considerandæ sunt fortiores.

Signa modum & æqualis complexionis.

De signis mutata complexionis ex regione vel consuetudine.

C A P. XIII.

Significationes autem complexionis mutatae, aut ex ætate, aut ex sexu. Itaque significationes hæc in pilis, aliisque prædictis in regione temperata sunt considerandæ, ut in illa quæ rectè Zodiaco est supposita, ab oriente in occidentem protensa: ibi enim fallere non possunt. In intemperata vero semper fallunt, ut est aliquando Ægyptus, semper vero Æthiopia, ibi colores nigri, crispi pili, & asperi, sicca cutis, inferior pars corporis subtilis, facies tumida, oculi concavi, nasi magni & lati, interiora frigida, & ideo animositas eos debilitat, ex qua significatione, etsi non sint, videntur esse calidi. Calor enim aeris calorem naturalem ab interioribus ad exteriora protrahit, & ita refrigerant interiora. In frigida regione septentrionali, sicut pili flavi, lenes, & albi, color albus, facies rubicunda, pectora lata, pedes subtiles propter caloris coadunationem in pectore, fugiunt a pedum extremitate. Complexio quidem eorum calida est, &

In intemperata regione prædicta signa non tenent.

ob hoc

ob hoc audaces sunt & fortes; & tamen cum non sint videntur esse frigidi. In huiusmodi ergo iudicium sumendum non est à calore & pilis, sed ex complexione sui.

Consuetudo
complexionis
mutat & na-
turam.

Consuetudo diuturna mutatur in naturam, aut propter dietam, aut propter artem aliquam. Per dietam, ut si corpus naturaliter macidum quietè viuat & suauiter, ac multum bibat & comedat, cito pinguescit. Corpus pingue si laboret, & se exerceat, potum, & cibum sibi minuat, angustietur & arefcet. Humectatio eius dissoluitur, calefactum macrescit & exiccatur. Si in æstiuo sole moretur, cutis nigrescit & exiccatur. Differunt autem pinguedines, vel macies naturales, & consuetudinariæ; pinguis enim naturaliter albus est, subtilis & striclus; Macidus vero naturaliter pilosus est, & crassas habet venas; si autem econtra consuetudo est non natura. Ars quoque complexionem corporis mutat ex calore & siccitate, ut in ferrarijs, ærarijs, & vitrarijs. Ex calore & humiditate, ut in balnearioribus. Ex frigore & humiditate, ut in piscatoribus. Ex frigiditate & siccitate, ut in campum colentibus, & venatoribus.

Arts comple-
xionem mutat.

De Mutatione complexionis secundum ætates.

CAP. XIII.

Ætas pueri-
lis est calida
& humida,
iuuenilis ca-
lida & sicca,
senilis frigida
& sicca.

Ætas puerilis calidior & humidior est alijs, quia spermati & sanguini vnde fuerunt, vicini sunt. Iuuentus autem calida & sicca, sed calor puerorum tantum lenis est, propter humiditatem: Iuuenum autem ardentissimus, propter siccitatem. Decrepiti autem frigidissimi sunt, quorum, scilicet ætas ætati puerili est opposita, quia in pueris solidiora membra, ut cartilaginee, & nerui, & ossa, humidissima sunt & tenerrima; econtra vero in decrepitis siccissima. Item ætas puerilis in augmento consistit, virtus enim naturalis complexionis calidæ & humidæ, membra augmentat & extendit: Aetatis autem decrepitæ est econtra decrefcere, quia naturæ est frigide & sicce. Dicunt tamen quidam humidum & frigidum esse corpus decrepiti, propter sputa plurima, & nasi emunctoria, & faciliores lachrymas; hoc enim apparet esse de ratione complexionis humidæ: sed hoc maximè provenit ex membrorum defectione, & proxima caloris naturalis extinctione, & quia ut oportet, cibum digerere non potest; vnde crudi humores colliguntur.

Ratio cur se-
nes cum siccis
sint abundantes
humoribus.

Quatuor sunt
ætates.

Ætas adole-
scendi est mi-
nus quadruplex.

Anticenna ubi supra. Aetates quidem omnes quatuor sunt. Prima scilicet adolendi, quæ dicitur adolescentia, & est ferè vsque ad annos 30. Secunda consistendi, quæ dicitur ætas pulchritudinis, & est ferè vsque ad 35. vel 40. annos. Post hæc ætas diminuendi, cum virtus iam amittitur, & hæc est ætas senectutis, quæ ferè est vsque ad annos 60. Deinde sequitur ætas minuendi cum manifesta virtutis debilitate, & hæc quidem est ætas senum, & finis vitæ. Aetas autem adolescendi diuiditur in ætatem infantie, quæ est cum membra pueri nondum ad motiones, & ad ambulandum apta sunt. Et in ætatem dentium plantarum, quæ est post ambulationem, & antequam sit fortis. Hanc sequitur ætas concussionis, quæ est post natiuitatem dentium antequam polluat. Deinde est ætas algeemati & rebus, id est cum ab eo egreditur sperma, quæ est donec barbescat; postea verò ætas fortitudinis, id est iuuentutis, quæ est donec desinat crescere.

Adhuc de eodem.

CAP. XV.

Ab infantia quidem vsque ad iuuentutem, complexio in calore ferè temperata: & in humiditate ferè superflua existit. Dixerunt autem quidam, quod calor pueri maior est quàm iuuenis, & ideo plus crescit. Alij quod calor innatus iuuenibus valde fortior est, quia sanguis eorum copiosior est, & spissior, & quod augmentum in pueris est propter humiditatem tantum, & non propter calorem. Sed Galenus vtrisque

contradicit, dicens quod eorum caliditates in radice sunt æquales, sed puerorum caliditas maioris est quantitatis, & minoris qualitatis, scilicet acuitatis; sicut si vna sola caliditas in mensura, substantiam humidam multam semel penetrauerit, ut aquam; & alia vice substantiam paucam & siccam, ut lapidem; Inuenimus caliditatem aqueam maioris quantitatis, & mollioris qualitatis, quàm lapideam. Sic igitur agnoscenda est caliditas, quæ in pueris & iuuenibus est. Pueri nanque generati fuerunt ex spermate, quod est multum, & huic calori nondum accidit res quæ ipsum extinguat: puer nanque augeri non cessat. Non enim adhuc stetit, nedum quod iam retrocedat. Iuuenibus autem nihil accidit quod eorum colorem augmentet innatum, nec etiam aliquid quod ipsum extinguat. Sed ille calor in eis conseruatur humiditate minoris quantitatis & qualitatis simul, donec ad declinationem perueniat.

Puerorum cali-
ditas est ma-
ioris quanti-
tatis quàm
iuuenum, sed
minoris qua-
litatis seu a-
cuitatis.

Quod autem augmentum si in pueris propter humiditatem tantum falsum est, humiditas enim augmenti materia est, & materia per se non patitur, nec per se creatur, sed per operationem virtutis in eam agentis. Virtus autem hæc agens est anima, vel natura præcepto Dei, & non agit nisi cum instrumento, quod est calor innatus. post tempus autem consistendi caliditas incipit minui, quoniam aer circundans, materiam eius quæ est humiditas, exiccat. Cibus quoque priuatur digestionem, & inde accidit humor extraneus, scilicet phlegmaticus frigidus, qui iuuat ad ipsum calorem extinguendum duobus modis. Vno scilicet suffocando & tegendo: Alio vero qualitati obuiando. Itaque puerorum ac iuuenum corpora, quo ad æqualitatem sunt calida, senum autem & decrepitorum frigida; sed corpora puerorum æquali sunt humidiora propter augmentum. Quod patet ex mollitie ossium ac neruorum eorum, parumque est ex quo fuerunt sperma, & spiritus vaporilis. Senes autem & decrepiti, præter hoc quod sunt frigidiores, sunt etiam sicciores, quod patet ex duritia ossium eorum, & asperitate cutis. Et in pueris quidem ac iuuenibus est igneitas ac aqueitas. In senibus autem & decrepitis plus terrestritas, plus etiam in decrepitis.

Sola humi-
ditas in pue-
ris non est
causa maio-
ris augmenti

Causa dimi-
nutionis ca-
loris in vi-
uente.

Puerorum &
iuuenum cor-
pora sunt æ-
qualiter ca-
lida, sed pue-
rorum ultra
æqualitatem
sunt humida
uti senum
frigida & sicca

De Varietate complexionis & sexus.

CAP. XVI.

Mulieres autem frigidioris complexionis sunt quàm viri, ideoque etiam in creatura minores sunt maculis, & humidiores. Itaque propter complexionum earum frigiditatem, multiplicantur earum superfluitates, & propter paucum earum exercitium; substantia quoque carni earum rarior est, licet caro viri ex parte complexionis eius quod ei admiscetur, rarior sit: sua namque spissitudine plus prohibetur in ipsam penetrare, quod à neruis & neruorum villis ad eam profluit.

Mulieres sunt
frigidiores &
humidiores
quàm viri.

Constantinus ubi supra. In omnibus etiam animalibus masculi calidiores & sicciores sunt quàm feminae; vnde cito pubescunt, & pili eorum fortiores sunt: Feminae vero non barbescunt, quia mares maioris sunt ardoris, fortiores quoque sunt, & animosiores, lati pectoris, & pilosi, ad motum citius prompti. Prudentia, intellectus, discretio, continentia, maiores inueniuntur in eis, quod etiam fit causa maioris caloris. Feminae vero minus pilosæ sunt in pectore & ventre, debiliores manibus & pedibus, timebunde, pectore strictæ, minus scientes. Ideoque parua sunt eorum capita, manus quietæ, ex quibus frigidiores esse probantur. Citius tamen propter ætatem crescunt, sed earum crescere velocius est ad complementum, quia parum in eis est caloris naturalis.

Cur mulieres
non barba-
scunt, nec pru-
dentia, conti-
nentia, forti-
tudine, &c.
pollent.

De Quatuor humoribus.

CAP. XVII.

Quisquis ex
quatuor hu-
moribus sui
elementum
imitatur.

I Sidorus ubi supra. Sicut autem quatuor sunt elemen-
ta, sic & quatuor humores, & unusquisque humor
suum elementum imitatur, sanguis aerem, cholera ig-
nem, melancholia terram, phlegma aquam. Et sunt
quatuor humores, sicut quatuor elementa, quæ con-
servant corpora nostra. Sanguis ex Græca etymologia
vocabulum sumpsit, quod vegetetur, & sustentetur, &
iuvetur. Cholera Græci vocaverunt, quod unius diei
spatio terminetur; unde & cholera, id est fellicula no-
minata est, hoc est fellis effusio. Græci enim fel, colen di-
cunt Melancholia dicta, eo quod sit ex nigri sanguinis fe-
ce, admixta abundantia fellis. Græci enim melan, nig-
rum; fel autem colen vocant. Sanguis Latine vocatus,
quod suavis sit: unde & homines quibus dominatur
sanguis, dulces & blandi sunt. Phlegma autem dixerunt,
quasi sit frigidum. Græci enim rigorem, phlegmonem
nominant. Ex his quatuor humoribus reguntur sani, &
ex ipsis læduntur infirmi; dum enim amplius extra cur-
sum naturæ creverint, ægrotudines faciunt.

Quid humor
& quoniam
bonus.

A nicens ubi supra. Humor est corpus liquidum, in quod in
primis nutriendum convertitur. Eius vero est humor bonus,
Ille scilicet de cuius proprietate est, ut fiat pars substā-
tiæ nutriti solus, vel cum alio; & assimilatur ei solus,
vel cum alio, & in summa, materia restorationis eius,
quod ex ea dissolvitur. Et eius est superfluitas humor
malus, qui à corpore expelli debet & proici. Humidi-
tatem quidem corporis, quædam sunt primæ, quædam
secundæ. Primæ sunt quatuor humores iam dicti. Se-
cundarum vero quædam sunt superfluitates, quædam
non. Non superfluitates, sunt humores, qui à principali
dispositione cōversæ mēbris delegati fuerunt, sed non-
dū alicuius membrorum simplicium operatione perfecta
pars effecti sunt. Horum species quatuor sunt. Una est
humor in foraminibus extremitatum parvarum vena-
rum contentus, membris simplicibus propinquarum,
eam imbibentium. Alia est humor per omnia simpli-
cia membra transiens sicut ros, qui in nutrimentum ap-
tus est converti, cum corpus nutrimento caret; &
membra cum aliqua causa fortis motus, aut alia,
ea exiccauerit, humectat. Tertia est humor qui parum
ante coagulatus, nutrimentum est, in membrorum
substantiam, iam quidem ex parte complexionis, sed
nondum ex parte essentiae completæ, similitudinisque,
conversum. Quarta est humor qui est intus in membris
simplicibus à principio natiuitatis, per quem partium
corum continuas existit, cuius principium est ex sper-
mate; spermatis principium est ex humoribus. Humores
autem boni, naturales, & superflui quatuor generibus
continentur, scilicet genere sanguinis, qui omnibus
illis melior est, & genere phlegmatis, & cholerae ruberæ,
& nigræ.

Omne corpus
ex quatuor
humoribus
constitutum
est, qui certæ
corporis par-
tes occupant,
& certis qua-
litatibus suis
prædictis cor-
poribus cre-
scent.

Ex epistola Hippocratis. Corpus igitur omne ex qua-
tuor humoribus constitutum est. Nam habet in se san-
guinem, cholera flavam, & nigram, Phlegma: qui
quatuor humores habitant in suis locis. Sanguis in he-
pate in dextro latere, in qua parte & rubea habetur, si-
ue cholera flava. Melancholia in splene. Phlegma in ca-
pite & vesica. Alia pars sanguinis dominatur, in corde.
Qualitas autē ipsorum talis est: sanguis feruens humidus
& dulcis. Cholera læcea & amara, viridis & sicca. Me-
lancholia acida frigida & sicca. Phlegma frigidum sal-
sum & humidum. Hæc omnia crescunt in tempore suo;
id est sanguis crescit verno tempore. Cholera sancea,
æstate. Melancholia autumnus. Phlegma hyeme. Item
hi omnes partiuntur sibi diem ac noctem. Sanguis ha-
bet horas sex, ab hora noctis nona, usque in horam diei
tertiam: Exinde usque in nonam cholera sancea: exinde
usque in horam noctis tertiam melancholia: exinde us-
que in horam noctis nonam phlegma. Hæc omnia etiā
habent respirationes suas per singulas partes corporis.
Sanguis per nares. Cholera sancea per aures. Melan-
cholia per oculos. Phlegma per os.

Hæc & re-
spirationes
humorum.

A Dividuntur etiam secundum quatuor ætates. Phle-
gma in pueris ab initio usque in annos 14. & deinde cho-
lera sancea in iuvenibus usque in annos 28. Deinde in
altera ætate usque in annos 55 sanguis. Exinde in se-
ne phlegma. Moriente autem eo, omnia reuertuntur
in suo loco. Præterea faciunt mores hominum tales.
Sanguis facit boni voti, simplices, blandos, hilares, &
semper amores, Cholera facit iracundos, acutos, le-
ues, ingeniosos, macros, multum manducantes, & ci-
to digerentes. Phlegma facit cautions, vigilantes,
cito asserentes canos, intra se cogitantes, minus audaces.
Melancholia facit subdolos, iracundos, avaros; timi-
dos, tristes, somniculosos. Sanguis facit pulsum ple-
num, humidum, æqualem. Cholera sancea, tenuem,
siccum, velocem, lubricum. Melancholia similem,
sed habet veluti percussam asperitatem. Phlegma fa-
cit pulsum minus plenum, humidum, æqualem cum
pondere.

De Sanguine.

CAP. XVIII.

A Vicenna ubi supra. Sanguis natura calidus & hu-
midus. Huius duæ sunt species. Naturalis, cuius
color est rubeus, & est valde dulcis, malo carens odo-
re. Non naturalis; qui duplex est, alius enim à comple-
xione bona mutatus, quia complexio ipsa in se vitata
fuit: Verbi gratia, quia fuit in frigidatus, aut calefactus.
Alius vero propter malum humorem admixtum, &
hoc dupliciter: Aut enim ad eum humor deforis venit,
& penetrans ipsum corrumpit. Aut qui in ipso generatus
fuit. Verbi gratia; pars eius aliqua putruit, & eius sub-
tile versum est in cholera rubeam, spissum autem in
nigram; & una earum, aut ambæ in eo remanserunt.
Secundum illud ergo quod ei de ceteris admiscetur,
species eius diversificantur. Fit enim plurimum turbi-
dus, plurimumque subtilis; & quandoque niger valde,
quandoque albus. Dicit autem Galenus illum fallere
qui dixit quod humor naturalis solus est sanguis, Alij
vero superfluitates, quibus non egetur. Si enim solus
sanguis esset humor, qui membra nutrirer, omnia in
suis complexionibus & essentis similia forent. Os
namque carne durius non existit, nisi quia sanguis, cui
substantia dura melancholica fuit admixta, ipsum nu-
trit. Neque cerebrum carne mollius est, nisi quia san-
guini qui ipsum nutrit, substantia phlegmatica mollis
admixta fuit.

Ipsam quoque sanguinem aliis humoribus inveni-
mus admixtum, qui ab eo separantur. Cum enim ex-
trahitur, & ordinatim ponitur in athiran, vel athiran, id
est in instrumentis super ignem positis, quibus distil-
latur, visibiliter separatur in partem quæ est sicut spuma;
& hæc est cholera rubea: & partem quæ est sicut fæx tur-
bida; hæc est melancholia: & partem quæ est ouorū albu-
men; hæc est phlegma: & partem aquosā; hæc est aquo-
sitas illa cuius superfluitas euacuatur in vrina. Aquosi-
tas nanque non est nisi ex humoribus secundis, nec est
est nisi ex eo quod bibitur, & non nutrit; nec est, neces-
saria, nisi in nutrimenti attenuatione, & penetratione.
Humor nanque est, quod ex eo quod bibitur & come-
ditur est nutriendum, & per hoc in potentia simile est cor-
pori. Quod autem in potentia corporis humani simili-
tudinem habet, est corpus commixtum, non simplex.
Aqua vero simplex est. Item quidam opinantur corpo-
ris virtutem sequi sanguinis multitudinem, & ipsius
debilitatem illius sequi paucitatem. Sed non est ita,
immo quod attenditur, est dispositio eius quantitatis,
quæ de eo corpus ingreditur.

Sciendum quoque, quod sanguis, & quod cum eo
labitur, tertiam in venis habet digestionem. Cum vero
per membra dividitur, ut vnum quodque suum recipiat
nutrimentum, habet digestionem quartam. Superfluitas
igitur digestionis primæ quæ est in stomacho, per inte-
stinorum viam egreditur. Et digestionis secundæ quæ fit in
hepate, superfluitatis plurimū cum vrina exit: quod au-
tem de illa remanet, ad splenē & fel tendit. Duarū verò
digestionum

Dividuntur
humores se-
cundum æ-
tates.

Humores di-
versificant
mores homi-
num, & pul-
sum.

Sanguis du-
plex, scilicet natu-
ralis, & non
naturalis, &
hic rursus
duplex.

Sanguis est
admixtus alijs
humoribus
ut patet
distillatione.

Aquositas in
sanguine non
est humor,
quia simplex

Per quam
viam egre-
diatur super-
fluitas quæ
est in diges-
tione quartæ
digestionis
humorum.

Phlegma
plex, scilicet na-
rale, & non
naturalis, &
hic rursus
duplex.

Quatuor
modi corri-
pi phlegma
ex parte sa-
nguinis, &
ex parte
phlegmatis,
in se ipsum.

Phlegma
cuius sunt

Phlegma
cuius sunt

Phlegma
cuius sunt

digestionum residuarum superfluitates, per resolutionem quæ non sentitur, per sudorem scilicet & sorditiem extrinsecam egrediuntur: cuius sorditiei pars est quod egreditur per foramina sensibilia, sicut per nares & aures: Aut non sensibilia, sicut per poros; aut extra naturam, sicut per apostemata cum aperiuntur; aut per id quod nascitur ex additionibus in corporibus, ut pili & ungues.

De Phlegmate.

CAP. XIX.

Phlegma duplex, scilicet naturale, & non naturale, aliud est sanguis, aliud est sapor, non plenus coctus, hoc quadruplex est, scilicet vitreum, aquosum, mucilaginatum, gypseum.

Idem ubi sup. Phlegmatis aliud est naturale, aliud non naturale. Naturale est, quod aptum est ut in aliquo tempore fiat sanguis, est enim sanguis non plene coctus. Est enim quidam dulcis modus Phlegmatis, quod non est valde frigidum, immo corporis cōparatione est frigiditatis paucæ, sanguinis verò cōparatione, & cholerae rubrae est frigidum. Et est aliud phlegma dulce non naturale, saporē non habens, quod fit cum accedit ut sanguis cum eo naturalis misceatur, & hoc quidem multoties in rheumatismis, & in salua sentitur. Dulcis vero naturalis receptaculum dixit Gal. naturam non fecisse membrum proprium, sicut duabus cholerae fecit. Hoc namque phlegma, propinquum habet sanguini similitudinem, & ipso egent omnia membra. Ideoque natura fecit ut cum sanguine vadat. Non naturalis autem Phlegmatis, aliud est superfluitas diuersæ essentiae usque; ad sensum, & est mucilaginatum; aliud in substantia æquale in se, & in veritate diuersum; & est phlegma crudeum: aliud valde subtile, & est aquosum; aliud valde crassum, album videlicet, & est illud quod vocatur gypseum. Ipsum est cuius subtile fuit resolutum, eo quod in foraminibus & iuncturis diu fuit retentum, quod omnibus existit crassius.

Est etiam ex phlegmate quoddam salsum, quod omnibus phlegmatis speciebus acutius est, & siccus, atque leuius. Omnis autem falsuginis causa est, ut aquosæ humiditati pauci saporis, aut eo priuatae terreæ partes adustæ complexionum siccarum & amari saporis æquali temperamento misceantur: nam si multæ fuerint, amarus proveniet sapor. Est etiam cum sal fit ex cinere & alchali & calce, & ex aliis cum in aqua coquantur & colantur, & coquitur aqua illa donec coaguletur in salem; aut ita dimittitur, donec per se coaguletur. Similiter etiam phlegmati tenui, quod saporē non habet; aut cuius sapor adeo parvus est quod non superat, cum cholera sicca se admiscuerit adustæ qualitatis admixtione, ipsum salsum faciet & calefaciet; hoc est igitur phlegma cholericum. Gal. dicit. Phlegma salsum fieri propter eius putredinem, aut aquositatem, quæ fuit ei admixta. Et nos quidem dicimus putredinem ipsum salsum efficere, eo quod adustionem in eo facit, & cineritatem, quæ cum eius humiditate commiscetur. Sola vero aquositas cum ei misceatur, salsum illud efficere non potest.

Item est phlegma quoddam acetosum & siccum, & dulce duobus modis est, scilicet propter suam essentiam, vel propter extraneam rem ei admixtam. Sic & acido acetosi dupliciter contingit. Vno modo propter cholerae nigram acrem sibi admixtam. Altero, propter causam quæ in ipso accidit: & illud quidem est, ut phlegmati dulci quod diximus, ipso dulci existente accidat, sicut accidit & in aliis succis dulcibus, qui prius bulliunt, & postea acescunt. Et est aliud phlegma ponticum similiter, vel propter cholerae nigram ponticam ei admixtam, vel propter causam, qua in se vehementer infigidatum est, ita quod eius aquositas congelata est, & ad siccitatem parum, & terreitratem alterata est, & neque fuit calor debilis, qui ipsum bullire faceret, & in acedinem converteretur, neque calor fortis qui ipsum coqueret.

Et est alia species phlegmatis vitrei, spissi, crassi, vitro liquefacto similis, in sui viscositate & ponderositate, quod plerumque est acre, plerumque saporem non habens, & hæc quidem est illa phlegmatis species, quæ

A in principio rei erat aquosa, frigida; Et neque putruit, nec alia res ei admixta fuit, sed sic permansit recondita, donec fuit incrassata, & frigiditas ei addita est. Iam igitur declaratum est, quod modi corrupti phlegmatis ex parte saporum eius quatuor sunt, scilicet salsum, acre, ponticum, insipidum: Ex parte quoque essentiae suæ quatuor, scilicet aquosum, vitreum, mucilaginatum, gypseum. Crudum autem in collectione mucilaginosa continetur.

De Cholera rubra.

CAP. XX.

Cholera quoque rubra, alia est naturalis, alia vero est superfluitas non naturalis. Naturalis est spuma sanguinis, cuius color est rubeus clarus, & est lenis acuta, quantoque calidior, tanto magis rubra: Quæ cum in corpore generatur, in duas partes diuiditur. Vna cum sanguine vadit, & cum eo penetrat, Causa necessitatis & iuuamenti, scilicet ut ei misceatur ad mēbra nutrienda, in quorum complexionibus magnam cholerae rubrae partem oportet esse, secundum modum quem meretur de diuisione, sicut est pulmo: & iuuamentum est, ut sanguinem subtiliet, & in interioribus ipsum faciat penetrare. Alia vero pars colata ad chistim fellis transmittitur. Illud vero quod de ea vadit cum sanguine, cum eo penetrat propter necessitatem, & utilitatem. Necessitas duplex est, scilicet ut ipsum fel nutriat, vel ut totum corpus à superfluitate mundet. Similiter utilitas duplex, una est intestina, à stercore & phlegmate viscoso abluere: Alia verò intestina & animalculos pungeri, ut quid ei sit necessarium sentiat, & egestionem emitat. Ideoque sæpe accidit cholica, causa opilationis quæ sit in foramine quod à felle ascendit ad intestina.

Non naturalis autem cholera, alia est quæ à natura egreditur, propter causam extraneam quæ sibi admiscetur. Alia vero propter causam sui, quia scilicet eius substantia est non naturalis. Item primæ partis alia est, cui extraneum illud quod est admixtum est phlegma, cuius generatio magis est in hepate, & hæc est scita & famosa. Alia vero cui melancholia; & hæc est minoris famæ. Item famosa, aut est citrina, aut vitellina. Phlegma namque cui admiscetur cholera, quandoque est tenue, & inde generatur prima, quandoque vero crassum, & inde generatur secunda, scilicet vitellis ouorum assimilata. Quæ vero minoris est famæ, cholera vocatur adusta: quæ duobus modis generatur: vnus est, ut seipsa aduratur, & accidat in ea cineritas, à qua eius subtile non separetur, Sed in ipso cineritas contineatur; & hæc quidem est peior. Alius autem ut ad eam extrinsecus cholera nigra veniens, cum illa misceatur; & hæc est melior. Huius autem speciei cholerae color est rubeus, sed non clarus, nec floridus; immo magis est sanguini similis, sed tenuis, plurimumque mutatur à colore suo propter aliquas causas.

Illius autem partis quæ in substantia sua extra naturam est: Alia est, cuius generatio sæpius est in hepate, quod fit quando quod est in sanguine subtile, aduritur; cuius spissitudo cholera est nigra. Alia vero magis in stomacho generatur; & hæc duas habet partes; prassinam scilicet & viridem, ut erugo æris. Et mihi quidem videtur, quod prassina generatur ex vitellina cum aduritur. Adustio namque in ea nigredinem efficit, ex qua cum citrinitate mixta, viriditas generatur. Zinaria vero, id est viridis, ut erugo æris, generari videtur ex prassinâ, cum intantum aduritur, donec eius humiditas siccetur, & redire incipit ad albedinem, propter sui siccitatem. Calor enim in humido corpore prius efficit nigredinem, deinde finita eius humiditate, denudat ipsum nigredine, & quod in eo superest albificat; sicut in lignis apparet, quæ prius in carbonem conuertuntur, deinde in cinerem. Frigiditas autem econtra operatur albedinem in humido, nigredinem in eius contrario, hæc autem species quæ zinaria vocatur, omnibus speciebus cholerae rubrae calidior est, & peior, atque perniciosior.

Cholera rubra alia naturalis, alia non naturalis: naturalis est spuma sanguinis, in duas partes diuiditur, quarum una cum sanguine vadit, altera ad fel transmittitur.

Cholera non naturalis duplex.

Cholera citrina & vitellina.

Cholera adusta duobus modis generatur.

Cholera nigra.

Cholera prassina & viridis.

Cholera zinaria seu viridis est perniciofa, & de genere venenorum.

& de substantia venenorum esse dicitur.

De Melancholia.

CAP. XXI.

Melancholia
alia natura-
lis, alia non
naturalis.

Naturalis
necessitas &
utilitas.

Quid melā-
cholia nō na-
turalis, &
quotuplex.

Quidam di-
cunt sangui-
nem in hepa-
te totaliter
generari, re-
liquos vero
humores non
nisi materia-
liter.

Describitur
modus quo
natura for-
mat quatuor
humores.

Cholera nigræ similiter alia est naturalis, alia ve-
rò superfluitas non naturalis. Naturalis est boni
sanguinis fæx, & turbulentia, ac superfluitas, cuius sa-
por inter dulcedinem & ponticitatem est. Hæc quoque
cum in hepate generatur, in duas partes separatur. Vna
in sanguinem penetrat, & cum eo vadit causa necessi-
tatis, & utilitatis. Necessitas est, ut sanguini commif-
ceatur, ad nutrienda membra, in quorum complexio-
nibus magnam melancholiæ partem oportet esse,
sicut sunt ossa. Utilitas autem est, ut sanguinem re-
stringat, & confortet, & inspisset. Alia verò pars
ad splenem transmittitur, causa necessitatis simili-
ter, & utilitatis. Necessitas est, ut splenem nutriat, vel
ut totum corpus à superfluitate mundet. Utilitas autem
ex hoc accidit, quod in os stomachi quasi mulgendo
profluit, & sic dupliciter utilis est; & quia os stomachi
stringit, & confortat, & inspissat; & quia commotio-
nem in illo facit propter acredinem; famemque ac de-
siderium excitat. Scias autem, quod sicut cholera rubea
quæ ad chistim fellis transmittitur, est illud quo non
indiget sanguis; & quod à felle egreditur, est illud quo
non indiget fel: sic & cholera nigra quæ ad splenem
transmittitur, est illud quo sanguis nō indiget; & quod
à splene egreditur, est illud, quo non indiget splen. Et
quemadmodum illa cholera rubea postrema euigilat
virtutem expulsivam inferius, sic & ista cholera nigra
postrema, virtutem appetitivam euigilat superius.

Melancholia verò non naturalis non est ad modum
hypostasis & fæcis, immo est ad modum adustionis &
cineritatis; & hæc est melancholia superfluens. Huius
alia est quæ est cinis cholerae, & quod de ea aduritur, &
hæc est amara. Differt tamen à cholera rubea adusta,
quoniam illa est cui cinis hic admixtus fuit; hic autem
non est, nisi cinis per se cognitus, cuius subtile resolu-
tum est. Alia verò est cinis phlegmatis, & si phlegma
valde subtile & aquosum fuerit, eius cinis falsus erit;
& si non, ad acredinem vel ponticitatem trahit. Alia
quoque est cinis sanguinis, & hæc falsa est, ad paucam
dulcedinem trahens. Alia etiam est cinis melancholiæ
naturalis, quæ si subtilis fuerit, eius cinis valde acris e-
rit, sicut acetum, quod cum super terram cadit ebullit;
& eius odor acris est, à quo mæscæ fugiunt, & alia. Si
vero fuerit crassa, minoris acridinis erit, cum pontici-
tate pauca. Hæ sunt ergo species humorum naturalium,
& superfluentium.

De quatuor humorum generatione secundum quosdam.

CAP. XXII.

Ex lib. de Anatomia. De humorum generatione du-
plex est opinio. Quidam enim dicunt quod generan-
tur in hepate materialiter & formaliter. Alij verò quod
sanguis tantum in hepate per materiam & formam: Re-
liquæ verò tres in hepate tantum per materiam, & in alijs
per formam. Hæc videntes consideratione, quod he-
patis substantia tenera est & mollis ac delicata, facileq;
alterabilis. Cholera verò furiosus, & humor igneus,
Phlegma autem humor frigidus & humidus, liquidus
ac fluidus: Melancholia quoque furiosa & sicca. Vnde
humores isti, si formarentur in hepate, cum ad illorum
formationem aliqua exigeretur mora, suis qualitatibus
in illo digestionem impedirent, eiusque substantiam
teneram dissiparent. Natura igitur, cui virtus est humi-
da, nutritiva corporis, ac regitiva, à puriori parte suc-
cositatis derivatæ à stomacho & intestinis quibusdam
ad hepar per venas meseraicas, sanguinem tanquam sibi
amicum, nullamque læsionem hepatis, sed potius sua ca-
liditate secundæ digestionis vigorem præstiturum, in
hepate formavit. Materiam autem cholerae segregans à
prædicta succositate, per quandam viam, siue porum,

Aeam in chistis fellis deportando seclusit, de qua illam
in essentiam cholerae transsubstantiando, cholerae
formavit. Materiam quoque melancholiæ similiter à
succositate iam dicta segregando, per quandam viam
ad splenem deportavit, ibique ex ea melancholiam for-
mavit. Porro materiam phlegmatis partim ad cor, par-
tim ad pulmonem, partim ad cerebrum, partim ad ar-
ticulos & iuncturas deportavit: unde nullum habet spe-
ciale locum sibi deputatum. Notandum verò quod à
chisti fellis duo pori oriuntur, per quorum alterum ad
inferius os stomachi melancholia deportatur, ut reten-
tionem suis qualitatibus excitet, & digestionem con-
fortet, sua ponderositate cibaria comprimens, eaque
ad fundum stomachi infundens, ut ibi melius decoquan-
tur: per alium autem usque ad saccum defertur, ad fæces in
sacco contentas sua ponderositate depellendas. Phlegma
verò de diuersis partibus corporis deportatur in sto-
machum, ad expulsionem sua frigiditate faciendam.

De eodem secundum Auicennam.

CAP. XXIII.

Avicenna lib. 1. Humores in corpore sic generantur.
Nutriens dum masticatur, aliqua conuersione per-
mutatur, iamque incipit digeri. Cuius signum est, quod
nec primus odor, nec primus sapor in eo reperitur. Su-
perficies enim oris est superficiei stomachi contigua,
& quasi una cum illa. Est igitur in ore digestiva virtus
ex stomacho, & auxiliatur in hoc salina per digestionem
acquisita, in qua cadit calor innatus. Postquam verò ci-
bus stomachum ingreditur, tunc integrè digeritur, non
propter stomachi calorem tantum, sed propter calo-
rem membrorum quæ circundant ipsum. A dextra qui-
dem hepar, & sinistra splen. Splen namque calefacit, nō
propter sui substantiam, sed propter arterias & venas
multas quæ in eo sunt. Ab interiori vero zirbum, quod
cito calorem adipis causa suscipit, & ad stomachum re-
ducit. Superius autem cor, mediante diaphragmate ab
eo calefacto. Cumque nutriens in primis digeritur, eius
essentia fit in multis animalium, auxilio eius quod ei ad-
miscetur de eo quod bibitur, plerumque chilus; & est
substantia liquida, pilasæ similis in spissitudine. Deinde
eius subtile à stomacho & intestinis attrahitur, ac
per vias venarum meseraicarum, quæ subtiles ac duræ,
& omnibus intestinis continuae sunt, impellitur, & ad
venam peruenit, quæ hepatis porta vocatur. Penetrat
igitur in diuisionibus, & in ramis portæ intrantibus,
leque minorantibus ac subtiliatis ad modum capillo-
rum, decurrentibus orificiis diuisionum radicum vene,
quæ à gibbo hepatis ascendit. Non autem facit ipsam in
illas coangustationes penetrare, nisi superflua cōmix-
tio aquæ bibitæ supra id corpus indiget. Cum igitur in
istarum venarum villis diuiditur, fit quasi totaliter he-
par tangat huius chili totalitas, & ob hoc tunc eius o-
peratio vehemētiore est, ac fortior, & velocior, & tunc
coquitur. In omni verò huiusmodi decoctione est res
quæ est sicut spuma, & hæc est cholera rubea. Et res,
quæ est sicut hypostasis, hæc est melancholia; quæ ambæ
sunt naturales. Et fortasse cum eius erunt, aut res adu-
sta, si decoctio superflua fuerit, aut res non bene cocta,
si decoctio minor quam debet, extiterit. Adusti vero
subtile est mala cholera rubea, eius autem spissum est
mala melancholia; & ambæ sunt non naturales. Quod
autem non bene coctum est, phlegma est. Quod vero
de hoc toto res colata est, & bene cocta, sanguis est.
Qui tamen quamdiu est in hepate, subtilior est quam
debet, propter aquosam superfluitatem, quæ propter
rem quam diximus, necessaria est. Cumque san-
guis ab hepate reparatur, ab aquositate superflua
illico mundatur. Extrahitur enim aquositas à san-
guine in vena, quæ ad renes descendit, & fert secum
sanguinem, qui ad renes nutriendos sua quantitate &
qualitate bonus existit, nutritque renes huius aquosi-
tatis vnde ositas & sanguineitas. Deinde aliud quod re-
manet descendit, vel tendit ad vesicam, & post ad vir-
gam. Sanguis autem essentia bonæ per venam magnam
ab he-

Utilitas me-
lancholia &
phlegmatis.

Processus nu-
tritionis.

Cur mult-
as melā-
cholia.

Caliditas
frigidas
succositas
ad humori-
generationem

Generatio
humorum.

Humores
generantur
natura
contra in-
spissum ex
motu &
prelensio
excitantur

Signa a-
dantia
gum.

ab hepatis gibbositate ascendente vadit, ac per venas que ab ea ut rami separantur, tendit. Deinde in gepugil, id est vias venarum, quæ dicuntur meseraicæ, & sunt inter intestina & hepar; postea in seguethi gedeguil, id est minores venas; post in sugentibus seguethi, id est adhuc minoribus. Deinde in venis (quæ sunt sicut villi) capillaribus, &c. Tandem ab orificiis earum resudando labitur in membra.

De causis eorumdem.

CAP. XXIV.

Efficiens itaque causa sanguinis, est calor temperatus. Causa materialis est, quod de nutrientibus temperatum est, & de bonis potibus. Formalis causa est eius decoctio bona. Finalis autem est ut corpus nutriat. Causa efficiens cholerae rubeæ est igneus calor superfluous, proprieque in hepate. Causa materialis est, quod de nutrientibus subtile est, calidum, dulce, vinctuolum, & acutum. Causa formalis est decoctionem ad superfluitatem procedere. Finalis autem est necessitas, & utilitas, quas prædiximus. Efficiens autem causa phlegmatis est caliditas attenuata. Causa materialis est, quod de nutrientibus est crassum, humidum, viscosum, frigidum. Formalis est decoctionis attenuatio. Finalis vero necessitas, & utilitas eius, quas nominavimus.

Melancholia autem hypostasie causa efficiens est calor temperatus. Adustæ vero causa efficiens est caliditas ab æqualitate egressa. Causa materialis eius est, quod de nutrientibus est vehementer crassum, pauca humiditatis; & quorum calidum fortius est in illo. Causa formalis est fex hypostasie secundum vnum duorum modorum, unde neque labitur, neque resolvitur. Causa finalis est necessitas, & iumentum eius. Melancholia multa fit, aut propter caliditatem hepatis, aut propter debilitatē splenis, aut propter frigoris congelantis vehementiam, aut propter constrictionis perleuerantiam, aut propter ægri tudines multas & prolixas, quia propter illud humores facti sunt cineres. Cumque melancholia multiplicatur, & inter stomachum & hepar stat, sanguis & bonorum humorum generatio cum ea minoratur.

Sciendum autem, quod caliditas & frigiditas, generationis humorum causæ cum alijs existunt causis; sed caliditas æqualis sanguinem generat, superfluous vero cholera rubeam, multumque superflua melancholia generat, propter adustionis superfluitatem. Porro frigiditas phlegma gignit, & multum superflua melancholia generat, propter superfluitatem congelationis. Oportet autem attendere virtutes passivas, cum virtutū actuarum distantia. Nec oportet credere quod omnis complexio sibi simile generat, & non sui contrariū: per accidens quidem hoc etiam habet, non per essentiam. Frigida namque & sicca complexio plerumque generat humiditatem extraneam, non propter convenientiam, sed propter digestivæ debilitatem. Humores autem hi, sicut in suis generationibus, sic & in suis motibus causas habent. Motus enim & res calidæ sanguinem movent, & cholera rubeam fortassis etiam movent melancholia, & fore faciunt eam. Quies autem phlegma fore reddit, & aliquas melancholiæ species. Ipsæmet etiam existimationes movent humores; verbi gratia, sanguinem movet res rubeas intueri. Quapropter prohibemus illum, ex cuius naribus fluit sanguis, res splendorem rubeum habentes, aspicere.

De Signis abundantia humorum in corporibus.

CAP. XXV.

Raxi. in Almanfore. in 2. parte. Sanguinem abundare significant coloris rubedo, corporis caliditas, cum eiusdem tensione aliquando, & oscitatione, multusque somnus, & venarum repletio, cum ipsarum intensio, & pruritus loci à quo sanguis solet minui. Sanguis similiter ex naribus, gingivis, levi tactu fluens, capitis &

A oculorum, ac temporum gravitas, & ingenij, sensusque turbulentia, pulsus magnitudo, & oris dulcedo præter solitū. In ore quoque vesicæ parvæ, & in corpore carbūculi, vrina rubea & spissa. Cholera vero rubeam abundare significant coloris citrinitas, oris amaritudo, multa que in ore siccitas, & multa sitis, appetitus quoque debilitas, & fastidium, & vrina ignea & clara. Porro cholera nigram dominari significat ardor stomachi, multitudo canini appetitus, fuscus color, nigredo sanguinis, ac spissitudo; vrina nigra vel rubea, fusco participans colore, vel viriditati appropinquans. Si corpus præterea tale sit in quo cholera nigra generari solet, ut corpus brunum & macrum. In corporibus enim albis & crassis, & à pilis nudis, raro vel nunquam generatur. Huius præterea signa sunt, si corporis scabies acciderit, & morphea nigra, pustulæ malæ, splenis augmentatio. In phlegmatis autem dominij significatione sunt multitudo viscosæ salivæ, & sitis paucitas, vrina alba, pigritiaque, & hebetudo, & malus somnus, corporis lubricitas, & digestionis tarditas. Epistola prædicta Hippocratis. Nam quoties aliquid increvit ex ipsis humoribus, aut minus habet ægri tudinis, aut casus veteres facit. Itaque cum incurrit quis ægri tudinem de causa sanguinis, quia sanguis (ut superius dixi) feruens & humidus est, debet e contrario medicamen occurrere, quod sit frigidum & siccum, & sic de alijs. Avicenna ubi supra. Sciendum etiam, quod si quis humores subtiles habet, eorum evacuatione debilitatur; multum enim nocet in sui fortitudine pororum eius amplitudo, quoniam humores subtiles de facili resolvuntur, resolutionem vero sequitur debilitas. Quod enim ad resolvendum est facile, spiritui facile associatur in resolutione, & ideo cum ipso resolvitur.

De signis eiusdem in somnijs apparentibus.

CAP. XXVI.

Raxi. secunda parte. Somniorum quoque diversæ visiones designant in corporibus dominantes humores. Cum enim frequenter in somno videt quis pluvias, & fluvijs, & mare; humiditas eius in corpore multa designatur adesse. Ignes autem & fulgura, litesque frequenter somnare, cholera rubeam designant. Ruber vero colores ac tincti, nuptiæque ac cibaria dulcia, sanguinisque fluxus; abundantiam sanguinis designant somniata. Porro fuscus color atque nigredo, timores, pauoresque si apparuerint in somno, cholera nigræ significatur operatio. Præterea cum aliquis somniat se manere quasi in loco niuis, vel frigida, à quo lædatur, frigoris victoria significatur. Cum autem in balneo, vel in sole, vel igne, caliditatis excessus designatur. Cum vero somniat se quasi volare, vel translucere; siccitatis excessus, & humorum levitas ac subtilitas demonstratur. Porro si quis ab aliquo se quasi gravari somniauerit, repletionem laborare ostenditur. Quisquis etiam per loca quasi cænosa & fætida se incedere conspiciat, humores in corpore putridos se habere ostendit. His autem contraria significationem habent contrariam. Itaque qui somniat, quod quasi per hortos odoriferos incedat, æqualitatem humorum, & à putredine remotionem habere se designat. Qui vero per foramina, vel angusta loca se ambulare conspiciat, instrumenta aerem attrahendi impedita in se ostendit.

De Coagulatione corporis.

CAP. XXVII.

Avicenna in primo casu. Generationis autem corporis humani principium dux sunt res. Vna scilicet sperma viri, quod locum tenet materiei; & sanguis muliebris: hæ quidem dux substantiæ communicant in hoc, quod ambæ fluidæ sunt, licet postea diversificentur. Aqueitas tamen & terreitas in sanguine & spermate muliebri plus abundant: Aetitas tamen & igneitas in spermate viri superant. Oportet igitur ut principium coagulationis horum duorum sit humida coagulatione, licet terreitas & igneitas sint iuncte in eo quod

Signa cholera rubea dominantis.

Signa melancholia dominantis.

Signa phlegmatis dominantis.

Quoniam somnia humorum dominantium designant.

Quoniam somnia designant contrarium.

Causa sanguinis & caliditatis humorum.

Cum multa fit melancholia.

Caliditas & frigiditas humorum ad humoris generationem.

Humores generant nonnunquam sui contrarium, ipsique ex motu & apprehensione occurrunt.

Signa abundantia sanguinis.

Sperma viri & mulieris sunt principium generationis, sed diversimode.

Nostra cor-
pora duabus
momento-
torum spe-
ciebus sunt
opposita.

Causa pra-
dictorum mo-
mentorum
sunt & ex-
trinseca &
intrinseca

Siccitas duo-
bus modis
augetur.

ex eis fluit, & terreitas quidem cum eo quod in ea ex-
stet, ex duritie: Igneitasque cum eo quod est in ea, ex vir-
tute maturandi; his enim iuuant se, & coagulatum du-
rum faciunt. hoc tamen in nostris corporibus ad ter-
minum coagulationis durorum corporum non peruenit,
qualia sunt lapides & vitrum, ita quod nihil resoluitur;
aut si quid resoluitur, resoluitur quod non sensu per-
cipitur; tunc enim secuta essent a nocumētis, quæ pro-
pter assiduam aut longissimam resolutionem accidunt;
non est autem ita. Quapropter corpora nostra duabus
nocumentorum speciebus sunt opposita. Vna est hu-
miditatis resolutio, ex qua creati sumus, & hæc inordi-
natè aduenit. Alia est humiditatis putrefactio, eiusque
corruptio, & ipsius alteratio, quæ fomento vitæ conue-
niens non est. Et hic quidem alius est à primo modo,
licet sua malitia ad siccitatem ducat; quia corporis hu-
miditatem prius exiccare facit, & ex eo quod nostris
corporibus est cōueniens corrumpit, ac tandem ad pu-
trefactionem resoluitur. Hæc autem putrefactio in pri-
mis corrumpit humiditatem, postea resoluit eam, &
siccam rem dimittit cinericiam. Hæc igitur duo nocu-
menta sunt à ceteris nocumentis aliena, quæ propter
alias accidunt causas, ut congelatiua frigiditas, & ve-
nena, speciesque solutionis & continuitatis, & ægritu-
dines reliquæ. Vnaquæque verò duarum prædictarum
specierum aduenit ex causis extrinsecis & intrinsecis.
Et extrinsecæ quidem causæ sunt, sicut aer dissoluens
& putrefaciens. Et intrinsecæ quidem causæ sunt, sicut
calor nobis innatus, humiditates nostras resoluens, &
calores extranei à nostris nutritiis in nobis genera-
ti, reliquæque nostras humiditates putrefaciētia. Om-
nes autem hæ causæ se ad inuicem iuuant in exiccando
nos. Verumtamen perfectio & integritas nostra, po-
tentiaque perficiendi nostrā operationem, non est nisi
propter multam siccitatem quæ nobis accidit; deinde
siccitas incessanter procedit, donec nos perimat. Hæc
igitur siccitas quæ nobis accidit, res est nobis vtiq̃ue
necessaria. Nos siquidem à principio consistimus in vl-
tima humiditate; unde oportet ut calor noster ipsum
superet, alioquin suffocaretur in ea. Procedit igitur in
illam assidue agendo, ipsamque semper exiccando, do-
nec æqualitatem attingat.

De resolutione caloris innati.

CAP. XXVIII.

DEinde veto cum corpora nostra ad temperamen-
tum siccitatis terminum perueniunt, calore ut e-
rat existente, fortior est siccitas quam prius, quia
materia minor est, & propter hoc magis recipiens.
Inde ergo sequitur, ut siccitas supra siccitatem tempe-
rata augmentetur, nec cesset augeri donec humiditates
consumat, hominemque perimat. Calor igitur innatus
est accidentaliter causa seipsum extinguendi, quia fit
causa sui ipsius materiam consumendi; sicut lampadis
flamma, quæ idcirco extinguitur, quia materiam suam
consumit. Itaque quanto plus siccitas secundum au-
gmentum procedit, tanto calor innatus secundum di-
minutionē incedit. Defectus igitur incessanter crescit
vsque ad ultimum, qui est defectus restaurandi humi-
ditatem in loco eius, quod resolutū fuit. Siccitas ergo
duobus modis augmentatur. Vnus est diminutio potē-
tiæ recipiendi materiam. Alter minoratio humiditatis
in se, propter caloris resolutionem. Augmentatur ergo
caloris debilitas, propter siccitatis in mēbrorum sub-
stantia dominationem, & etiam propter humiditatis in-
natæ diminutionem; quæ est sicut materia, & sicut o-
leum flammæ lampadis. Flamma namque duas habet hu-
miditates, aquam sc. & oleum, quarum vna consistit,
altera extinguitur. Sic & calor innatus humiditate na-
turali consistit, & ab augmento extraneæ extinguitur,
quæ provenit ex debilitate digerendi, & est sicut humi-
ditas aqueæ flammæ. Cumque siccitas ad complemen-
tum accedit, calor innatus extinguitur, & mors natura-
lis subsequitur. Corpus autem non ideo permanet

Adum viuit, quod humiditas ipsius innata, resolutioni
caloris mundani, & caloris sui corporis, & eius qui
ex moribus suis accidit, tam longo tempore resi-
stat; cum ipsæ in essentia sua debiliores sint ea, im-
mo ipsum stare facit nutriendi, dum id quod ex ea
resoluitur, restaurat. Nec est ars sanitatem custodiendi,
quæ nos à morte securos faciat, vel corpus à nocumen-
tis extrinsecis muniat, aut ad ultimam vitæ longitudi-
nem, quæ est secundum hominem absolute perducatur.
Sed de duabus rebus securitatē præbet, à putrefactio-
nis sc. prohibitione, & humiditatis defensione, ne cito
resoluitur. In eius quoque fortitudine consistit, ut ipsū
vsque ad tempus debitum, secundum suam primam
cōplexionem faciat permanere. Corpora namque non
omnia sunt æqualia in fortitudine radicalis humida-
tis, & caloris innati radicalis, imo in his existunt diuer-
sa; & hoc quidem fiet per regimen restaurationis, quæ
fit in corpore loco eius quod resolutum est, & per re-
gimen prohibens dominium causarū siccitatem acce-
lerare facientium. Per regimen quoque custodiens à
generatione putrefactionis, propter tutelam corporis,
& custodiam à potestate caloris extrinseci, vel in-
trinseci. Huiusmodi autem custodiæ administrationi,
duæ virtutes attributæ sunt, quibus deseruit medicus.
Vna scilicet naturalis quæ nutritiua dicitur, & restaurat
id quod de corpore resoluitur, cuius substantia terre-
tari & aqueitati attinet. Altera est animalis, hoc est vir-
tus pulsatiua, quæ restaurat id quod de spiritu resolu-
tur, cuius substantia aerea est, & ignea. Et quia nutriendi
non fuit simile nutrimento in potentia, ideo creata fuit
virtus immutatiua, quatenus nutrientia mutet in simili-
tudinem nutritorum in effectu, & ut pro certo sit nu-
trienti in effectu. Ad hoc igitur creata sunt instrumen-
ta, & canales, quæ sunt ad attrahendum, & expellen-
dum, & retinendum, ac digerendum.

De spermate & eius origine.

CAP. XXIX.

AVicenna in 3. canone. Sperma est superfluitas dige-
stionis quartæ, quæ fit cum disperitur cibus in membris,
resudando à venis, tertia digestionē iam expleta. Generatur
autem in testiculis, tanquam in principalibus membris
ex humiditate delata ad eos in venis quæ est quasi su-
perfluitas cibi, quasi in corpore toto. Est autem sanguis
magis digestus, magisque subtilis, & est de summa hu-
miditatis proximæ coagulationi, ex qua etiam nutrien-
tur membra dura, utpote venæ & arteriæ, & his similia.
Et quādoque reperitur ex ea plurimum in venis reten-
tum, ad quod iam digestio quarta præcessit, & remansit
ut ex ipso venæ nutriantur, aut perueniat ad mēbra ho-
mogenia, & nutriat ea; propter quod necessaria sit ma-
gna alteratio illius, & propter illud provenit sperma ex
eo. Commouentur itaque per spiritum in meatibus, ex
vena pulsati & vena quieta venientibus, quæ sunt ra-
dices duæ ramificatione plurimorum anfractuū & in-
uolutionum, & post ab eis in vasa spermatis effunditur,
indeque in coitu naturali per virgam ad matricem pro-
ijcitur, cui cum apertione obuiat matricis orificium,
& attractione vltima conueniunt duæ partes in vnum.
Hippocras ait, quod plurimum materia spermatis est
in cerebro, & descendit ex duabus venis quæ sunt post
ambas aures: propter hoc ambarum phlebotomia ge-
nerationem abscondit, & sterilitatem incurrere facit.
Harum itaque sanguis est lacteus, quia non elongatur
à cerebro; at in his quæ sequuntur ipsum spatio longo,
sanguis illius alteratur complexio: à cerebro namque
proveniunt ad nucham, eique continuantur; & inde ad
renes, post hoc ad venas quæ veniunt ad testiculos. Mi-
hi vero videtur, quod non oportet ut sperma sit ex ce-
rebro solo, quamuis eius fermentum sit ex cerebro. O-
portet enim ut ei sit ex omni membro principali fons,
& ex alijs membris resudatio ad istas radices, & propter
illud est assimilatio.

Nulla aut po-
test mortem
absolute ar-
cere, sed su-
mū de dua-
bus rebus se-
curitatē præ-
bere, ne sū-
perueniat pu-
trefactio, vel
humiditatis
extinctio an-
te tempus.

Medicus dua-
bus anima
virtutibus
subseruit.

Quid sper-
ma, & unde
oriatur.

Sperma est
sanguis sub-
tilis & ma-
gis digestus.

Sperma fit
principaliter
ex cerebro &
inde descen-
dit ad locum
suum.

Quinquæ
causæ ex
vitiis
moris

Causa mu-
tationis
lutinis, &
remedium.

In virga
sunt meatus

Unde mo-
virga, &
quibus ca-
lis adueni-

De causis exuberationis spermatis.

CAP. XXX.

Quinque sunt
causae exuber-
ationis sper-
matis.

Causa vero exuberationis spermatis, aut est in ipso spermate, aut in vasis eius, aut in lacertis conseruantibus ipsum, aut in renibus, aut in principiis. *Causa* quidem quae est in spermate, aut est eius multitudo, propter paucitatem coitus, & multam acceptiorem generantium sperma, propter quam indiget motu expellente; aut propter suam tenuitatem ob quam resudat, sicut & omne tenue; aut propter suam acuitatem ob quam mordicat, & necessarium est naturae ipsum expellere. *Causa* vero quae est in vasis spermatis, aut est debilitas retentivae, propter malitiam complexionis; aut vehementia expulsiuae virtutis; aut egritudo officialis ex spasmo thetano, quae necessario faciunt motus extraneos: Vnde & expulsiva mouetur, & expellitur sperma tanquam nocivum; sicut accidit vomitus cum aliquid nocet stomacho. Spasmus quidem ipse est pressor, & eiciens expressor. Spasmus namque membrorum spermatis est solutivus, & spasmus lacerti ani est retentivus; nam lacertus ani creatus est ad retinendum, & ille ad exprimendum. Est autem in eis mollificatio, quare non retinetur propter dilatationem accidentem meatibus.

Causa vero in lacerto conseruatio est spasmus iterum, & mollificatio. *Sed causa* in renibus est, quia quandoque accidit eorum adipi liquefactio, ex vehementi coitus desiderio, vel ex multitudine coitus; & ob hoc in coeuntibus egreditur post urinam ex ea res plurima, & haec quidem est mala, destruens virtutem & corpus. *Causa* denique in principiis est, ut cum multiplicatur cogitatio de coitu, & auditus verborum eius, aut accidit ei qui desiderat in natura coitum illi similem: vnde mouetur ad operationem suam aliquo motu debili, & emittit humorem ante urinam; aut forti, & descendit sperma. *Causa* vero multitudinis pollutionis sunt causae exuberationis & motus spermatis, & quandoque non mouetur nisi per somnium, proprieque cum dormit aliquis super cervicem. Eius cura est strictura laminae plumbi super dorsum. Sed hoc quandoque renibus nocet; & ideo melius est sternere in lecto infrigidantia, & dormire super folia salicis, & similia.

De causis erectionis virgæ.

CAP. XXXI.

In virga tres
sunt meatus.

Sunt autem in virga meatus tres scilicet urinae, spermatis, & albuginis. Advenit autem ei virtus erectionis & ventositas à corde, desiderium ex hepate. Desiderium quoque naturale quandoque fit ei causa renis, & apud me principium est eius ex corde. Et usus quidem coitus hoc membrum confortat, ipsumque lacertosum facit, & incrassat. Dimissio quoque liquefacit, & arefacit, sicut & Hippocrates dicit. *Causa* denique & desiderij, & motus eius, aut est meditativa, aut est propter multitudinem ventositatis in sanguine, ex quo generatur sperma: ad cannam etenim concavam deferunt ventositatem forte spiritus desiderativus, cum quo incedit sanguis plurimus, & spiritus crassus. Ex illo itaque sanguine instrumentum viri nutritur, inflatur, & erigitur.

Hanc erectionem adiuvat omne in quo est humiditas extranea, preparata ad hoc ut conuertatur in ventositatem. Fit & quandoque propter illud quod mouetur ex desiderio, propter preparationem membri ad illud. Et iterum cum congregatur sperma in membris coitus, & multiplicatur inquisitio separationis eius, mouentur materiae in ipsis. Et quandoque fit erectio propter mordicationem materiae stantis in glandulis, positae in duobus lateribus orificij vesicae, vel materiae subtilis ad eam ex renibus venientis; sicut etiam fit propter motum ipsius spermatis cum acuitur, & multi-

A plicatur, & mordicat.

Causa denique propinqua multae tensionis virgæ ad modum chordae, est multitudo crassae ventositatis in partibus membrorum coitus; & huiusmodi causa ventosa, aut est in ipso nervo concavo, aut est ei superueniens ex arterijs & venis aut vasis spermatis, aut sunt duae res simul. Et materia quidem huius ventositatis est humiditas plurima. Efficiens autem ipsam est caliditas pauca. Ad hoc etiam adiuvant aliquando causae praecedentes, aut ex cibis calidis acutis, aut ex inflativis; ut sunt cicet, & vicia, & vitellus oui, & illa quae aggregant utramque rem; ut eruca; & illud cui proprietas in est generandi sperma, sicut vinum novum; aut ex dispositionibus & figuris, sicut est multitudo dormitionis super collum, vnde sperma liquefendo conuertitur in ventositatem, aut strictura anchorum cum cingulis, aut corrigijs, vnde dilatantur orificia venarum. Quandoque etiam pervenitur ad priapismum, ut si causae confortentur, & fiat erectio fortis, atque remaneat, quamvis non assit desiderium.

De horis coeundi.

CAP. XXXII.

Coitus ille sanus est qui fit in hora quâ superfluitatû evacuatio sequitur; alleviat enim corpus, & preparat ad augmentum. Sed in coitu, figuræ quaedam male sunt, ut si mulier super virum ascendat; ex hac enim timetur famex, & inflatio & ulcera virgæ atque vesicae, propter laborem eiectionis spermatis. Dubitatur quoque ne aliquid in virgam currat ex parte mulieris. Retentio quoque spermatis in coitu valde mala est, & quandoque perducit ad constrictionem vnius duorum ovarum. praeterea oportet ne fiat coitus necessitate facis, aut in hora mingendi; neque cum exercitio, vel motu, vel post passionem animalem fortem. Oportet etiam ut non fiat super repletionem; prohibet enim digestionem: & eadem facit in aegritudines. Item ne fiat cum adest vacuitas: hoc enim nocibilis est, & onerositas naturae, magisque pernecans calorem innatum, & magis attrahens liquefactionem, & hecticam, & arefactionem: immo oportet ut fiat cum cibis à stomacho descendentibus, & completa digestionem prima & secunda, media dispositione in digestionem tertiam. Non igitur (ut ait quidam) fieri debet post complementum tertiae digestionis. Illa enim est hora vacuitatis cum corpus incipit in sparsione, & in omnibus membris sunt reliquiae cibi in via digestionis.

In huiusmodi dispositione sunt aliqui in principio notis, & ob hoc illa hora convenientior est eis ad coitum ceteris horis, quia longus somnus ei succedit, & cum eo virtus accrescit, & aqua figitur in matrice propter sonum mulieris. praeterea cavendus est coitus post evacuationes fortes ex vomitu, & fluxu ventris, & cholica passione, & dyarria subito facta, motusque corporeos & animales, & apud motum urinae, & stercoris, & phlebotomiam. Dyarriam vero antiquam alleviat quandoque sua exiccatione, & trahendo materias ad partem aliam à patre intestinorum. Melior autem horarum equalium est illa quâ determinavimus, & in hora quidem coitus expellitur matrix, ad orificium quasi procedens, desiderando per naturam attrahere sperma. Ante violationem vero puellae virginis, sunt in ore matricis panniculi contexti ex venis & ligamentis valde subtilibus, orti ex omni membro eius; quos violatio destruit; & quod in eis est ex sanguine, currit.

De causis sterilitatis, & difficultate impregnationis.

CAP. XXXIII.

Causa sterilitatis aut est in spermate viri, vel mulieris; ut malitia complexionis diversificatis virtutibus.

Quam ex-
citent motio-
nem virga
materialiter
& efficienterCoitus debet
fieri modo
ordinario, &
tempore con-
gruo, ut in
principio no-
ctis post de-
scensum cibi
à stomacho,
& ante va-
cuitatem.Aliquid spe-
ciale evenit
in violatione
virginis.

generationis scilicet calide & frigide, aut humide vel sicce: Aut est in membris generationis, ut in matrice, vel virga: Vel instrumentis spermatis, ut est debilitas aut corruptio, breuitas aut amplitudo: Aut propter causam in principiis, ut est tristitia vel timor, dolores capitis, & debilitas digestionis, & satietas nauseatua. Ad hec enim ut fiat conceptio, oportet quod membra digestionis, & membra spirituum fortia sint: Aut est propter errorem accidentem, ut quando spermatis emissio fit ante complementum, aut post; siue quando vir & mulier diuersi sunt in tempore coitus, ita quod unus eorum semper antecedit alium in emissionem spermatis.

Difficultas
impregnationis unde.

Rari in lib. diuisionis egreditur. Difficultas impregnationis fit propter multitudinem adipis, aut paruitatem virgæ; aut quia mulier post coitum cito surgit & ambulat & mouetur, spermaque cadit. Aut propter ventositatem crassam in matrice. Aut propter eius lubricitatem, aut propter multitudinem caliditatis eius, aut siccitatis, aut frigiditatis. Aut quia mala est complexio spermatis, aut propter hemorrhoides & vlcera mala, aut propter opilationem meatus quæ fit propter adipem, vel carnem ortam.

De Impregnatione, & embryonis formatione.

CAP. XXXIII.

Cum itaque matrix super sperma colligitur, tunc dispositionum prima quæ aduenit illi est spumositas spermatis; quia virtus informatiua mouet illud quod est in spermate de spiritu animali & naturali & vitali, ad mineram vniuersi cuiusque eorum in qua figitur, & creatur ex eo illud membrum, propter hoc reperitur exufflatio tota repelli ad medium humiditatis, ut præparetur locus cordis. Deinde vero sunt ab eius latere dextro, & à latere supremo duæ vesicæ quasi ramificatæ ab eo, tangentes ipsum vsque ad horam. Deinde vero separantur ab eo ac discernuntur; & prima quidem fit illud ex quo creatur cor, dextra vero illud ex quo hepar. Porro alia, sanguine impletur ad albedinem decliui, & penetrat ad exteriorem partem humiditatis sparsæ post duas vesicas ventositas mundans, eam, ut recipiat propter eam restaurationem ex matrice, & ex spiritu, & ex sanguine; creaturque umbilicus, & quod primo creatur tunc est panniculus, verumtamen vesicæ cordis & hepatis ac cerebri præcedunt creationem umbilici, quamuis horum trium complementum, illius substantiæ complemento post ponatur.

Primum membrum formatum est cor, cum inde fit calor naturalis qui prærequiritur nutritioni.

Et reuera primum membrum quod creatur est cor, quâuis feratur Hippocras hoc dixisse de cerebro, & oculis; sicut testificatur dispositio pullorum in ouis. In sequentibus autem capitulis dicit esse rectius, ut sit primum quod creatur hepar; quoniâ operatio prima corporis est nutrimentum. Sed eius sermo probatur esse corruptus: quia non nutritur membrum animalis, in quo non est sustentatio vitæ cum calore naturali. Si ergo est secundum quod ipse æstimat, illud in primis creari oportet, cuius operatio præcedere debet. Necesse est autem, ut creetur membrum à quo procedit calor naturalis, & spiritus vitalis, ante creationem ipsum nutriendis.

In mulieribus quidem tardiores sūt embryones quàm in masculis. Est autem spatium spumæ sex dierum aut septem, in quibus informatiua informat embryonem, non petendo aliquid ex matrice; post hoc appetit. Est etiam inceptio linearum atque punctorum tribus alijs diebus, suntque nouem. Deinde vero post sex alios dies penetrat in toto sanguinitas, & quandoque antecedit vno die aut duobus, & fit illud vnde creatur; sicque fiunt, 15. à conceptione. Post hoc 12. diebus fit humiditas caro. Iamque discernuntur frusta carnis in tribus membris manifestè, & alia separantur à contactu aliorum, & extenditur humiditas nuchæ, & quandoque postponitur aut antecedit, duobus diebus aut tribus. Deinde vero post nouem dies separatur caput ab

humero, & extremitates à lateribus, ac ventre; ita ut discernat sensus in quibusdam eorum, & occultetur in quibusdam, ita ut sentiat post illud quatuor diebus, completis scilicet diebus 40. à conceptione, aliquando tamen & raro postponitur vsque ad 45. dies, minus autem in hoc est vsque ad 35. dies.

De creatione matricis, & nutrimento fetus, eiusque panniculis.

Matrix siquidem ex duabus tunicis est creata, quarum intrinseca propinquior est ad hoc ut sit venosa. Ipsarumque venarum orificia quæ in ea figuntur, matricis foramina nuncupantur. his embryonis panniculi continuantur, & ex his currit sanguis menstruus, & ex eis embrio nutritur. Exterior vero tunica propinquior est ad hoc ut sit nervosa; incrassatur autem matrix, & inspissatur in hora menstruum, quasi impinguetur. Deinde vero cum purgatur, extenuatur & exiccatur. Et ipsa attenuatur iterum cum magnitudine embryonis, & dilatatio eius est secundum dilatationem corporis illius. Cum autem dicitur quod matrix sit nervosa, non intelligitur quod sit ex nervis cerebri, sed quia sit ex substantia nervi simili, scilicet alba, sanguine priuata, viscosa, extensua; nec ei adueniunt ex cerebro, nisi nervi pauci quibus sentit.

Sanguis autem menstruus in prægnante diuiditur in tres partes: Vnam, scilicet quæ convertitur in nutrimentum: Aliam quæ ad mammillas eleuatur: Terciam quoque quæ est superfluitas stans, donec hora veniat ut expellatur. Fetus quoque tribus panniculis continetur, scilicet secundina, quæ comprehendit ipsum, & in ea venæ contextuntur in transuerso, cuius pulsationes in duas venas diuiduntur, & eius quiete in vnam venam. Hic panniculus biles vocatur, & ad ipsum vrina fetus effunditur. Alio quoque qui dicitur abgas, & est profundatio sudoris; nec est necessarium vas aliud superfluitati egestionis, cum sit illud ex quo nutritur subtile, in quo non est durities neque fæx; neque separatur ibi aquositas vtinæ, vel sudor. Tertius autem est panniculus fetui propinquior, cæterisque subtilior, ut aggreget humiditatem resudantem ex embryone.

De causa masculinitatis in fetu.

CAP. XXXVI.

Causa masculinitatis in fetu est sperma viri, & caliditas eius, & abundantia ipsius, & conuenientia coitus in hora mundificationis, & prouocatio spermatis ex rene dextro, qui calidior est & altior, & hepati propinquior. Vnde & eius sperma calidius est, atque spissius: Similiter & quando cadit in dextro matricis. Regio quoque frigida, & tempus frigidum, & ventus septentrionalis iuuant ad masculinitatem; contrarium autem ad contrarium. Similiter & ætas adolescentiæ absque pueritia & senectute. Et dicunt quidam, quod si currit ex dextro viri ad dextrum mulieris masculinat. Sin autem ex duobus finistris, femininat. Si vero currit ex sinistro ad dextrum, erit femina masculina, & si contrario masculus femininus. Dixerunt autem plerique quod non inuenitur in abortu masculus completus ante 30. dies, nec femina ante. 40.

Prægnans masculum habens est melioris coloris, & plurius leuitatis & agilitatis, faciei quoque mundioris, ac sanioris appetitus, & quietorum accidentium. Sentit quoque grauedinem lateris dextri, quia plurimum generatur masculus ex spermate ad dextram laterum matricis expulso, quod accidit aut propter desiderium illius lateris ad recipiendū, aut quoniam expulsio fit ex testiculo dextro. Præterea quādo mouetur fetus, mouetur ex latere dextro prius. Lac quoque currit in primis ad dextrā pupillam, & prouocatur in primis. Estque lac eius crassum, viscosum, non tenue, & aquosū. Item huiusmodi prægnas cum à statione mouetur, prius dextrū

Embryo sentit post 40. dies à conceptione, vel circiter in masculis.

Matrix constat duabus tunicis.

Sanguis menstruus in prægnante diuiditur in tres partes.

Fetus tribus panniculis continetur.

Causa cuius fieri masculus.

Masculus non est completus ante 30. dies nec femina ante 40. Signa masculini fetus in utero.

pedem

Masculus
mouetur post
tres menses,
fœmina post
quatuor.
Signa fœmi-
ni factus.

pedem mouet, & cū erigitur super manū dextram su-
stetatur. Oculi quoque dexter ipsius leuioris est mo-
tus, atque velocioris. Masculus post tres menses moue-
tur, fœmina post quatuor. Signa verò prægnantis cum
filia sunt multitudo vlcum pedum, & apostematum
eorum. Quandoque tamen huiusmodi prægnans est
cum masculo, sed non est masculus nisi debilis, & est
mollicatarum venarum.

De signis masculationis in viro & muliere.

CAP. XXXVII.

Signa viri
apud ad gene-
randum ma-
sculos.

Vir quidem faciens masculos est fortis corporis, &
æqualis carnis in duritie & mollicie, multique
spermatis, magnorumque testiculorum, manifestarum
venarum, fortis desiderij, quem non debilitat coitus, &
ex cuius dextro sperma eijcitur. Cumque adolescen-
tis prius dexter testiculus inflatur, tunc ipse est mascu-
linans; cum vero sinister fœmininans. Ille similiter ad
quem festinat pollutio, non à nolemento spermatis, fa-
ciens est masculos. Ex mulieribus autem masculinans
est illa, quæ est æqualis coloris & formæ, non grauis
corpore, neque mollis, nec eius menstrua subtilia sunt
& cruda, nec pauca aquosa & adulta valde. Eius quo-
que digestio bona est, & venæ apparentes ad exteriora
procedentes, cuius sensus & motus, secundum quod
oportet existunt, nec habet ventris solutionem aut co-
strictionem assiduam. Oculi eius decliues sunt ad ful-
cedinem absque subalbedine, habetque gaudentem
naturam, ac lætam animam. Puellæ viripotentes in pri-
mis cum coeunt velocis imprægnationis sunt, propter
fortitudinem caliditatis earum, & paruitatem adipis
matricum ipsarum, & humiditatem earum. Ipsæ quo-
que quibus velociter veniunt menstrua, digniores sunt
ut masculos concipiant.

De causis conceptionis geminorum, & periculo factus.

CAP. XXXVIII.

Gemini raro
sunt nisi eo-
dem coitu.

Causa conceptionis geminorum est multitudo
spermatis, eiusque diuisio in duo vel plura. Eius
quoque casus in duos ventres. Incolumitas autem ge-
minorum non est plurima, raroque sunt inter geminos
dies plurimi; fiunt enim secundum plurimum ex vno coitu
raroque contingit ut ex coitu super imprægnationem
fiat conceptio. Nam si fiat, fit in mulieribus habentibus
teneta corpora, quæ sunt multorum pilorum, multique
languinis, propter fortitudinem caliditatis earum. De
signis autem geminorum, ut plurimum est ut confide-
retur vmbilicus nati primi continuus cum fœtu. Si nō
fuerit in ipso ruga, neque nodus, non erit post natum
primum filius, & si fuerint in ipso rugæ, tunc erit præ-
gnatio secundum numerum rugarum.

Signa gemi-
norum.

Suspensio quidem embryonis ex matrice, est quasi sus-
pensio fructus ex arbore; & sicut maior timor qui su-
per fructum habetur ne cadat, est cum eius comple-
mentum existit, sic id quod vehementius super embri-
onem timetur ne fiat abortiuus, est apud principij con-
ceptionis, aut appropinquationem partus. Quapropter
in his duabus horis oportet, ut abortus causæ præ-
dictæ caueantur. Pharmacum quidē solum est de lym-
ma causarum illarum; unde oportet ut eius dispositio
caueatur ante mensem quartum, & post septimum.

Naturalis fi-
gura partus.

Figura naturalis partus est ut egrediatur super caput
suum, secundum rectitudinem oris matricis, absque
inclinatione, manibus eius super coxas extensis; quæ ve-
rò præter illam est, non est naturalis. Et formæ quidem
exitus mali quandoque interficiunt fætum & matrem,
quandoque autem vnum ex illis. Præterea cum fætus
nascitur, & non inflatur vmbilicus eius, & non moue-
tur neque sternutat, vsque ad tempus debilis est & nō
viuit. Signa verò difficultatis & facilitatis partus sunt,
ut sentiat mulier dolorem ante partū, & post in ante-
rioribus. Nam si declinat ad pectinem, facilis fit partus.
Si ad posteriora, debilis.

Signa facilis
aut difficultis
partus.

De causis difficultatis parienti.

CAP. XXIX.

Difficultas autem partus fit, aut causa prægnantis,
aut causa fœtus, aut matricis, aut secundine, aut
causa vicinantium & communicantium, aut horæ par-
tus, aut obstericis, aut propter causas primitiuas. Causa
prægnantis, ut quando stricta est aut debilis, egritudi-
nes & famem passa, aut timida, aut imprægnationi vel
partui non consueta. Aut est anus debilis, vel plurimæ
adipis, aut vehementis pinguedinis, habens strictum
almezem, aut est parua tolerantia in dolore, &c.

Varia causa
difficultatis
parienti.

Causa fœtus, aut est propter genus eius, fœmina nam-
que penitus difficilius est partus quam masculus: aut
propter magnitudinem eius, vel capitis ipsius, aut cras-
situdinem corporis eius; aut propter multam eius par-
uitatem vel leuitatem, propter quam non submergitur
cū fortitudine; aut propter alterationem creaturæ ab
æqualitate facilis lubricitatis, ut si sit habens duo capi-
ta; vel comprimatur eum numeratio embryonum; forsi-
tan enim in vno ventre sunt quinque, vel plures parui,
& diuersi. Præterea quandoque fit difficultas partus,
quia motus est fœtus, ideoque non fit ei adiutorium
per motum ipsius. Quandoque verò quia figura exitus
eius est non naturalis, vel quando super pedes suos e-
greditur, aut super latus suum, eiusque manus super
coxas plicatæ sunt. Quod fit propter corruptionem mo-
tus embryonis, aut propter multam inquietudinem pa-
rientis. Ex his autem quæ securitatem huiusmodi fa-
ciunt, est, ut inquietudo partus & dolor ad inferiora de-
cliues sint, anhelitus quoque sit bonus.

Causa fœtus

Causa verò matricis est, ut si parua sit in qua coangu-
stetur incessus; aut valde sicca, in qua non sit lubricitas,
aut constricta valde in creatione, aut propter consoli-
dationem ab vlcibus, & reliquis speciebus constri-
ctionis: aut in ea sit aliqua malarum egritudinum, sicut
phlegmon, aut vlcera, vel ragadiæ, & hemorrhoides
in matrice. Causa verò secundine fit, ut si non disrum-
patur propter suam crassitudinem; & ideo nec fœtus
inueniat euasione. Aut si rumpatur ab eo velociter,
& egrediantur humiditates plurimæ ante complemen-
tum fœtus, & sic euasione inueniat.

Causa ma-
tricis.

Causa porro vicinantium sit, ut si in vesica sit aposte-
ma, vel aliud nolementum ex fixatione naturæ, & alijs;
aut sit in intestino sex sicca plurima, vel apostema, vel
cholica alterius generis, aut hemorrhoides, aut ragadiæ
ani, vel si mulieris illa sint subtilia. Causa autem horæ
partus est, ut si fœtus velox in administratione partus,
& ordinatione, & non depastus est à qualibet grauedi-
ne rei super se. Propter causas denique primitiuas fit, ut
si fortè fiat frigus, & deinde fortis constrictio membro-
rum partus. Propter hoc enim in regionibus & tem-
poribus frigidis difficilius sit, & quandoque perducit
huiusmodi difficultas ad magnificationem ventris, &
inflationem mirach. Aut si calor fiat fortis, & inde for-
tis fiat mollicatio virtutis; aut si adueniat ei tristitia,
vel si mulier plurimum sit vtens aromaticis, fiatque
matrix eius assidue attractionis ad superiora.

Causa secū-
dina.

Causa vici-
nantium.

Causa horæ
partus.

Ob causas
primitiuas.

De causis abortus, & signis eius.

CAP. XL.

Aborus autem aut est ex causis primitiuis, ex per-
cussione, vel casu vel exercitio superfluo, vel sal-
ta vehementi, proprieque ad posteriora, vel retro, qui
multoties facit descendere sperma conceptum visibi-
liter. Aut ex passionibus animalibus, ut ira vehementi,
vel timore, vel tristitia. Aut ex aeris frigore, & eius cali-
ditate superfluis: propter hoc enim genus, abhorretur
prægnanti prolongatio balnei, ex hoc quod magnifica-
tur anhelitus; Balneum enim licet abortire faciat per
lubricitatem, facit tamen etiam abortire per egressio-
nem fœtus ad aerem frigidum.

Abortus ex
varijs causis
euenit.

Quandoque etiam prouenit ex eius debilitate propter
defectum

defectum & mollicationem ipsius, causa resolutionis rei corporeæ, & ægritudinibus, & aschimi, & fame vehementi, & euacuatione humoris aut sanguinis plurimi per medicinam, aut phebotomiā, aut ex seipso, aut ex fluxu sanguinis menstruorum plurimi. Et quanto filius maior est, tanto nocumentum in ipso cum Phebotomia plus est: aut ex repletionem vehementi, aut ex satietate nauseatiua plurima, corrumpente nutrimentum fœtus, & opilante viam ad eum. Aut ex multitudine coitus mouente matricem, & propriè post septimum mensem, multitudine quoque balneationis, & ablutionis lubricante matricem.

Præterea quandoque fit à causis propter fœtum, vt est eius mors, propter quam expellit eum natura, propterea quando currit ex eo res virulenta, quæ matricem mordicat, ac lædit eā: aut si qua est debilitas eius, propter quam non firmatur, aut propter panniculos eius, & inuolutiones, quibus cōtinetur. Cum enim abrumuntur, & mollicantur, & effunditur ex eis, humiditas eorum lædit matricem, & expulsua mouet eā, & adiuvat iterum ad lubricitatem. Item propter amplitudinem oris matricis, & paruitatem adunationis eius; aut ex humiditatibus in matrice, aut in orificijs venarum lubricantibus & grauantibus. Fit etiā quādoque propter reliquas species malitiæ cōplexionis in matrice, ex calore vel frigore, vel humiditate, vel siccitate, & paucitate nutrimenti fœtus. *Præterea* quandoque fit ex ventositatē in matrice, & ex apostemate. Plurimum autem abortus factus in mense secundo vel tertio, fit ex humiditatibus super orificia venarum matricis, ex quibus coneruntur venæ secundæ.

Signa abortus futuri.

Signa quidem abortus sunt, cum post soliditatem sanam incipit mamilla detumescere. Cum ergo superfluit prouocatio lactis, & adeo frequens fit, donec mamilla detumescat, fœtum esse debilem, & abortui præparatum indicat; similiter & multitudo dolorum in matrice. Quando etiam facies in febre rubet, & accidit rigor, aut caput grauatur, & lassitudo dominatur, & dolor in oculi profundo sentitur, significat causas abortus venire; & quod ipsæ facient menstrua prouenire, deinde verò abortire.

De Anatomia membrorum.

CAP. XLI.

Quid anatomia.

EX Iſagogis Hippocratis. Anatomia est contemplatio siue perspectio in interioribus membrorum incisionibus. *Alicuius*: Anatomia est incisio superficiei, & denudatio eorum quæ obiecta erant, eorumque cognitio cum propria ratione. Hac enim comprehenditur positio corporum, natura quoque & operatio singularum partium, & particularum. Corpus quidē hominis in tres partes generales diuiditur, scilicet caput, pectus, pedes. In particulares autem multas, specialiter autem constat de venis, & arterijs, & nervis, & ossibus, cartilaginibus, adipibus, ac cæteris speciebus.

Tres sunt partes principales corporis.

Quatuor sunt genera membrorum in corpore.

Rexi. ubi supra. Membrorum in corpore quatuor sunt genera, quorum principalia sunt tria, & ad conseruationem vitæ valde necessaria. Horum quædam nutritionis instrumenta sunt, vt stomachus, & hepar, & eorum canales, & viæ quæ ad ipsa proueniunt, & os, & meri: Reliquæ quoque viæ quæ ab eis exeunt, vt intestina. Quædam vero sunt instrumenta naturalis caloris, & conseruationis eius. Quorum prima sunt cor & arteriæ: Secunda verò pulmo & pectus, & quæcunque valet ad aeris attractionem. Quædam autem sunt instrumenta sensus, & motus, & intellectualium actionum. Ipsa sunt cerebrum, & nucha, & nerui, & musculi, & chordæ, & his similia, quæ sunt necessaria ad complendam actionem & passionem.

Principale instrumentum corporis in ordine ad nutritionem est hepar, in or-

In vnoquoque autem istorum trium generum, vnū est principale & operans, alia verò vt seruientia, ipsumque in suis actionibus adiuantia. In primo genere principale instrumentum est hepar, in secundo cor, in tertio cerebrum. Et vnumquodque istorum aliis duabus

connexum est; eisque indiget Hepar namque nisi omnibus aliis membris nutrimentum transmitteret, resolveretur. Ipsum verò nisi à corde calorem haberet, eius substantia qua sua completur actio, non conseruaretur: Cerebrum quoque si non ab arterijs calefieret, nec à venis nutrireretur, eius natura non conseruaretur. Sed & musculi pectoris, nisi à cerebro mouerentur, non posset aer attrahi, nec cordis conseruaretur substantia, qua calor naturalis, qui in corpore est, euentatur. Quædam genus membrorum est instrumenta principalia generationis, scilicet matrix, & virga, & testiculi, & vasa spermatis, quæ necessaria non sunt ad vnus singularis perduractionem, sed ad speciei conseruationem.

De ordine & ratione membrorum simplicium.

CAP. XLII.

AVicenna. can. Membra sunt corpora quæ generantur ex prima humorum commixtione. Horum alia simplicia sunt, quorum scilicet quælibet pars toti communicat in nomine & diffinitione, vt caro, & os, neruus, & similia: ideoque similibus partium vocantur. Quædam verò composita, quorum scilicet pars quælibet toti non communicat in nomine & diffinitione, vt manus & facies; & hæc vocantur instrumentalia, eo quod instrumenta sunt animæ ad complendos motus, & operationes.

Primum quidem membrorum similibus est os, quod durum creatum est, quia corporis est fundamentum, & sustentaculum motuum. Post hoc est cartilago, quæ osse mollior est, & ideo flecti potest, sed omnibus alijs membris durior est. Creata est autē, vt ossium cum corporibus mollibus continuatio fieret, & vt durum cum molli non absque medio componeretur. Duro enim molle læderetur, præcipueque in hora passionis, & cōstrictionis. Post hæc autem sunt nerui, corpora scilicet à cerebro orta, vel à nucha, ad flectendum mollia, & ad separandum dura. Ad hoc autem creati sunt vt per eos membra sensum habeant, & motum. Post neruos sunt chordæ, quæ quidem ab extremitatibus musculorum oriuntur, & nervis famulantur, & ad membra tendentes mobilia, plerumque sua retractione retrahunt membra propter musculi contractionem, & congregationem, ac retrōductionem.

Post hæc sunt ligamenta, quæ secundum visum & tactum nervosa sunt, & ab ossibus venientia, ad musculos vadunt. Nullum autem ligamentorum habet sensum, ne propter multum motum & frictionem quæ adhærent ei, doleret. Postea sunt arteriæ, corpora scilicet, quæ ex corde nascuntur concaua, in longitudine extensa, nervosa, & in sua substantia ligamentalia, habentia motiones, dilatando se & constringendo, quæ ex quietibus discernuntur. Ad hoc autem creatæ sunt, vt cor euentetur, & ab eo vapor fumosus expellatur, & spiritus membris corporis distribuatur. Post hæc autem sunt venæ, quæ similes arterijs existunt, sed sunt ab hepate, & sunt quietæ. Ad hoc quidem creatæ, vt sanguis membris quæ sunt in corpore partiatur.

Deinde sunt panniculi, quæ sunt corpora de filis nervosis non sensu perceptis contexta, dilatata, & aliorum corporum superficies cooperientia, & continentia; eapropter iuuamenta, ex quibus est vt summam eorum in sua figura & factura custodiant, & vt ab alijs corporibus suspendant, & eis innectant, medijsque neruo & ligamento; quæ fila facta fuerunt, ex quibus & ipsi texti fuerunt: & vt membra secundum sui substantiam non habentia sensum, per ipsos habeant superficiem per se & ex sua essentia sentientem; vt pulmo, & hepar, & splen, & renes. Hæc. n. substantia sua nullo modo sentiunt, sed nec illud sentit quod in eis percussio nem facit, nisi quod super ea de panniculis existit. Cumque in eis accidit ventus, aut apostema, sentitur; sed ventū sentit panniculus accidentaliter, propter extensionem quæ contingit in ipso. Apostema verò sentit principium panniculi & eius appensionem acciden-

dine ad calorem naturalem, cor in ordine ad operationes, cerebrum.

Debra quidam similia, quædam diffinitiones, seu aliter quædam simplicia, quædam composita. Primum simplicium est os, post cartilago, post nerui, post chordæ, post ligamenta.

Ligamenta corporis sensum non habent, rationem sui.

In omni m... hoc est pote... tia nutriti... esto in aliq... variatibus... magnam... discrimen.

Cor est m... brum tribu... virtutē vit... alijs potentij... & ab illis n... supplem.

Quæ dicta... membra prin... cipalia. Ad conserua... tionem indi... canda prin... cipalia sūt cor, hepar, cere... brum, ad cō... seruationem speciei, testi... culi.

Quædam m... braprincipa... lia sunt, & qualiter.

taliter

taliter, eo quod membrum apostematis grauitate laxatur. Post hæc autem est caro, quæ est locorum vacuorum impletio, in eorum membrorum situ in corpore existentium, & ipsorum fortitudo qua sustentantur.

*De differentia membrorum secundum virtutes
vel actiones.*

CAP. XLIII.

IN vnoquoque vero membro est virtus naturalis quæ res ei nutrimenti copuletur. Et huius quid est nutrimentum attrahere, retinere, assimilare, vnire, superfluitatem expellere. Et post hoc quidem membra diuersificantur; quædam enim præter hanc virtutem habent & aliam, quæ ab ipsis ad aliud procedit; quædam verò non habent. Item quædam præter hanc habent insuper virtutem quæ eis ab alio influit, & quædam non. Facta igitur compositione, sequitur quod est membrum suscipiens, & non tribuens. In cerebro namque & hepate conuenerunt omnes medici, quod vnumquodque eorum virtutem vitæ suscipit, vt calorem naturalem & spiritum, à corde: vnumquodque etiam eorum habet principium virtutis quam alij tribuit, nam cerebrum præbet sensum, secundum quosdam absolutè, secundum quosdam non absolutè. Et hepar principium est nutrimenti secundum quosdam absolutè, secundum quosdam non absolutè. Caro verò sentiendi virtutem & vitæ suscipit, & non est alicuius virtutis principium, quam alij vlllo modo tribuat.

Cor autem (vt ait magnus Philosophus) est membrum tribuens, & non suscipiens. Ipsum enim est omnium virtutum prima radix, & omnibus aliis membris virtutes suas tribuit, quibus nutriuntur & viuunt, & quibus comprehendunt, & quibus mouentur. Medici verò & quidam primorum Philosophorum, has virtutes in membris partiti sunt. Sed Philosophi quidem sermo, cum subtiliter certificatur est veracior, medicorum autem manifestior. Non est autem curandum vtrum cor sit principium sensus & motionis cerebro, & virtutis nutrimenti hepate, an non. Cerebrum enim siue per se, siue per cor hoc habeat, principium animalium actionum existit aliorum comparatione, & hepar similiter principium est actionum naturalium nutrimentum comparatione aliorum.

De membris principalibus & eis deferuentibus.

CAP. XLIV.

Iterum membra quædam sunt principalia, quædam principalibus deferuentia, quædam autem non principalia absque seruitio. Membra principalia sunt, quæ primarum virtutum in corpore existentium principia habent, quæ ad hoc necessaria sunt, vt singulare, aut species perdurent. Et secundum singularitatis quidem durabilitatem, principalia sunt hæc tria, cor, hepar, & cerebrum. Cor quidem est principium virtutis vitæ. Et cerebrum quidem est principium virtutis sentiendi & mouendi. Et hepar quidem est principium nutriendi. Sed secundum speciei durabilitatem sunt principalia hæc tria, & etiam aliud quartum, quod speciei proprium est, scilicet testiculi, qui ad vnam quidem rem necessarij sunt, scilicet ad sperma generandum, quo genealogia conseruetur, & ad aliam iuuatiui, sc. vt complementum formæ detur, & completio masculina & fœminina conseruetur, quæ speciebus animalis accidentia sunt, & separabilia.

Membrorum autem deferuentium, alia deferuiunt seruitute præparatoria, alia vero seruitute latoria. Præparatoria seruitus est antequam principale operetur: Latoria vero post. Cordis seruiens præparator est, sicut pulmo; & eius seruiens lator est, sicut arteriæ. Cerebri præparator est, vt hepar, & alia nutrimenti membra, & custodiæ spiritus: Lator autem sicut nerui. Hepatis præparator vt stomachus: Lator venæ. Testiculorum præparator, vt membra quæ sperma generant antequam ipsi: Lator autem virga in viris, & venæ

A quæ sunt inter illos & ipsam. In mulieribus etiam similiter venæ, quæ sperma ad locum conceptionis impellunt: habent insuper & matricem, per quam spermatis completur utilitas. Galenus autem dixit quod membrorum alia sunt quæ operationem tantum efficere habent, vt cor: Alia quæ iuuamentum tantum, vt pulmo: Alia quæ vtrumque, vt hepar.

De differentia membrorum secundum creationis suæ materiam.

CAP. XLV.

Item membrorum alia generantur ex spermate, & hæc sunt membra similia partium, præter carnem & adipem. Alia verò ex sanguine, sicut adeps, & caro; quod enim est præter hæc duo, generatur ex duobus spermatis, sc. maris & fœminæ. Sanguis autem qui in tempore mēstruorum à muliere separabatur, fit nutrimentum. Sed alia pars eius est, quæ conuertitur in similitudinem substantiæ spermatis, & membrorum quæ ex eo generantur, & fit nutrimentum augmentans ipsum. Alia quæ non fit nutrimentum adhuc, sed est conueniens ad hoc vt coaguletur ad implenda loca membrorum primorum vacua, sique caro & adeps. Alia verò est superfluitas, quæ nulli harum duarum rerum bona est, & remanet vique ad horam partus, quam natura vt pote superflua expellit. Cūque parturit infans, sanguis quæ ipsius hepar generat, huius sanguinis vices supplet, & generatur ab eo quod ab illo sanguine generabatur. Et caro quidem ex sanguine generatur ipso, quem caliditas & liccitas coagulant. Adeps autem ex eius aquositate & vinctuositate, quam frigiditas coagulat; & ideo caliditas eam resoluit.

C Membra quidem quæ creata sunt ex spermate, cum solutione continuitatis patiuntur. Certa continuitate non restantur, nisi pauca ex eis, & in paucis habitudinibus, & in ætate pueritiæ, & sicut ossa & rami venarum parui, non autem magni, neque arteriarum. Cum enim aliqua pars eorum seungitur, nihil loco illius nascitur. Et hæc quidem sunt sicut ossa & nerui. Illa verò quæ ex sanguine creata sunt, post perditionem suam renascuntur, & continuantur tali substantia quali sunt ipsa, sicut caro. Illud quidem quod generatū est ex sanguine, in quo adhuc axistit virtus spermatis, dum nondum inter ipsum & sperma, nisi tempus intercesserit paruum, quando tollitur renasci potest, sicut dentes in pueritiâ, cum autem sanguis ad aliam complexionem fuerit conuersus, non iterum renascetur.

D Item membra quædam sunt quorum complexio sanguini propinqua est, & ideo non indiget sanguine in eorum nutrimento multoties conuertere, sicut caro. Quapropter in ea, neque foramina facta sunt, neque ventriculi, in quibus aliquandiu nutrimentum quod ei dirigitur immoretur, & deinde ex eo caro mutatur. Sed illico cū ei nutrimentum occurrit, in ipsam conuertitur. Quædam verò sunt, quorum complexio à sanguinis complexione valde remota est; & ideo cum necesse fuerit sanguinem ea nutrire, oportet vt in similitudine substantiæ eorum multis conuersionibus ordinatim conuertatur, sicut os. Quapropter in creatione, aut vnum foramen positum fuit, in quo nutrimentum tamdiu contineat, donec in eius similitudinem paulatim conuertatur, sicut in osse cruris, & adiutorij: aut multa foramina in eis diuisa, sicut in osse mandibulæ inferioris. Membra verò fortia superfluitates suas ad membra debilia sibi vicina expellunt, sicut cor ad aellas; & cerebrum ad loca, quæ sunt post auriculas; & hepar ad inguina.

De differentia membrorum secundum formam.

CAP. XLVI.

Iterum omnia membra carnosæ, aut villosa sunt, sicut caro quæ est in musculis: aut villis carentia, sicut hepar: & nullus quidem motus fit, nisi per villos. Sed voluntarius fit causa villorum qui sunt in musculis: naturalis autem, sicut motus matricis, ac venarum; Et cō-

Omnia membra similia præter carnem & adipem generantur ex spermate, caro vero & adeps ex sanguine, alia tamen ex alia ratione.

Membra facta ex spermate semel diuisa raro continuantur, aut restantur, bene tamen quæ sunt ex sanguine.

Quædam membra sunt sanguinis complexionem propinqua, vt caro, quædam remota, vt os.

Omnia membra carnosæ aut sunt villosa, aut villis carentia, nullus autem motus fit nisi per villos.

positus

positus, sicut motus transglutendi, fit villis proprijs, per formam ex situ longitudinis & latitudinis & transversionis. Et illi quidem qui in longitudinem protenduntur, seruiunt attractioni: qui autem in latitudinem tendunt constringentes, expulsionem; qui verò ex transverso, retentioni. Membrorum autem quæ tunicam habent vnā, sicut venarum & vesicæ, tres villorum species ad inuicem sunt textæ. Membrorum verò quæ duas tunicas habent, villi qui in latitudinem tendunt, semper in eorum extrinseca sunt tunica, & alij duo in intrinseca. Qui ideo sic creati sunt, ne attrahendi & expellendi villi simul existerent; melius. n. erat vt villi attrahendi, & retinendi simul essent; nisi in intestinis, quia non indigent multa retentione, sed attractione, & expulsionem. Membrorum autem neruorum corpora à sui substantia aliena continentium, quædam tunicam vnā habent, quædam ex duabus consistunt, & sic propter iuuamenta multa creata fuerunt. Quorum vnū est multa necessitas custodiæ fortitudinis suæ corporeitatis, ne findantur causa fortitudinis motus eius quod in eis continetur, sicut arteriæ. Secundum est necessitas multæ custodiæ in re corporis quod in eis est reconditum, ne resoluantur, & egrediantur. Tertium est, quia cum alicui membro necessarium fuerit, vt esset ipsius attractio & expulsio motu vehementi, factum est vnicuique earum singulariter instrumentum sine permixtione; talia sunt stomachus, & intestina. Quartum, quia cum naturæ voluntas fuerit vt vnacumque membri tunica operationi propriæ præparantia sit, & vnacumque duarum operationum acciderit propter complexionem, ab alterius operationis complexione diuersam, melius fuit inter eas diuidere; sicut in stomacho virtus est sentiendi, quæ non est nisi in membro neruoso, & dirigendi, quod non fit nisi per membrum neruosum. Vnicuique igitur harum duarum rerum posita est tunica per se, sc. neruosa sensui, carnosa digestionem; & intrinsecā quidē fecit natura neruosam, extrinsecam verò carnosam, quia potest operatio digerentis ad id quod digestum est in potentia sine occurſu peruenire. Sentiens autem non potest aliquid sentire, nisi obuiet ei sensui, sc. tactus.

De Spiritibus.

CAP. XLVII.

Res naturales diuidendo, speculatio de spiritibus, per quos firmitas corporis & subsistentia fit, omnesque ipsius complentur actiones. Dico ergo spiritus esse tres. Primus est naturalis, secundus vitalis, tertius animalis. Naturalis in hepate generatur, & ab eo per venas non pulsantes in omne corpus mittitur, virtutemque naturalem constituit, & eius bene format actiones, ac perficit. Huiusmodi autem generatio fit ex meliori sanguine, qui est in hepate, scilicet claro, subtili, mundo, ac puro; cui nullus aliorum miscetur humorum, vel superfluitas; eiusque digestio est in ultimo decoctionis. Vitalis in corde generatur, à quo per venas pulsantes in omnia corporis membra mittitur, vitalemque virtutem confortat atque custodit, & eius habitudines informat ac perficit. Huius generatio fit ex subtili vapore sanguinis clari ac mundi, & ex aere per respirationem inducto.

Animalis autem in ventriculis cerebri generatur, ac per neruos ad omne corpus mittitur, animalemque constituit virtutem, ac solidat, & in habitudine sua conseruat. Huius generatio ex vitali spiritu fit, qui à corde per duas venas pulsantes ad cerebrum ascendit. Quæ scilicet venæ dictæ iuueniles ad cerebrum tendunt, & per craneum transmittuntur vsque ad locum, qui cerebri sedes & basis dicitur, illicque multiformiter diuiduntur. Harum diuisiones adinuicem irretitæ miscentur, & in seipsas retorquentur ac reuoluuntur, ita quod ex eis tela reti similis efficitur. Dehinc verò tela coadunatur, fiuntque ex eis duæ venæ pulsantes prioribus similes, quæ superiora loci illius ascendentes, ibidem distribuantur.

A Spiritus itaque vitalis, cum à corde ascendens, ad hoc rete peruenerit, & in multitudine venarum eius omnes reflexus pertransierit, ibique diutius permanserit, & in ultimo maturationis decoctus, clarusque fuerit, fit ab eo spiritus animalis. Ob hoc ergo illud venarum rete paratum est, vt decoqueretur spiritus vitalis, decoctusque fieret animalis; sicut & mammæ decoctioni sanguinis paratæ sunt, vt fieret lac, testes quoque spermatis maturationi. Spermatis namque vala præparata sunt illæ scilicet inuolutiones ac retorsiones quæ in testibus sunt, vt in eis mora prolongetur ac maturetur, & in eorum naturam quam habent spermatis configuratam immutetur: Sic & lacti venæ præparatæ sunt à vena concaua ascendentes ad mamillas, quo eius in ipso ascensu mora differatur ac decoquatur, & in naturam lacti similem ac vicinam alteretur.

B Ad hunc igitur modum & implicatio venarum in cerebro facta est, propter animalis spiritus generationem ex vitali, quo in ea immoretur, ac subtilietur, & excoquatur. Dehinc autem ab hoc reti per duas venas quæ ex illis omnibus congregantur, ad duos præter cerebri ventriculos mittitur, illicque subtiliatur, & quæ illic fuerant immixtæ superfluitates, ad nares & palatum repelluntur. Ab illis autem ad posteriorem cerebri ventriculum mittitur, puppim scilicet, per meatum qui duobus interest ventriculis vel vasibus, quæ sunt medius cerebri ventriculus & puppis, meatus autem hic non semper est apertus. In eius enim ventre corpus est vermi simile; illum opilans, donec naturæ cura repellat à medio ventriculo ad posteriorem, eoque reducto meatus aperitur, & quod mittendum est transmittitur. Dehinc ad iuum illud locum reducit, & per spiritum qui in vase puppis est, fit motus, per illum autem qui in præter, sensus & phantasia, per inhabitantem vero medium cerebri, ventriculum, cogitatio. Hic itaque spiritus qui in cerebro est, organum est animæ, per quod & sensus fit, & motus voluntarius.

De virtutibus vitalibus.

CAP. XLVIII.

A Vicenna in 1. canone. Virtutum genera tria sunt, scilicet, vitalium, naturalium, animalium. Et vnacumque (sicut philosophis visum est) proprium habet membrum, quod eius minera existit, & à quo operationes eius procedunt. Virtutis enim animalis sedes est cerebrum. Virtus autem naturalis duplex est, vna scilicet nutritiua, cuius sedes est hepar. Alia generatiua, cuius habitatio & operationum ipsius prouentus sunt testiculi. Virtutis verò vitalis sedes est cor. Omnibus autem philosophis, maiori id est Aristoteli videtur, quod omnium virtutum istarum principium sit cor. Sed primarum operationum earum manifestatio in his existit principijs, sicut apud medicos, cerebrum est sentiendi principium. Et post hoc quilibet sensus per se membrum habet, in quo manifestatur ipsius operatio. Virtutum naturalium, alie sunt ministrantes tantum, alie ministratæ. Ministratarum duo sunt genera: Vnum genus ministrat in re nutrientis, ad hoc vt indiuiduum remaneat; & hæc in duas species diuiditur, sc. nutritiuam, & crescitiuam. Alterum genus in re nutriente ministrat, ad hoc vt remaneat species; & hæc similiter in duas partitur, in generatiuam scilicet, & informatiuam. Virtus nutritiua est illa, quæ nutriens in nutriti conuertit similitudinem, vt per ipsum restaurat quod dissolutum est. Crescitua vero est illa, quæ in totius corporis addit diametris, secundum proportionalitatem naturalem, vt ipsum ad augmenti finem perducatur, per illud quod ipsum ex nutriente ingreditur. Itaque nutritiua crescitua seruit, quoniam affert quandoque nutriens ei quod dissoluitur æquale, quandoque minus, quandoque plus. Sed crescitua non erit, nisi cum quod ingreditur plus fuerit eo quod dissoluitur. Non tamen totum illud quod totaliter existit, crescitua est. Impinguari autem post macredinem in ætate consistunt.

Membrorum
neruosa tunicas
habent, ob
utilitates
quatuor.

Spiritus sunt
tres, scilicet
naturalis, vitalis,
animalis: naturalis in
hepate generatur,
vitalis in corde,
animalis in ventriculis
cerebri.

Quomodo
spiritus vitalis
fit animalis.

Transductio
spiritus animalis,
et effectus.

Virtus naturalis duplex,
scilicet nutritiua,
& generatiua.

Virtutem naturalem
alia sunt ministrantes,
alia ministratæ.

Quid sit
nutritiua, &
crescitua.

Quid sit
nutritiua, &
crescitua.

Quid sit
nutritiua, &
crescitua.

Virtutes
naturales
ministrantes
sunt quæ
quædam
ministrant
nutritiuam.

Quid sit
nutritiua, &
crescitua.

Quid sit
nutritiua, &
crescitua.

Comprehensio
sua dicitur
in quibus
que sensus
externus,
quæque
internæ
nutritiuam
benignam.

Quid sit
nutritiua, &
crescitua.

rentia crescentia non est, secundum prædictam creaturæ diffinitionem.

Generatiua virtus est, quæ vim generationis ministrat. Huius duæ sunt species. Vna quæ in masculis & feminis sperma generat: altera virtutes quæ sunt in spermate diuidit & permiscet, eas temperando secundum quod unicuique membro conuenit, dans neruo complexionem propriam, & ossi similiter, & arterijs. Hanc vocant medici virtutem immutatiuam primam. Virtus autem informatiua imprimens, idest sigillans, est illa ex qua præcepto sui creatoris membrorum lineatio prouenit, & ipsorum figuratio, & concauitates, & foramina, & leuitas, & asperitas, & eorum situs, ipsorumque communitas; Ad vltimum etiã operationes quæ ex finibus dimensionum eorum pendent; & huic quidem virtuti ministrant nutritiua, & crescitua. Virtutes autem naturales quæ ministrant, tantum virtuti nutritiue ministrantes sunt, & sunt quatuor. Attractiua creata est ad attrahendum nutrimentum: quæ quidem hoc operatur villis membri, in quibus ipsa est secundum longitudinem protensis. Retentiua creata est, vt iuuatiuum, siue vt nutrimentum retineat, dum virtutes ipsum immutantes operantur in eo; quod quidem efficit villis ex diuerso protensis: quandoque etiam illi qui secundum latitudinem incedunt, auxilium præbent. Digestiua est, quæ ipsum nutrimentum in essentiam aptam conuertit, virtutum in eo permutationem faciendo & complexionem quæ conuersioni nutrientis in effectu competens est. Hæc est enim eius operatio in nutritiuo, quæ vocatur digestio; eius autem operatio in superfluitatibus est, vt si possibile sit, eas in hanc mutet dispositionem, quæ etiam vocatur digestio; aut vt earum egressionem à membro in quo sunt retentæ faciliem efficiat cum expulsionem earum attenuando essentiam; si quod prohibet fuerit crassities: Aut incrassando, si quod vetat fuerit tenuitas: Aut incidendo, si viscositas; & hæc operatio vocatur maturatio. Expulsiua est, quæ superfluitatem expellit ex nutrimento residuam per foramina, sibi præparata, vel si non sint ibi præparata foramina, à nobili expellit ad ignobile, & à duro ad laxum.

His autem quatuor virtutibus naturalibus, quatuor primæ seruiunt qualitates, caliditas, scilicet & frigiditas, humiditas, & siccitas. Sed caliditatis seruitium omnibus quatuor pro certo est commune. Frigiditas autem quandoque alicui earum seruit accidentaliter, sed non essentialiter. Nam quod essentialiter inest ei, omnibus virtutibus est contrarium. Est enim stupefaciens, & mortificans, & ab omnibus prohibens operationibus. Ad retentionem tamen faciendam accidentaliter confert, quia villos secundum bonæ comprehensionis figuram tenet. Sic etiam digestiuam & expulsiuam aliquo modo iuuat.

De Virtutibus animalibus.

CAPVT XLIX.

Virtus animalis est illa, quæ cum in membris recepta fuerit, ea præparat ad recipiendam virtutem sensus, & motus, & operationem vitæ, quibus etiam admiscetur timores, & iræ motiones, eo quod in eis reperiunt dilationem & constrictionem, quæ accidunt spiritui, qui huic operatus est virtuti. Virtutis animalis duæ sunt species, comprehensiuæ, scilicet & motiua. Comprehensiuæ, quoque subdividitur; nam alia comprehendit manifeste, & hæc est sensibilis, quæ secundum quosdam in quinque sensus diuiditur, & in octo secundum alios vt scilicet tactus quatuor sensus spirituales comprehendat, sicut alibi dictum est. Alia vero comprehendit occultè, & hæc iterum quinque species habet.

Prima est sensus communis, & phantasia, quæ apud medicos quidem sunt vna virtus, sed apud philosophos duæ. Nam sensus cõmunis est illa vis, quæ om-

nia sensu percepta recipit, & eorum formas patitur: Phantasia vero illa, quæ eas custodit postquam coniunguntur, & retinet eas post sensus absentiam, huius virtutis sedes, & operationis eius principium est, anterior cerebri panniculus.

Secunda est imaginatiua, quæ & cogitatiua à medicis quandoque dicitur. Nam quando sub imperio æstimationis virtutis operatur, vel ipsamet ad operationem suam peruenit, vocatur imaginatiua; quando vero sub rationis imperio, cogitatiua. Inter hanc & primam est differentia, quia prima recipit & custodit tantum illud quod ad eam deformis sensu perceptis peruenit. Ista vero in his quæ imaginatione sunt recõdita se exercet, cõponendo & diuidendo; singulasque formas, sicut ad eam à sensu perueniunt considerando, & etiam alias ab eis diuersas, sicut hominē volantem; quod Phantasia non facit. Huius sedes est ventriculus cerebri medius.

Tertia est æstimationis, qua scilicet animal iudicat, quod lupus est inimicus, & qui annonā præbet amicus, à quo nec fugiendum est, & quod filius est dilectus. Huius instrumentum est secunda, scilicet imaginatiua, & differt ab ea, quoniam huius operationes iudicium sequitur, illius autē non: Et illius operationes sunt in sensu perceptis comparisonem facere. Huius autem intentiones illorum extra sensum iudicare. Ita differt à prima, quia Phantastica sensu percepta retinet, hæc autem in sensu perceptis, intentiones discernit non sensu perceptas, hanc quidem medicus non considerat.

Quarta vero secundum philosophum, quæ est tertia secundum medicum, est conseruatiua & memorialis, & est thesaurus eius quod ad æstimationem peruenit de intentionibus, sicut Phantastica eius quod ad sensum de formis sensibilibus. Huius locus est posterior cerebri ventriculus. Vtrum autem virtus memorialis & conseruatiua, & illa quæ reducit id quod est absens ad memoriam, ex his quæ ab æstimatione sunt reposita, sit virtus vna vel due, non est medici curare, quia qualitercumque sint, impedimenta quæ eis accidunt, homogenea sunt. Sunt enim nocumenta quæ ventriculo posteriori accidunt, vel de genere complexionis, vel de genere compositionis.

Quinta est humana rationalis, quam medici quoque non considerant sicut, nec æstimationem. Non enim curant nisi de virtutibus illis, ex quibus cū in suis impedimentis immediate accidunt læsio, prouenit ægrotudo. Nā si acciderit operationi vnius impedimentum causa alterius, sufficit eum scire dispositionem illius cui accidit sine medio, vt. scilicet cum medicina occurrat. Tres itaque tantum considerat medicus. Motiua virtus est illa, quæ chordas contrahit & laxat, propter quod membra mouentur atque iuncturæ suæ dilatione ac flexione. Huius penetratio in neruis est, qui cum lacertis sunt continui. Est & genus quod secundum specificationem principij motuum specificatur. Auctor. De membris & virtutibus, & eorum actionibus, plenius dictum est superius, ubi actum est de natura hominis.

De Coloribus.

CAP. L.

His autem rebus naturalibus quæ per ordinem digestæ sunt, quidam (vt supra dictum est) alia quatuor adiungunt, scilicet ætates, colores, figuras, maris & feminæ differentias, vnde de ætate & sexu paulo superius diximus, nunc de cæteris breuiter aliquid tangamus.

Iohannicius. Color cutis sit ab humorum abundantia, aut ab æqualitate, vel inæqualitate. Ab æqualitate est ille qui cõpositus est ab albedine & rubedine. Ab inæqualitate vero procedunt niger, citrinus, rubeus, glaucus, & albus. Color quidem rubeus, & niger, & citrinus, significant calorem dominantem corpori. Citrinus autem solus designat choleram rubeam.

Colores inter-
dum proue-
niant a pas-
sionibus &
alijs acciden-
tibus.

Colores capil-
lorum sunt 4.

Colores oculi
sunt 4.

Colores desig-
nantes mores
& complexionem.

Quatuor sunt
modi quali-
tatum corpo-
ris.

Figura cor-
poris sunt
sex, & quæ
melior.

Qui sunt na-
turaliter pin-
guis parum
vivunt &
multis sunt
morbis ob-
noxij.

Niger vero solus cholera nigram. Rubeus solus, an-
guinis abundantiam. Albus autem & glaucus, abun-
dantem, frigiditatem, sed albus ex felle, glaucus ex me-
lancholia suas causas habere designant. Ab exteriori-
bus plerumque colores adveniunt, ut ex frigore Sco-
tis, ex calore Ethyopibus, & ex alijs multis accidenti-
bus, sunt & alij spirituales colores, ut ex timore, vel
ira, vel tristitia, vel ex alijs animi motionibus.

Colores capillorum quatuor sunt, scilicet niger,
rubeus, glaucus, canus. Niger ex abundantia cholerici
humoris incensi, vel adustione multa sanguinis, aut
ex multitudine caloris non adusti, unde, semper sunt
capilli rubei. Glaucus autem ex abundantia melanco-
lici. Canities vero fit ex nimia defectione caloris na-
turalis, & ex abundantia putridi Phlegmatis, quod
plurimum fit in senibus. Colores etiam oculorum sunt
quatuor, scilicet niger, subalbidus, varius, & glaucus.
Nigredo fit ex defectu visibilis spiritus, aut ex perturba-
tione spiritus ipsius, aut ex penuria chrySTALLINI hu-
motis, aut quia idem humor plurimum recedit intus,
aut modico humore albugineo, aut ex perturbatione
ipsius, aut ex abundantia qualitatis vici humoris. Subal-
bedo vero fit ex septe rebus contrariis superioribus, idest
ex abundantia visibilis spiritus, aut ex claritate ipsius,
&c. Varius autem color, vel glaucus fit, si res conveniunt
quæ nigredini & subalbedini accidunt. Et varius quidē
color significat visibilem abundare, & magis acclare-
scere in sua varietate. Glaucus autem eundem spiri-
tum abundare minus, & subnigrescere in sua glauci-
tine. Rex in Almanfore, 3. parte. Color rufus aut rubeus,
sanguinis & caloris innuit multitudinem. Color autē
inter rubeum & album medius, æqualem significat
complexionem, si cum hoc etiam cutis nuda fuerit a
pilis. Color flauus significat instabilitatem & maniā.
Rubeus & clarus, verecundiam. Viridis aut niger, mor-
tum prauitatem.

De figuris corporis, & primo de pinguedine & macie.

C A P. L I.

IOHANNICIVS. Qualitatum corporis sunt quatuor
modi, scilicet crassitudo nimia, macies extenuata,
synthesis, squaliditas. Pinguedo fit ex frigiditate & in-
tensa siccitate. Macies ex caliditate & intensa siccita-
te. Synthesis ex caliditate & humiditate. Squaliditas
ex frigiditate & intensa humiditate. Aequalitas vero
fit ex humorum æqualitate. Et hæc sunt corporis for-
mæ. Ex lib. de regimine sanitatis. Figuræ corporis sunt
sex, scilicet pinguedo, macies, temperies, soliditas,
raritas, & mediocritas. Inter pinguedinem & maciem
temperata sunt laudabiliora, quia saniora sunt & ma-
gis cæteris sufferentia. Calor enim naturalis horum
corporum fortis est, & digestio perfecta: unde mem-
bra fortia sunt ad expellenda nociva, quia temperata
compositio non est nisi de temperata complexionem.
Pingua vero pessima sunt: maximè si sunt naturali-
ter. Hæc enim corpora sunt pessimis morbis appa-
ta, quia naturalis eorum calor defectus est, propter
angustiam venarum. Causa ergo angustiarum vena-
rum duplex est, vel ex defectione caloris naturalis, vel
quia premuntur & coarctantur venæ, ex carniū mul-
titudine. Hi parum vivunt, quia angustia venarum est
causa minuendi calorem naturalem, atque adeo cur sit
spiritus indigentia, hæc quoque omnia sunt per abun-
dantiam humorum in corpore coadunata, quæ est
prolixorum morborum materia; sicut est anhelitus
difficultas, apoplexia, paralisis & similia. Item pro-
pter gravitatem suorum corporum nequeunt aliquod
operari exercitium, vel laborē. Qui quoque si exer-
cuerint, molestissimi erunt. Motus autem exercitij,
calorem confortat naturalem, & fortitudo calbris
naturalis est causa digestionis. Quod si multum di-
gerunt, crassities eorum augmentabitur, & augmen-
tata crassitie, venæ eorum sunt plus angustæ, unde

aër cum flamine intrans, non inuenit aditum quo ad
totum corpus veniat: Ideoque fit causa calorem natu-
ralem suffocandi, & subitanæ mortis.

Macies vero molesta est, quia sicca: unde & his
qui sunt huiusmodi non durant exercitia, quia calefa-
ciunt & desiccant corpora: unde sunt causa augmen-
tandæ in eis maciei. Hi etiam nequeunt pati calorem
vel frigiditatem, qui cito perforantur usque ad inte-
riora, propter carnis paucitatem. Qui si ceciderint
super solida corpora, vel ipsa super eos, illico, magnā
patiuntur molestiam, franguntur enim ossa eorum,
quia sunt denudata carne; quibus Pharmacia est in-
conueniens, maximè si macras habuerint hipocun-
drias. Sunt enim ad tussim apparati, propter siccita-
tem corporum eorum; & quia hæc duæ figuræ tantæ
pessimitatis sunt, oportet ut macilentiam incalescimus,
& crassam extenuemus.

De Soliditate corporum, & humiditate.

C A P. L I I.

CORPORA vero quæ sunt inter soliditatem & ra-
ritatē mediocria, minus cæteris ægra sunt, quo-
niam modicum ex eis dissolvitur, non sicut de raris
corporibus, neque in eis humores sicut in solidis au-
gmentantur: Colores eorum sunt glauci. Istis minus
sunt laudabilia rara corpora, quorum figuræ sunt ita
ut pilos multos & crassos habeant, & venas plenas.
Rara vero corpora solidis sunt meliora, quia crassio-
rem & maiorem cibi quantitatem quam solida susti-
nent. Tolerant etiam laborem, neque cito fatigantur;
quia propter suorum corporum raritatem, superfluitas
dissolvitur humorum, quæ sit causa fatigationis cum
laborauerint.

Solidis corporibus hæc signa sunt: Pylorum pauci-
tas, & tenuitas, & corporum leuitas, & carniū mul-
titudine, subtilitas venarum, copia vrinæ & egestionis;
parum enim ex eis per sudorem soluitur. Ideoque hu-
iusmodi corpora sunt peiora, quia multum cibi non
sustinent, propter paucitatem dissolutionis corporum
illorum, quia penetrat cibus; neque bonæ digestionis
sunt, neque sufferre possunt aut pati laborem; citoque
fatigantur quia mali humores in ipsis clausi, per sudo-
rem non dissolvuntur, unde in lacertis permanentes,
sunt causa fatigationis. Idecirco sæpe infirmantur, se-
cundum humorum materiam in ipsis coadunatam,
quare necesse est his dari pauca cibaria, subtilia, ac
humida, ut faciliem habeant digestionem, neque in
ipsis superfluitas humorum coadunetur. Quod si im-
pinguari volunt, cito in crassantur propter paucitatem
sue dissolutionis. Sed solida semper de interioribus
infirmantur malorum chimorum, quia de pauca cibi
superfluitate non dissoluta, ægritudo mala generatur.
Sed de exterioribus, sicut aëris frigiditate, sole, &
cæteris, non cito infirmantur. Illorum enim acciden-
tium ictus nequit ad interiora perforare, propter soli-
ditatem corporum eorum. Rara autem, siccitica, & ma-
cra sunt, propter nimiam solationem eorum, quæ ci-
to exteriora accidentia (quia rara sunt) perforant. Un-
de Hippocras: Rara corpora solidis meliora sunt,
minusque infirmantur de superfluis cibis; bene enim
digerunt; plures tamen ægritudines patiuntur de ex-
terioribus accidentibus.

De Rebus non naturalibus.

C A P. L I I I.

HAL I. ubi supra ser. v. Dicto de rebus natura-
libus, restat disputandum de rebus non natura-
libus, quibus etiam homo indiget, ut eius vita duret.
Sunt autem sex, scilicet aër circundans corpus, mo-
tus & quies, cibus & potus, somnus & vigilia: Natu-
rales euacuationes & constipationes animalia accidē-
tia sub euacuationibus naturalibus continentur balneū

& coitus

Macies est
corporis ma-
lita.

Corpora me-
diocriter soli-
da sunt me-
lioriora &
rara solidis.

Signa solido-
rum corporum.

Cur rara
corpora soli-
dis meliora.

Res non na-
turales sunt
sex.

de coitus vtrina & egestio, emunctioes, & similia: Sub animalibus autem accidentibus concluduntur gaudium, ra, tristitia timor, timor, & cura. Huiusmodi namque res non sicut naturales sunt, nec hominis generationi cooriginalis; ita nec extra naturam, nec omnino aliena. His enim si quis ut oportet utatur, in quantitate debita, & qualitate, & tempore, & ordine, res naturales in sua conservant habitudine, roboranturque sanitas corporis, usque ad horam naturalis corruptionis. Si autem aliter quam oportet aliquis eis utatur, de habitudine naturali corpus egreditur, & infirmatur; aut si iam infirmum, eius morbus statuitur aut augmentatur.

Vltus autem horum sex iuxta quod vnum quodque corporum exigit adhibendus est, ut si corpus temperatum sit, temperatum illi regimen est eligendum; Intemperatis autem e contrario. Verbi gratia: Si temperatum sit corpus, exercitio temperato ante balneum, & ante ciborum horam utatur, tunc n. calor naturalis confortatur & a corpore superflua dissoluntur, membra roborantur, digestio procuratur, & sanitas conservatur. Si autem immoderatus labore utatur, plerumque corpus calefit, & febres emergunt. Quod si immoderato eius usus diutius operam dederit, calor dissolvitur naturalis, virtus debilitatur ac deficit, & corpus infirmatur. Porro si ab exercitii usu declinaverit, quietem & otium elegerit, superflua in corpore multiplicantur, morbi que ex humoris dominantis natura generantur. Corpora vero intemperata habentes si calida complexionis sint, & exercitio multo utantur, eorum calor naturalis augetur, virtutesque debilitantur, & febres emergunt; maximeque si eorum complexio simul etiam sicca sit. Si autem exercitium declinaverint, otioque & quieti se dederint, naturalis eorum calor temperatur, eorumque corpora saniora fiunt, ac fortiora. Porro si frigida complexionis sint, & otio & quiete diutius utantur, oberit. Si vero exercitio paulo ampliori, calor eorum naturalis temperabitur, virtusque membrorum augebitur, & sanitas fiet: maxime si complexionis eorum frigus, humiditas committatur: sic est in omnibus alijs rebus non naturalibus.

De Aere circumstante vltas.

C A P. LIIII.

A Vicenna in 1. can. Aer est elementum corporum nostrorum, & spirituum. Est etiam emanatio spiritibus nostris adueniens, & causa meliorationis eorum; non tamen sicut elementum, sed sicut facies, scilicet temperans. Et hoc temperamentum ex duabus pendet operationibus, quae sunt euentatio, & mundificatio. Euentatio est temperamentum spiritus calidi, cum superfluit per constrictionem secundum plurimum; & hoc quidem attribuit nobis attractio a pulmone, & a potis euentationum, siue foraminum pulsus, qui cum arterijs sunt continui. Aer n. qui nos circumdat, valde frigidus est, comparatione complexionis spiritus innati. Quanto magis complexionis per constrictionem accendens. Cum igitur aer ad illum pervenit, ipsum impellit, & cum eo miscetur, & prohibet ne ad igneantem constrictionem convertatur.

Mundificatio vero est propter societatem ipsius, quando reuerti facit anhelitus illud; quod ei attribuat separatiua virtus ex vapore fumoso: Cuius comparatio ad spiritum, est comparatio superflui humoris ad corpus, cum aer expellitur. Temperamentum igitur eius est propter hoc, quod spiritui aduenit aer cum attrahitur. Et mundificatio est propter exitum eius cum expellitur. Aer enim qui attrahitur, in primis cum ingreditur ad temperandum, necesse est ut si in effectu frigidus; sed postquam convertitur ad qualitatem spiritus propter calorem, longitudine morae, destruitur eius iuuamentum, & iam non indiget illo, sed necessarius est aer novus qui ingrediatur, & illius alterius suppleat

vices. Oportet igitur illum egredi, ut suo vicario locum euacuet, & ut fumosae superfluitates substantiae spiritus expellantur cum eo.

Raz. in Almanfore 3. parte. Aer omnibus melior clarus est & subtilis, in quo nec multi vapores existunt nec quietus aut praefocatus inuenitur, sed ad ipsum venti venientes eum commouent, & delicatus cum attrahitur sentitur; quique cito post occasum solis infrigidatur, aer autem his habent omnia contraria, deterior omnibus iudicatur.

De Aeris mutatione secundum quatuor tempora.

C A P. V. LV.

A Vicenna ubi supra. Aer quidem dum est temperatus & clarus, nec ei substantia extranea complexione spiritus contraria admiscetur, sanitatem efficit, & conservat. Cum vero mutatur, contrarium operatur. Accidunt autem aeri mutationes naturales, & non naturales, & naturalem egredientes. Naturales sunt mutationes temporales, quoniam aer in unoquoque tempore ad aliam conuertitur complexionem. Et omne quidem tempus quod provenit secundum quod debet, propria iudicia habet: & finis cuiusque principio alterius quod post ipsum est, in iudicijs duorum temporum communicat in aegritudinibus ipsorum. Ver est tempus florum, & initij pomorum. Autumnus autem est tempus mutationis coloris foliorum, & principij casus eorum: & quod est praeter hoc, est hyems & aestas. Complexio veris est temperata, non ut quidam aestimant, calida & humida. Aestas autem calida, in eo quod sol oppositioni capitum propinquius est, & fortis est radius qui ab eo profluit. Est etiam sicca, propter resolutionem humorum quae in ea fit a caliditate multa, & propter resolutionem substantiae aeris, & eius similitudinem cum ignea natura, & propter paucitatem eius quod in ea cadit; de rore, & pluvia. Hiems autem frigida est & humida propter harum causarum contraria. In autumno vero iam calor imminutus fuit, & frigiditas nondum ad complementum pervenit. Est ergo propinquior temperamento, quod est inter caliditatem & frigiditatem. Inter humidum autem & siccum non est temperatus, cum sol iam siccaverit aerem, & nondum ac ciderit ex causis humectantibus quod sit exiccationi causae exiccantis oppositum. Dispositio quoque quae est ad infrigidandum, non est sicut illa quae ad humectandum, quia conversio quae est ad infrigidandum facilis est, non sic autem quae ad humectandum; nec e converso fit ad humiditatem propter frigus, sicut ad siccitatem propter calorem. Nam quaelibet caliditas exiccat, sed neque quaelibet frigiditas humectat.

Idem in 1. cano. Aeris autem mutatio naturam egrediens duplex est, aut propter conversionem in aeris substantia factam, aut in qualitatibus suis: illa quae existit in eius substantia pestilentia est. Sic enim aer quandoque putrescit, & eius substantia convertitur ad malitiam, sicut aqua lacunarum. Nec hoc dico de aere puro quoniam aer purus, & vnum quodque simplicium nudorum non putrescunt. Sed de corpore commixto, scilicet ex aere certificato & ratificato, & partibus aqueis vaporosis, & partibus terrenis in fumo & in nubibus surgentibus, & partibus igneis. Huiusmodi autem aeris putrefactio plurimum evenit in extremo aestatis, & in autumno. Quod vero in eius existit qualitatibus, est ut secundum caliditatem aut frigiditatem, ad qualitatem perveniant intolerabilem, intantum ut per ipsum menses & generatio corrumpatur. Et hoc quidem est aut conversio homogenea, sicut rabiositas aestatis cum fortior fit. Aut conversio contraria, sicut malitia frigoris in aestate, quae propter aliquod accidens evenit.

Quinnam aer optimus, & qui pestilentissimus.

Triplex mutatio aeri accidit scilicet naturalis, non naturalis, & naturalem egredientes.

Complexio veris est temperata, aestas autem calida, sicca, hyems frigida & humida, autumni temperata calida, & sicca nimis.

Mutatio aeris naturam egrediens est duplex scilicet in substantia, quae pestilentia est, & in qualitatibus.

De Vere & æstate.

CAP. LVI.

Veris est causa
vis temporis
hinc melius.

VER, secundum complexionem suam cæteris temporibus melius est, & est proportionale complexioni spiritus & sanguinis. Sed licet cum æqualitate sua existat, ad caliditatem tamen subtilem declinat parumper sopitam, & ad humiditatem naturalem, rubificatque colorem, eo quod sanguinem attrahit temperatè, nec peruenit ad resoluendum, què admodum æstas. In vere commouentur ægri- tudes chronice, quoniam humores qui quieti sunt, currere faciunt, & eliquat eos. Ideoque melancholiam patientibus, melancholia commouetur. Ille quoque in quo multitudo humorum exuberat in hyeme, propter eius gulositatem, & exercitij paruitatem; In vere fit ægri- tudinibus, aptus, quæ ex illis materijs commouentur, propterea quod ver eas resoluit. Cumque ver prolongatur, & temperatur, ægri- tudes æstiuæ pau- cæ fiunt.

Veris ægri- tudines.

Veris autem ægri- tudes sunt egestio sanguinis, & fluxus sanguinis ex naribus, & ebullitio melancholicæ, quæ de natura existit cholera, & apostemata, carbun- culi, sinantes, & aliæ exituræ; venarum quoque fissuræ, sputum sanguinolentum, & tussis, propriè vero in eo quod ex ipso hyemale est, & hyemi assimilatur, fiunt eorum dispositiones malæ, qui has habent ægri- tudes, & propriè ptisim, & quoniam in phleg- maticis materiam phlegmatis mouet, accidunt in eo apoplexia, & paraly- sis, & iuncturarum dolores. Ex his autè quæ ducunt ad hoc, est fortis motus corpo- ralis, & animalis, & comestio rerum calefacientium, quoniam adiuuant aëris naturam. Nulla vero res ab ægri- tudinibus veris sic tuctur, quemadmodum phle- botomia, & inanitio, id est artificialis purgatio, com- edendi diminutio, potus inebriantis debilitatio & im- minutio, & temperamentum. Est autem pueris ver conueniens, eisque similis. In æstate rubra cholera augetur, sed post in eius fine cholera nigra; propter quod subtile resoluitur, crassum retinetur atque con- stringitur.

Phlebotomia
& purgatio
plurimum
valens con- tra veris
ægri- tudes.

Æstas quidem humores resoluit, ac vires debi- litat, & operationes naturales, causa multæ resolutio- nis, & colorem citrinat, quia resoluit illud quod ex sanguine attrahit. Ægri- tudinum autem tempora ab- breuiantur in ea. Nam si virtus fortis fuerit, aerem in- uaret ad resoluendum, & ad materiam ægri- tudinis maturandum, & expelleret eam extra. Quod si debilis fuerit, calor aeris addet ei debilitatem, quia laxat, sic- que destruetur, & æger morietur. Amplius, æstas cali- da & sicca, cito incidit ægri- tudes. Humida vero masticans est, id est non cito superfluitates expellit: unde suarum ægri- tudinum tempora prolongantur, & accidunt in ea hydropisis & lienteria. Ad hoc totum adiuuant humores multi, qui à superioribus ad infe- riora descendunt, & propriè à capite. Ægri- tudes æstiuæ sunt, vt febres tertianæ, synochus & caufon, & extenuatio corporis, dolores auris & obtusio. In ea quoque multiplicantur, cum ventosa non fuerit, eryp- sipila & bothor, quæ sunt eius naturæ cuius est ipsa. Inuenies autè senes, eisque similes in æstate fortiores.

Ægri- tudes
æstiuæ sunt
breues.Æstiuæ
ægri- tudes.

De Autumno & hyeme.

CAP. LVII.

Autumnus
est causa
multarum
ægri- tudes.

AUTUMNUS multarum causa est ægri- tudinum, eo quod in ipso homo sub sole calido multum incedit, & in nocte postmodum ad frigus peruenit; & quia multitudo fructuum est orta, fiunt humores ma- li, & propter dissolutionem virtutis in æstate. Humo- res præterea fiunt in Autumno mali, propter cibaria mala, & propter subtilis resolutionem, & quia rema- net, spissum, propter eius adustionem: cumque aliquis humor ebullierit, eo quod ipsum natura vult expel-

Alere ac resolueret, reducit ipsum frigus ad sit ringen- dum. Sanguis in autumno multum minuitur immo sanguini in complexione sua contrarius existit, & etiam resolutio iam in æstate præcessit, quæ sangui- nem minuit. Æstas quidem adurit humores, autum- nus ex eis cinerem facit. Principium autumnus senibus aliquo modo est conueniens, & eius finis eos maxime impedit maximo impedimento.

Ægri- tudes Autumni sunt scabies quæ exoriat, & impetigines, & cancer, & iuncturarum dolores, & febres commixtæ, febresque quartanæ propter cho- leræ nigrae multitudinem. Ideoque splen, incrassatur in eo accidit etiam in eo difficultas vrinæ, & lienteria, & hoc quidem est propterea quod frigiditas expellit illud quod de humoribus est subtile ad interiora cor- poris, & sit in eo scia, & sinantia acuta, cholericæ, & iliaca sicca. Quandoque etiam apoplexia, & ægri- tudes pulmonis, & dolores dorsi, & coxarum. Multipli- cantur etiam in ipso vermes in ventre, propter debi- litatem virtutis in digerendo & expellendo. In ipso etiam, & propriè in sicco, multiplicantur variolæ, & etiam mania propter humorum cholerarum mali- tiam. Item Autumnus est sicut nutritor reliquarum ægri- tudinum æstatis. Et Autumnus qui melior existit, est ille qui magis est humidus ac pluuiosus, deterior autem ille qui est siccus.

Ægri- tudes
autumni.

Hyems ad digerendum melior est, quia frigus ca- loris innati substantiam comprehendit, unde fortior efficitur, & non dissoluitur. Et etiam ideo quia pauci sunt fructus, & non comedunt homines nisi leuia nu- trimenta, & quia motus eorum post repletionem par- uus est, & quoniam ad loca calefacientia ingrediuntur. Cholera quoque plusquam omnia tempora debilitat sua frigiditate, sueque dici breuitate, & no- ctis prolixitate. Ipsa est quæ magis constringit mate- rias, & in ipsa magis necesse est ea quæ inci- dunt ac substantia sumere. Ægri- tudinum hyema- lium plurimæ phlegmaticæ sunt, quoniam in ea sit phlegma multum; & plurimum quod in ea vomitu expellitur est phlegma, in ipsa catharrus abundat, & incipit cum aer autumnalis mutatur, quem postea sequuntur apostemata lateris, & pulmonis, & rancedo doloresque gutturis; deinde dolor ipsius lateris, & dorsi neruorumque nocumenta, capitis etiam dolor chronicus, immo apoplexia, & epilepsia, & hoc to- tum propter quod materiam phlegmaticæ, constri- nguntur, & quia multiplicantur. Senibus quidem nocet hyems, eisque similibus. Medijs autem iuuamen- tum præstat. In hyeme præterea multitudo hypostas- sis est in vrina comparatione æstatis, & eius qualitas est maior, sanguisque minuitur, & augetur phlegma.

Hyems est
optima ad
digerendum.Ægri- tudes
hyema- les sunt re- gulariter
phlegmati- cæ.

De Naturis ventorum secundum loca & climata.

CAP. LVIII.

Constant in panteigni. v. parte. Ventus est sumus sic- cus à terra dissoluitur: huius natura secundum lo- cum est sibi propria: Mutatio autem naturæ loci est ex solis vicinitate, vel longinquitate, vel ex cursu sui diuersitate. Loca vero sunt quatuor, scilicet oriens, occidens, meridies, & septentrio. Meridies ortui solis dextra, calidus est & humidus: Calidus quidem, quia cum sol ab altitudine sua digreditur, ibi aliquādiu im- moratur; humidus autem ex humiditate fumi maris & humidi loci. Ventus igitur ex hac parte flans, scili- cet auster, calidus & humidus esse probatur. Plaga septentrionalis huic opposita, & soli sinistra, frigida est & sicca, quod ex nimia solis remotione contin- git. Cum enim sol ad eam deuenit altissimus est, & à terra remotus. Igitur & ventus ex hac parte veniens, frigidus est & siccus, & boreas vocatur. Orientis locus temperatus est, quia licet nascatur sol, cito tamen inde separatur. Ventus igitur inde veniens, est Eurus temperatus: Sed tamen ali- quantulum calidus & siccus. Occidens similiter tem-

Quid ven- tus & qua- lities.

Quale sit
temperamentum
eius quæ ventus.

peratus

peratus est, sed aliquantisper frigidior & humidior; talis est & eius ventus.

Sunt & alij 8. istorum suffraganei, quorum naturæ principiorum suorum naturis sunt affines, non tamen adeo feruentes. Horum unusquisque dum mouetur, natura aeris & corporum complexionones mutantur. Boreas enim corpora indurat & confortat, humores & spiritus clarificat, cerebrum sanat, sensus subtiliat, motum confortat, coitum augmentat, malos humores contrahit ne in aliqua membra discurrent. Quod ideo fit, quia corporis exteriora refrigerat, & calor naturalis intus adunatur. Tullus facit, & dolores pectoris, propter desiccationem spiritualis instrumenti: digestionem & urinam stringit, dolores oculorum parit, corporibus frigidis nocet. Austro contra nervos emollit, corpora, humores, sensus, & spiritus turbat, inde grauitas auditus, vertigo, oculorum pigritia, tarditas motus, caput grauat, terminus epilepsie mouetur, virtus digestibilis & coitus deficit. Quod inde consequitur, quia ventus hic calidus est & humidus, cerebrum implens humidis humoribus à cerebro ad stomachum descendentibus. Occidentales autem & orientales venti, ex sui temperie sunt corporum temperatiui. Octo vero alij, secundum naturam suorum principium operantur circa corpora, sed tamen mediocrius.

De Locis habitabilibus.

CAP. LIX.

A Vicenna ubi supra. Locorum habitabilium dispositiones in corporibus diuersificantur, causa altitudinum & profunditatum in ipsis, & causa dispositionum terræ ipsius; ut si est lutosa, vel cænoza, vel si est in ea virtus mineræ; & etiā dispositionis multitudinis aquarū, vel paucitatis earū, & etiā dispositionis eorū quæ vicinantur eis, sicut arborū, minerarum, fouearum, cadauerum, & horum similium, & scias quoniam aerum complexionones, ex latitudinibus ciuitatum cognoscuntur, & ex terra ipsarum, & montium, & marium vicinitate, & etiam ex ventis eorum. Omnis quidem aer qui cito infigitur cum occidit sol, & cito calefit quando sol oritur; subtilis est: qui vero huic contrarius est, e contrario se habet. Omnibus autem aeribus deterior est ille qui cor constingit, & aeris attractionem angustat.

Loca habitabilia calida, capillos nigrificant & crispant, ac digestiuam debilitant; cumque in eis maxima resolutio fuerit, & minuetur humiditas, cito senium adueniet, sicut in terra nigrorum, id est Ethyopum. Ibi namque morantibus aduenit senium in annis 30. & eorum corda timida sunt, eo quod spiritus multum resoluitur: præterea corpora illic morantium magis leuia sunt. In locis autem frigidis morantes sunt fortiores, & audacius maioris, ac melius digerentes. Et si humida fuerint, erunt ibi morantes crassi & carnosissimi & multa abundantes adipe, quorum venæ erunt profundæ, & iuncturæ occultæ, & ipsi erunt carnosissimi, teneri, & albi. In locis humidis habitantes pulchras habent facies, & cutes lenes; cumque exercitantur cito aduenit eis laxitas, horum æstas non multum calefit, nec hyems multum infigitur. His adueniunt febres multæ moræ, & venter, id est fluxus ventris, & multus sanguinis exitus ex menstruis, & hæmorrhoidibus, & vlcera putrida, & epilepsia frequenter. In locis siccis morantium, exsiccantur complexionones, & obfuscantur cutes; horum æstas valde calida est & hyems valde frigida.

Adhuc de eodem.

CAP. V. LX.

IN locis altis sunt homines sani, fortes, & laboris multum patientes, & diu viuunt. In profundis autem morantes, in vaporositate multa sunt, & hepatis

debilitate, aquis abundant non frigidis, & proprie si stantes fuerint, & eorum aeres mali sunt. In locis petrosis & discoopertis morantium aeres, in æstate valde calidi sunt, in hyeme valde frigidi. Horum corpora dura sunt & solida, multorum capillorum, & iuncturæ manifestæ, vincitque in eis siccitas. Sunt autem multum vigilantes, & malorum morum, inobedientes vel superbi, in bellis fortes, in artibus solertes & acuti. In locis montuosis terra frigida est & ventosa: etenim diu nix ibi moratur, boni venti in eis generantur: Cum autem resoluitur, si montes habent qui ventos prohibeant, vaporosa fiunt.

Locorum marinorum temperata est caliditas & frigiditas, propter inobedientiam humiditatis ad patiendum, & ad recipiendum id quod in eam penetrat. In humidis vero & siccis proculdubio ad humiditatem declinant. Et si septentrionalia fuerint, erunt maris vicinitas & habitationis profunditas magis in eis temperata. Si vero meridionalia, calida erit e contrario. Itaque qui loca eligit habitabilia, cognoscere debet terræ dispositionem, & aquarum, & ventorum, & hominum ibi commorantium; sitque magis sollicitus, ut orientales venti, structuras vrbs vel domus ingredi valeant, & ut sol ubique, queat intrare, quoniam ipse est qui aerem rectificat: sed & ut sit vicinitas aquarum dulcium mobilium currentium multarum & mundarum, quæ æstate calefiant, & hyeme infigentur, diuersæ ab eis quæ occultantur, est res conueniens, & adiutorium præbens.

De Vestibus.

CAP. LXI.

H Alii ubi supra. Corpori superposita vestis ab illo calefit, dehinc illud versa vice calefacit. Sed quædam magis calida est, quædam minus. Vestis lineæ corpori apposita, primo quidem illud refrigerat, sed postea modicum calefacit; & hæc si subtilissima sit, cutem lenit, membraque humectat. Bombacina vestis, quanto amplior est siue nobilior, tanto corpus amplius calefacit, quia corpori plurimum inhæret, pariterque cutem emollit ac lenit, & ideo hyeme induenda est. Vestis aspera minus calefacit, cutem asperat, & indurat. Vestis autem pilosæ cuius villæ longiores sunt, calor etiam erit fortior, & ob hoc hyeme melior est, adhæret enim corpori. Quæ vero celindrata est, & corpori non adhæret, nec multum spissa est, minus calefacit, & æstati magis competit. Lanea vestis corpus calefacit & desiccatur, membraque indurat: & magis autem quæ ex pilis fit. Sericum siue bombiceum temperatum est, & corpus non calefacit sicut bombax. Casdra calida est, corpus lenit, dorso ac renibus est utilis. Vestes pellæ varæ sunt secundum naturam animalium ex quibus fiunt. Varium & herminum minoris sunt caloris quam pelles grisei, magisque conueniunt corporibus sua leuitate temperatis. Vulpina vero magis calefacit. Hedulorum & agnorum pelles calidæ sunt & molles, sed agnorum fortius corpora calefaciunt, dorsoque ac renibus meliores sunt.

Rexi. ubi supra. Omne vestimentum lene ac tersum, minorem calorem corpori affert, & æstati conuenientius est, cui simile est illud quod cum textur rarum remanet. Quod autem pilosum est, nec radiosum & spissum innenitur, corpus magis calefacit: & hæc hyemi conuenit. Lineum vestimentum omnibus alijs corpori frigidius est, eique minus adhæret, de bombace vero factum lineo calidius est. Sed bombice vero factum frigidius, & carnem auget. Omne præterea vestimentum asperitatem habens, corpus & carnem macrescere facit, durumque sentire. Quod autem huic contrarium est, operatur contraria. Vestimenta de lana vel pilis facta calida sunt & aspera, corpus debilitantia, proprieque in

profunda vero debiles, petrosa autem discooperta, durior, superbi, fortes in bello &c.

Quid operetur loca maritima.

Domus debet admittere ventos orientales, & solis illuminationem &c.

Quam vestis corpori magis idonea sit.

agnorum pelles fortiter calefaciunt.

Vosses de pilis caprarum, vulpium & camelorum, sunt calidissima.

estate. Quæ vero de pilis caprarum vel camelorum A sunt, calidissima sunt, multumque corpori adherent, ac vehementer calefaciunt. Itaque gaudia vel tiriaciū tantum calefacit, quantum vestimenta de lana, vel pilis texta, licet nec exasperet, nec carnibus noceat. Pelles de griseo, pellibus omnibus pilos habentibus minus calida est. Vulpina calidior omnibus est, calidamque complexionem habentibus nullatenus confert. Post hanc vero pelles fiberis in caliditate secunda est. Planech autem & caatim atque agnasil, temperatè calefaciunt, lenesque sunt, & temperata corpora habentibus conferunt. Reliquæ vero pelles ac pili quorum mentionem non fecimus, cum in quantitate superflua sint, nullis nisi corpora crassa & aspera habentibus conferunt.

De Exercitijs.

C A P. LXII.

Exercitium est necessarium propter tria.

Corporalis motus duo sunt genera.

Differentia inter motus corporales quo ad mutationem corporis.

Quies semper infigit & humectat.

Exercitia sunt sanitati.

H Alii ubi supra. Dicto de aere circundante, dicendum est de motu, & quiete. Motus duo genera sunt: Vnum scilicet animæ, quod animalis motus dicitur: Aliud corporis quod exercitium vocatur, & est necessarium tribus modis. Primo ut naturalem calorem expergeficiat, & expergefatum augeat, qui confortatus cibos fortius attrahat, ac velocius digeratur; ut superfluitates corporis subtilientur. Secundo ut meatus purget, poros dilatat, superfluitates corporis dissoluat. Tertio ut membra indurescant, & confortentur aliorum cum alijs repressione, & ideo confortentur in actionibus suis, remotioraque fiant ab incommodorum susceptione. Motus corporis genera duo sunt, commune scilicet & proprium. Commune est illud quo quis utitur, ad aliam intendens actionem, & hic est per accidens. Hic motus aut fortis est, ut onera portare, fodere, & huiusmodi; quæ in laboriosis actionibus, & officijs exercentur. Aut non fortis, ut scribere, pingere, & similia. Proprium autem genus motus est illud, cuius usum imperant medici, scilicet motus exercitij.

Iohannicius. Exercitium corpus immutat, quia quando est æquale, calore æqualem præstat; cum autem amplius sit, magis calefacit; sed postmodum infigit & desiccatur. Ociositate quoque corpus immutatur, quia frigiditatem & humectationem habet æqualem. *Auicenna ubi supra.* Operatio motus in humano corpore diuersificatur propter hoc, quia fortis est, aut debilis, multus aut paucus, & propter quod ei ex quiete admiscetur, & propter materias in quibus exercetur. Motus quidem fortis, multus & paucus, & cum quiete mixtus, omnes in hoc communicant, ut calorem fortiores exercent. Sed fortis non multus, differt à multo non forti, vel admixto quieti, quoniam ipse vehementer calefacit corpus; & si resoluit, parum resoluit: multus vero paulatim resoluit plusquam calefacit, & cum quisque eorum multus existit vel superfluit, infigit, quia vehementer calorem naturalem resoluit, & etiam exiccat. Cum autem in aliqua materia exercetur, ipsa materia plerumque adiuvat operationem eius, & plurimum diminuit. Verbi gratia: Motus fullonū in frigiditate & humiditate facit augmentum, motus autem ferrariorum in caliditate & siccitate. Quies vero semper infigit propter priuationem viuificationis caloris, & propter contractionem quæ suffocat: humectat quoque propter defectum resolutionis superfluitatum.

De Tempore & moderamine exercitij.

C A P V T LXIII.

C Onstanti in lib. de regimine sanitatis. Exercitia sunt laudabilia & vtilia custodiendæ sanitati, si ante cibum fiant. Membra enim confortant & indurant; superfluitatem humorum in membris cibantibus ex-

stentem dissolunt, calorem naturalem confortant, & ad digerendum adiuvant; unde quanto sunt fortiora exercitia; tanto maioris virtutis est vis digestiua. *Vnde Gal. in lib. dietarum.* Quicumque ante cibum exercitantur, non necesse est eis regula dietæ observanda, & quicumque parum exercitantur, aut sunt quieti, debent dietarum observare ordinem, cum corporis mundificatione, idest pharmacica, phlebotomia, & similibus, sed tempus exercitij est, cum cibus heri sumptus optimè in stomacho venisque digeratur, & natura incipiat aliud appetere, quod ex colore urinae cognoscitur. Si enim est albus, nondum in venis digestum significat; si citrinus digestum est: deinde decet uti exercitijs. Si autem fuerit igneus, monstrat cibum diu fuisse digestum, & tunc non exercitentur, tempus enim refectionis est.

Oportet fieri exercitia secundum vniuscuiusque hominis consuetudinem. Rursus sint magna, vel parua, secundum crassitudinem vel subtilitatem, quantitatem & qualitatem cibi. Caueant etiam exercitia post cibum, quod si fuerit aliqua necessitas conuenit tempus expectari, quoadusque cibus digestus omnino de stomacho descendat, ut facillime ab hepate digeratur, quia exercitia post cibum facta, opilatum cibum à stomacho indigestum deponunt. Rursus exercitia digestis corporibus, in quibus subtiles sunt humores, non sunt competentia, nisi modica. Sicut enim fortia exercitia fortioribus conueniunt, quibus crassi humores sunt accumulati; ita debilibus tenues humores habentibus, debilia & pauca congruunt; sed dimittenda sunt fatigatione inchoante, idest cum anhelant & sudant. Quies vero regendæ sanitati incompetens est, quia complexio corporis corrumpitur, multique humores corrupti coadunantur, unde deficit calor naturalis. Est etiam quies causa multorum humorum generatiua.

Constantinus in li. de melancholia 2. Exercitia temperata multum iuuant. Calor enim naturalis excitatur, & per totum corpus dilatatur, ac de interiori ac exteriori protenditur, sensus clarificatur, actio animata confortatur, pulpæ carnes indurantur, venter ad expellendas fæces commouetur; urina, & sudor, & omnis abundantia de extraneis humoribus egreditur. Bona vero habitudo augmentatur, maxime si ante cibum sit, tunc enim & calorem naturalem exiccat, & digestionem quasi mundum & purum & clarum apparet. Laudabiliora sunt exercitia pedum temperata, quam equestris, si equus suauiter eat: peiora sunt enim in equis gradatoria, & grauiora; In pedibus autem cita & fortiora itinera. Incidentibus autem de exercitatione in laborem, nocet; labor enim est dissolutio virtutis spiritualis, & disruptio fumosæ humiditatis ac pungitiuæ, non bene corpus pascens. *Razi. in quarta parte.* Summoperè quoque obseruandum est, ut si quis fortibus & grauibus uti vult exercitijs, ordinem in eis custodiat, nec de quiete ad grauem motum subito transeat.

De Balneo, & tempore balneandi.

C A P V T LXIV.

H Alii ubi supra. Post tractatum motus, mox de balneo disputandum est, licet in euacuationibus contineatur. Balneo namque sani post exercitium & ante prandium vtantur, quo ea quæ per motum non bene dissoluta sunt, purgantur & euacuentur, & siccitas quam motus fecerat humectetur. Sordes quæ ex vaporibus factæ sunt, à corpore egredientibus & à puluere exteriori superuenienti in ipso exercitio, & post abluantur. Ante exercitium vero balneum superfluitates cibi transmittit, quas & indigestas inuenit, humoresque liquefacit, & superfluitates exire paratas, à poris, & ad aliqua membra defluere facit, paraturque morbus. Sic etiam & post prandium non oportet uti balneo, replet enim tunc superfluitatibus

Tempus faciendi exercitium.

Caueendum est exercitia post cibum, seu antequam descendat ex stomacho.

Exercitia pedum sunt meliora quam equestris.

Post exercitium & ante prandium sit balneum.

tibus caput, descenditque cibus indigestus à stomacho, unde in cibi meatibus opilatio efficitur, & in temporis prolixitate, si quis huiusmodi utatur assidue hydropisis generatur.

Quibusdam tamen accidit defectus, cum balneum antequam prandeant ingrediuntur; & ideo necesse est eos modico laudabilique refici cibo, præter hos itaque, post prandium omnibus cauendum est balneum: post exercitium autem, & ante prandium, eo sanis uti magnas utilitates confert. Corpus enim & membra humectat, calorem naturalem confortat, digestionem optimam reddit, angustiam, si qua est, effugit; poros aperit, superfluitates euacuat, dolores mitigat, viscositates vel ventositates dissolvit. *Iohannicus.* Balneum dulcis aquæ corpus remollit, & calidum quidem calefacit, frigidum autem infrigidat, aquæ verò non dulcis balneum, corpus desiccatur. Quod siquidem ex aqua salsa & amara vel sulphurea fuerit, calefacit & desiccatur. Si verò de aluminosa vel gipsea fuerit, infrigidat & desiccatur.

Quibus prodest, & quibus obstat.

C A P. LXV.

R *Axi ubi supra.* Ex balnei iuuamentis est corpus humectare, renouare, sordes congregatas detergere, repletionem quoque minuere, ventositatem dissolvere, & ad somnum ducere, humoresque subtiliare, præterea dolores reprimere, ventrem stringere, lassitudinem remouere, corpusque nutrientibus aptum efficit. Nocumenta verò eius sunt vires destruere, & cor adeo calefacere, ut quandoque ad synopim perducatur. Nauseam quoque commouet, & malis humoribus occasionem tribuit cito descendendi. Ideoque febricitans vel contusionem perpeffus, vel apostemata, vel plagam, vel excoriationem habens, balneum timere debet. Corpora verò macra & sicca habentes, humectatione balnei indigent. Ideoque cauere debent ne in balneo sudent, sed in eius loco temperato maneant. Circa se autem in pavimento multam aquam calidam proijciant, ut humidi vapores eleuati corpora eorum humefaciant. Ab introitu vero balnei post cibum quisque caueat sibi, nisi qui corporis pinguedinem vult adipisci. Aliquandiu quoque post balneum comestio debet tardari.

Hali. ubi supra. Porro qui infirmantur, balneis pro necessitatibus ad ea urgentibus utantur, aut ut eorum complexio calefiat, aut ut frigescat, aut humectetur, aut certe desiccetur. Prodest autem prurigini & scabiei, quia superfluitates acutas euacuat, nervos emollit, catarrhos ematurat & corizat, calefaciendo & dissolvendo, exitum quoque faciliat urinz, si arctata fuerit ex frigidityte. Colicæ medetur, alijsque morbis huiusmodi. Et si quidem longa mora sit, ita ut sudor plurimus exeat, corpus calefacit aeris calidi causa, desiccatur etiam euacuationis causa, quæ sit per sudorem. Porro si tam longa mora sit, ut immoderata sudoris euacuatio fiat, corpus refrigerat & exiccat, quia naturalem calorem dissolvit, & humiditates corporis fortiter euacuat; unde & virtus decedit, & defectio fit.

Auic. in l. ca. Qui voluerit impinguari, balneum ingrediatur post cibum, si securus fuerit ne oppressiones accidant. Qui vero resolui vult & macrescere balneum, intret dum est famelicus, & multum ibi moretur. Porro qui sanitatem tantum vult conservare, balneari debet postquam id quod est in stomacho & hepate digestum est. Qui vero timet ne cholera rubea propter hoc ebulliat, ante balneationem comedere rem subtilem debet. Ab omni vero re vehementis caliditatis se custodiat, & ne in balneo vel in eius egressu, rem frigidam actu bibat, quia poti aperti sunt: Ideoque frigiditytas non tardatur, quin ad membra principalia procedat, eorumque virtutes corrumpat. Qui febrem habet, à balneo se cu-

stodiat in hora febris, & qui solutionem habet continuitatis, vel apostema.

De Cibo & eius operatione.

C A P. LXVI.

E *X lib. urinarum à voce Mauri.* Triplex propter incommodum cui corpus subiacer humanum, assidue indiguit restauratione, nutrimento perenni. Subiacet enim fluxui, alterationi, corruptioni. Fluit enim quotidie tum per apertos & manifestos poros, tum per occultos & priuatos. Per apertos & manifestos ut oculorum impuritate, aurium superfluitate, narium muscilagine, oris sputo, ani egestionem, urina vesicæ. Per occultos & priuatos, ut pilorum emissionem, pororum resudationem, & spirituum exhalationem. Alteratur autem quotidie de caliditate in frigiditytatem, & econuerso: de siccitate in humiditatem, & econuerso. Deinde sequitur corruptio, quæ subiecti mors est & perditio. Ut ergo deperditorum fiat restauratio, & corruptionis, si non ex toto, tamen ad tempus fiat retardatio, inuenti sunt cibi, & potus.

Auicenna in primo canone. Cibus in humano corpore tribus modis operatur. Aut enim sola sui qualitate, ut quando caliditate sua calefacit, vel frigiditytate sua frigescit. Aut sui materia, ut quando à natura sua conuertitur, & formam alicuius diuisionis membrorum recipit, eius tamen materia, licet formam illam recipiat, aliquando tamen accidit, ut aliqua suarum qualitatum quas habebat, quæ suo modo fortior existit quam humani corporis qualitas, in ipsa eam remanere faciat à principio rei, donec coagulatio compleatur & assimilatio; sicut est sanguis qui generatur ex lactucis. In ipso namque plus est frigiditytatis quam in corpore hominis, licet sanguis factus existat, & ad hoc bonus sit, ut pars membri hominis fiat; & sanguis qui ex alijs generatur, huic est contrarius. Aut etiam operatur tota sui substantia, hoc est forma sui specificæ agente, quæ non est qualitatis primæ quas habet materia, neque complexio quæ generatur ex eis, sed perfectio quam acquisiuit materia, secundum aptitudinem vel præparationem quam habet à complexione, sicut in magnete virtus attractiua.

De Diferentia ciborum in natura, & electione meliorum.

C A P. LXVII.

C *Onsan. in pente. 5. parte.* Cibus autem hominis aut ex terra nascitur, aut ex animalibus brutis est. Terræ natiuus, aut ex temporibus anni seminandus, aut ex arborum fructibus. Ex temporibus anni nascentia, aut grana sunt, ut frumentum, hordeum, faba; aut herbarum, ut lactuca, endiuia; aut herbarum fructus, ut cucurbitæ, melones: aut radices, ut rapa, bancia. Arborei fructus aut syluestres sunt, aut domestici. Cibus ex animalibus, aut ex ambulantiis, aut ex natalibus, aut ex volatilibus. Et horum omnium quædam crassa sunt, quædam carnosæ, ut cerebrum, hepar, splen, & similia. Sunt & quædam superflua; vel ambulantium, sicut lac; vel volatilium, sicut oua; vel apum, sicut mel.

Omnibus autem frumentum grani melius est, & temperamento propinquius, & ob hoc humanis corporibus acceptabilius. Lactuca vero omnibus herbis nutritibilior, & sanguinem generantibus melior est. Ex fructibus autem ficus sicca inter siccitatem & humiditatem temperata sunt, & mediocriter nutriunt; cæterisque fructibus æstiuis meliorem sanguinem generant, & cito digerunt. Væ quoque laudibus siccum sunt vicinæ. Ex animalibus ambulantiis caro porcina nutritibilior est, & in sanguine generando melior; humana namque carni assimilatur. Caro volatiliū est omni quadrupedum carne laudabilior, quia di-

Corpus humanum indiget cibo propter triplex incommodum.

Cibus tribus modis operatur.

Ex grana melius est frumentum; ex herbis lactuca; ex fructibus ficus sicca; ex gressilibus caro porcina; ex volatilibus gallina.

ex piscibus
fluuatiles; ex
lacte vacci-
nium ex ca-
seo, recens;
ex ouis, gal-
lina & per-
dicum.

gettibiliior, & inter hæc gallina omnia reliqua excedit. A
Ex piscibus autem in petrosis locis nascentes omni-
bus alijs laudabiliores sunt, maximeque in magno
flumine, claro & bene currente, lacti vaccae domina-
tur caseus, & butyrum; ideoque cæteris est nutriti-
lius, & ad descendendum à stomacho durius. Huic
vicinatur lac ouinum. Omne autem lac ex infirmo
animali pessimum est. Caseus recens laudabilior est
sicco vel falso, quia cito digeritur, Butyrum tempera-
tum est. Mel vero calidissimum & complexioni frigi-
dæ congruum. Oua gallinæ cæteris laudabilia sunt,
deinde perdicum.

De Diuersitate ciborum in operatione.

C A P. LXVIII.

Cibi duobus
modis diuer-
sificantur in
suis opera-
tionibus.

H Alii ubi supra. Cibi diuersificantur in actionibus
suis quas in corporibus operantur duobus mo-
dis aut in qualitatibus suis, aut in substantijs. In qua-
litatibus quidem, quoniam alij calidi sunt, alij frigidi,
alij humidi, alij sicci; nonnulli vero temperati. Por-
ro in calore & frigiditate & humiditate & siccitate,
excedunt secundum magis & minus, à primo gradu
vsque ad quartum. In substantia quoque differunt,
quoniam alius est subtilis, alius crassus, alius tempe-
ratus. Subtilis est cuius quantitas magna paucò nu-
trimento corpus pascit. Crassus autem, cum quanti-
tas pauca, magno nutrimento corpus reficit. Tempe-
ratus vero inter vtrunque, cuius moderata quantitas
moderate nutrit, multa multum, pauca parum, sci-
licet secundum suam quantitatem. Horum autem
omnium quidam corpus reficiunt laudabili nutri-
mento, quidam vero reprobo.

Cibi clarifi-
catiui &
purgatiui.

Capitulum in libro de simplici medicina. Quædam etiam
sunt visus clarificatiua, quæ scilicet pannos oculo-
rum, & alia quæ in oculis nascuntur auferunt, & quæ
caput & stomachum à corruptis humoribus purgant
& quæ oculos à caliginosis fumis defendunt. Ex his
autem sunt absinthium, aloë, ruta, mirabolis, papauer
nigrum, alumen, hebenus, antimonium, thus, lac cor-
ticis sambuci, celidonia, succus centauræ, ma-
rattrum, nasturtium, cancer marinus, spoliolum serpen-
tis, cinis hirundinis, asparagus, puluis vitri vsti, &c.
Ciborum autem quidam teneram habent substan-
tiam, & ad digerendum facilem, vt vua, ficus, amy-
gdalæ dulces excorticatæ, lactuca, apium, hordeum co-
ctum, caro porci iuuenis, pulli, perdices, turdones, oua
volatilium, pisces qui in petrosis locis degunt, auriculæ,
labra, lingua, pulmo, pedes. Quidam vero duram
seu viscosam, & ad digerendum difficilem, vt panis
azimus, faba, lenticula, cicer, pruna alba, citonia, casta-
næ, auellane, oliuæ, iuiubæ, cucumeres, caules, rapa,
fungi, caro hircina, bouina, ceruina, vrsina, anates, an-
seres, pulli columbini, grues, pauones, nares, guttur,
cor, hepar, splen, renes, stomachus, & intestina, venter
volatilium, caseus, verus, panicus, milium.

Cibi facili-
digestionis
& teneræ.

Cibi diffi-
cili-
digestio-
nis.

De his qui bonos humores generant, & his qui malos.

C A P. T LXIX.

Cibi genera-
tes bonos
humores.

QUIDAM autem humores generant bonos, cibi
scilicet bene temperati, & qui intra tam tene-
ram habent substantiam, vt in stomacho facile cor-
rumpantur, nec nimis duram atque digestionem repug-
nantem; vt panis bene fermentatus & bene coctus,
granum fractum, simila, ptisana, risi, ficus, vua, mala-
granata, mel. In frigidis corporibus, pinæ, la-
ctuce, borago, caro porcina, hedulina, vitulina, annalis,
agni, ouium, arietis apri, pulli, Phasiani, perdices, oua
forbilia, pisces pelagi, & in petrosis locis geniti, lac
caprinum, mulsum, vinum odoriferum.

Cibi genera-
tes malos
humores.

Quidam vero malos, cibi scilicet valde distempe-
rati, vel in caliditate & siccitate, vt allia; vel in frigidi-
tate & humiditate, vt fungi, cucumeres; Vel in siccita-
te & frigiditate, vt poma immatura. Et sunt cibi qui

nimiam viscosam habent substantiam, vt caro por-
cellina: Vel valde duram, vt bouina. Vel facile con-
uertibilem, vt crisomila. Ex his itaque cibis sunt qui
malos humores generant, scilicet panis non bene fer-
mentatus, nec bene coctus, fabæ, lenticulæ, milium,
lolium, poma immatura, auellane, iuiubæ, persica, ci-
tonia, mespila, dactyli, cucurbita, rapa, caulis, caparis,
cæpe, sinapis, & omnis caro syluestris præter caprio-
linam, caro caprina, & agnina, ceruina, leporina, equi-
na, vrsina, caro pinguis, cerebrum, medulla, spinæ &
reliquorum ossium pinguedo, pulmo, stomachus,
splen, intestina, renes, caseus, pisces lacuum, & aquarum
turbidarum, & earum quæ in quiete sunt, anates, tur-
tures, grues, pauones, passeræ, pulli columbini.

De his qui stomacho nocent, & his qui iuuant.

C A P. LXX.

QUIDAM itaque facile corrumpuntur in stoma-
cho, cibi, scilicet nimis humidi & conuertibiles
si contingat eos non velociter egredi; vt vua, ficus
maturæ, mora celsi matura, cerasa coctana, persica,
melones, caro pinguis, lac, cerebrum, medulla, spinæ,
& similia: Alij vero difficile, qui scilicet substantiam
habent crassam, & siccam, & duram, vt cancri, parvæ
coctæ, ostrea & similia. Quidam cito exeunt propter
substantiæ suæ leuitatem & raritatem, quia stomachi
villos emolliunt & lubricant indigesti. Interdum etiã
pro sui acumine, quia scilicet stomachum & intestina
mordent. Ex his ergo sunt attriplex, vua, mora celsi,
oliuæ, spinachia, caro porcina ac pecorina, caro pin-
guis, pulmo, & pinguedo. Alij vero tardè, vt pyra, im-
matura scilicet, glandes, dactyli, cucumeres, fabæ, caro
bouina, cor & splen.

Cibi stoma-
cho nocentes.

Quidam autem stomachum bonum reddunt at-
que robustum vt lactuca, scariola nouella, menta, as-
paragus, carui, piper, zinziber, saccharum, zomion,
mastix, acetum, citonia, caparis, salina, & similia. Alij
vero malum & fastidiosum, vt cerasa, pruna alba, cu-
cumeres, auellane, melones, porri, anates, anseres, cere-
bellum, & omnes medullæ, pyra verna virides, sili-
quæ. Quidam autem instant, scilicet cibi dulces, &
qui magis dissoluunt quam consumant, vt sunt casta-
næ, vua comestæ cum cortice, vinum dulce, mustum,
mel, rapa, radix, cæpe, porrus, eruca, fabæ, lenticulæ,
phaseoli. Alij vero valde attenuant, vt apium, trifolium,
petroselinum, ruta, cuminum, tignella, anetum,
carui, piper, mel despumatum.

Cibi stoma-
chum iu-
uant.

De Nutrientibus & impinguantibus.

C A P. LXXI.

QUIDAM vero parum nutriunt, qui scilicet ex
membris facile dissoluuntur, & ex quibus sub-
tiles nimium humores generantur & liquidi, & qui
violentas & acutas nimium habent qualitates, & qui
duram valde, vel plurimum raram habent substan-
tiam; vt mora celsi, matura pruna, malagranata, iui-
ubæ, oliuæ, mespila, hordeum, milium, triticum al-
bum & non ponderosum, panis azimus vel fursureus,
cucurbita, attriplex, spinachia, allia, pinguedo, nares,
aures, pulmo, guttur, mētum, venter, intestina, alæ pul-
lorum, caseus vetus. Alij vero multum, scilicet cibi
bene temperati, & cui diutius immorantur, ac diffi-
lius dissoluuntur, vt triticum durum & ponderosum,
crassum & non album. Sic etiam cibi aliquantulum
distemperati, & duram habentes substantiam, si bene
digerantur multum nutriunt, vt caro bouina. Ex his
ergo quæ multum nutriunt, sunt granum fractum, &
simila, maxime si cum lacte coquantur. Castaneæ
quoque, glandes, auellane, rapa, caro porcina, cerebrum,
spina, medulla, cor, hepar, lac caprinum, caseus recens,
oua, locustæ marinæ, cancri, sæpiæ, fuligines, & omnes
cibi dulces, præcipue qui crassos vel spissos gene-
rant humores; vt dactyli, vua pingues, vinum dulce

Cibi parum
nutrientes.

Cibi multum
nutrientes.

rubeum

Cibi impin-
quantitas.

tubeum ipsissimum, & similia. Quædam etiam impinquant, quæ scilicet laudabilem sanguinem ac moderatè crassum generant, & multum nutriunt, ad hoc præcipuus est panis triticeus, bene confectus, lac caprinum coctum, simila, risum triticum, carnes ossibus vicinæ, caro porcina cum eius iusculo, caro agnina, cerebella, oua sorbilia; & de potibus vinum dulce ac spissum, ficus maturæ recentes, & vix dulces similiter.

De Qualitate cibi sumendi.

C A P. LXXII.

Sex in cibo
sumendis
 sunt consi-
deranda.

Constanti in libro de regimine sanitatis. Oportet autem sex in cibo intelligi. Primum est cibi qualitas. Secundum quantitas. Tertium ordo. Quartum tempus. Quintum quantitas desiderij. Sextum secundum quod membra sunt infirma. Qualitas autem cibi debet perpendi secundum naturam corporum cibandorum. Si enim calida sunt, frigidos cibos accipiant; si autem frigida, calidos; sicca, humidos; humida, siccos. Substantiam cibi sic agnoscimus, quæ si sit crassa, sicut caro vaccina, panis azymus, est conueniens multum calorem in stomacho naturaliter habentibus, & cholerico stomacho; eis etiam qui multum ante cibum exercitantur, & in hyeme propter aeris frigiditatem, somniq; longinquitatem. Huiusmodi enim cibus bene in stomacho digeritur, & multum nutrit, virtutem confortat. Illis autem qui modicum in stomacho calorem naturalem habent, & paucum caloris, & modice se exercitantibus, breui etiam somno utentibus supradictus cibus inconueniens est; quia non bene ab eis digeritur, sed crassos generat chimos, & viscerum opilationem.

Subtilis vero cibus, sicut pulli gallinacij parui, spinachæ, perdis, crisolachanna, lactuca, & similia competunt non exercitijs utentibus, quorum calor naturalis in stomacho defectus est, & quorum viscera constipata. Sed laborantibus, & calidos & fortes stomachos habentibus, huiusmodi cibus inconueniens est. Non enim digeritur, sed in eorum stomachis in fumositatem mutatur: propter hoc quidam vaccinam carnem digerunt, & sturnam minime. Stomacho enim multum calido, cui multa cholera rubra quantitas mandatur, crassus cibus conuenit, ut calor in eo diu operetur. Subtilem enim cibum cito incendit, fumumque facit. Verbi gratia. Si magno igni subtilia & sicca supponantur ligna, cito incenduntur, & ignis extinguitur. Si autem crassa sicut celsi, calor suauiter operatur, & confortatur. Stomachus vero in calore temperatus, cibum accipiat inter crassum & subtilem mediocrè. Similiter temperate exercitantes, & dormientes temperatæ, accipiant in temporibus etiam temperatis huiusmodi dietam; conuenit enim eis. *Hab. in practica in li.* Comedens autem optimè terat molaribus cibum, maximeque si crassus fuerit, quo fiat obedientior digestionis stomachi. Ob hoc etiam ea quæ coquantur plenius decoquenda sunt, ut acceleretur eorum digestio, & exitus a stomacho.

De quantitate eiusdem.

C A P. LXXIII.

Excessus in
quantitate
ciborum mul-
ta generat
 morbos.

Constanti. ubi supra. Quantitas cibi non multum excedere debet modum, ne grauetur stomachus. Quia cibus laudabilis ultra modum sumptus, malum generat sanguinem, & venas de malis humoribus replet: si cibus malus est vel cholericus, pessimam generat febrem, & acutos humores? Crassus arthriticum faciet dolorem, podagram, phreneticam passionem, anhelitum, splenis & hepatis duritiam, & opilationem: Melancholicus melancholiam, quartanam, vel maniam, cancerum, scabiem, nigram histeritiam, generat. Oportet igitur cibi plenitudinem cauere, nisi cum multis fortibus exercitijs, & quibus cutis est rara, quod si hoc non caueant, voment, si autem

A vomere nequeunt, propter gulæ, pectoris aut palati dolorem, dormiant & diu.

Amicenna ubi supra. Nihil est deterius saturitate in tempore fertilitatis, quam fames sequitur in tempore sterilitatis, & econuerso, sed tamen deterius est conuersio. Multos enim vidimus quibus prius deerat cibus, post modum in abundantia repletos fuisse moruos: vehemens namque repletio perniciofa est, siue ex cibo, siue potu est, præterea nihil est deterius quàm fastidium ex malis nutrimentis, facit enim iuncturatum dolores, & renum &c. Quod autem melius sapit melius nutrit, quia stomachus & virtus retentiva vehementer amplificatur, cum bonæ fuerit substantiæ. Nihil autem deterius est, quam diuersa nutrimenta simul adiungere, & post hoc in comedendo tempus prolongare. Cum enim postremum nutriendum aduenit, primum digeri iam incipit, sicque nutrientis partes in digerendo non simulantur. Itaque cibaria diuersa duabus ex partibus impediunt, vna propter diuersitatem eorum in digerendo. Alia quia plus potest aliquis ex diuersis edere, quam ex vno. Res dulces sunt veloces ad faciendas opilationes, quoniam eas natura trahit antequam digerantur, opilationes autem ad multas perducunt ægitudines, qualis est hydropisis &c. Præterea post comestionem homo primo super dextrum latus dormiat, deinde super sinistrum conuertatur, & postea super dextrum se reuoluat.

Razi ubi supra. Cibus ultra modum sumptus, si fieri potest, antequam descendat euomi debet. Quod si non potest, somnum & exercitum augeri oportet, & ea quæ ventrè soluant sumere. Cibus præterea quo homo uti consuevit, in sequenti die immundus erit. Oportet autem ut cibos quisque sibi consuetos accipiat, & quoties consuevit comedat; nisi consuetudo peruersa fuerit, quæ omnino vitanda erit. Quam tamen non repente, sed ordinate de illa scilicet ab bonam transigendo, debet dimittere. Itaque sani semel in die comedere debent ad minus, vel bis ad plus. Vna refectio nocet macris, bina vero pinguibus & crassis. Multo præterea labore utentes, & exercitio maiori, crassiori indigent nutrimento & similiter econtrario.

De Ordine & tempore sumendi cibos.

C A P. LXXIV.

Tunc autem digestio mala fit & corrumpitur, quod cibi multi ac varij in vna comestione sumuntur, & cibus crassus ante subtilem comeditur, & quod multa cibaria cum iure micæ panis habente sumuntur. Et quod inter principium & finem prandij mora multa efficitur. Itaque fructus qui in prandio sumi debent, ante communem cibum edendi sunt; nisi de illis sint qui multam in stomacho moram faciunt, in quibus est ponticitas & acetositas, ut citronia, & poma & malogranata. In conseruanda tamen sanitate melius indicatur, ut omnes fructus recentes dimittantur, vel ex eis quantitas parua sumatur, ut sunt ficus, & vix, pyra, & mora in aqua in frigidata; nec eis utatur quis, nisi in die in quo multo fuerit usus exercitio, & ardor sentitur in stomacho.

Constantinus ubi supra. Ordo dietæ sic est: quædam enim oportet dari in initio, quædam in ultimo; sicut cibaria facilia digestionis priusquam dura & solubilia priusquam stiptica, ut solubilis prius viam unde crassus cibus transeat præparet, sicut mellones, pruna, crisolocanna, ficus, cerasa, vuas, & similia, ante panem & carnem. Item lagana cum obsomagaro & oleo elixata, priusquam pyra vel coctana. Duris enim ante facilia datis, leuia digeruntur, & non inuenientia vias unde egrediantur, propter dura foramen obturantia, necessario corrumpuntur, & alia in sui naturam conuertuntur.

Tempus autem cibandi fit post inanitionem stomachi; cum naturalis calor fortis est, exercitijs & balneo præcedentibus, & vrina colorata existente, & appetitu

Nihil est de-
terius saturi-
tatem in tem-
pore fertilitatis.

Diuersos ci-
bo adun-
gere, & tem-
pus in man-
ducendo pro-
longare pessi-
mus est.

Sufficit san-
is unica
refectio in
die, vel ad
sumendum.

Qui fructus
post cibum
sumendi, &
qui ante.

Ordo dietæ.

Tempus su-
mendendi cibum.

petitu & fame palam ostensis; tunc enim cibus necessarius est absque ulla mora, hoc enim neglecto, stomachus ad se superfluos humores attrahet, & appetitus deficit, & cibus corrumpitur, ex humoribus ad stomachum fluentibus. Quod si hoc non euenerit, demus oxyfacharum, & succum malorum granatorum, Deinde spatio vnius horæ quiescant, & cibum accipiant.

In frigidis temporibus sumendus est cibus multus, in calidis paucus.

Debemus etiam in frigidis temporibus multum cibum dare, quia tunc calor intrinsecus est coadunatus unde melius adiuvat digestiuam virtutem: similiter cauendi sunt multi cibi in calidis temporibus: Calor enim aeris naturalem trahit calorem extrinsecus: unde inanis intrinsecus non bene digerit cibum. Idcirco maiorem habemus digestionem in hyeme quam in estate. Ideo in estate debemus cibum dare in extremitatibus diei, quoniam tunc temperatus est aer, neque mox relicto exercitio manducetur, nisi spatio vnius horæ requiescant. Similiter balneum exeuntes non statim comedant, nisi prius vna hora quiescant.

Post exercitium non oportet statim manducare, sed vna hora interposita.

Razi. ubi supra. In hyeme sit cibus actualiter calidus & in estate similiter frigidus. Abstinentum est tamen a cibis actualiter calidissimis; & a frigidissimis similiter, nisi magno caloris tempore, corpore quasi inflamato existente; præterea cibus in horis frigidis sumatur. Quod si non possunt horæ, saltem mansiones sint frigidæ.

De convenientia cibi secundum statum.

CAPVT LXXV.

Constantinus ubi supra. Dixi autem cibi sumendi desiderium bonum esse; appetitio enim cibi magnam significat esse virtutem ad digerendum nec non quod appetitur monstratur esse humanæ complexionis conueniens. Oportet infirmis membris cibaria dare convenientia & cauenda etiam illorum infirmitatem augmentatiua etsi toti corpori sint necessaria. Verbigratia, Quibus dolor capitis affuetus est, neganda sunt eis cibaria fumum generantia, & in eum conuertibilia sicut nuges, lac, allium, cepæ, & similia. Qui defectum habent stomachum, abstinendi sunt a mollitiis, sicut pinguedo, butyrum, sisamum, & similia. Et quibus est vltus mutandi cibum in ore stomachi, crassa conueniunt alimenta, ut cum sui gravitate descendant ad inferiora stomachi. Qui phlegma in stomacho habuerint, caueant cibos phlegmatis generatiuos, Quibus cholera rubea in stomacho creatur, negandi sunt cibi choleram rubeam generantes & accipiant ea quæ extinguat, sicut mala granata acetosa, oxifenichia, & similia. Quibus autem in stomacho & intestinis cibi induratur, caueant cibos duros & stipticos & accipiant humidos & solubiles, sicut lagana elixa cum oximagaro & oleo, & manducantur ante cibum. Eis vero de quorum stomacho cibus indigestus descendit, ante omnem cibum demus stiptica, sicut citonia, pira, xilocaracta, quarubias, & similia. Quod si hepar frigidum fuerit, cauendus est crassus cibus & viscosus, præcipue si sit opilatiuus: si autem sit calidum, cibos demus frigidos. Cauenda est aqua, ne cum cibo poterit, sed postquam cibus in stomacho quieuerit: cum cibo enim bibita inter substantiam stomachi & cibum permanet, eumque digeri non permittit. Necessesse enim est cibum a stomacho tangi, ut calefiat, & digeratur. Quod si tanta fuerit necessitas, parum inde bibant quo sitem extinguant: cibo vero in stomacho quiescente, nulla prohibitio est bibendi aquam, sed tamen qualis oportet tribuatur; leuis autem in nocte inconueniens est.

Quis cibus debilibus congruat.

Non est bibenda aqua cum cibo, sed paulo post.

De Pane.

CAPVT LXXVI.

Sidorus in lib. 20. Panis dictum est, eo quod cum omni cibo apponatur, vel quod omne animal eum appetat. Pan, enim Græcè, omne dicitur. Cibarius est, qui ad cibum seruis datur, non delicatus. Fermentatus fermentis confectus. Azymus non fermentatus, nam

Panis multus.

Azymus est sine fermento sincerus. Acrysi minus leuiter fermentatus, quasi acro azymus, subcineritius cinere coctus & reuersatus; ipse & facatius. Clibanicius in testa coctus. Sfungia, panis aqua diutius malaxatus, simillam modicam & fermentum accipit, & habet humectationis plusquam omnis panis, unde & Sfungia nomen accepit. Placentæ sunt quæ fiunt de farre quas alij liba dicunt, eo quod libeant & placeant. Crusta superficies panis; ipsa & fragmenta, quia diuiduntur ut fracta. Fermentum a feruore nuncupatum, quia plus prima hora non potest contineri; crescendo enim excedit. Farina & surfures a farre dictæ, cuius sunt purgamenta.

Hali. ubi supra. Panis ex tritico duro ac spisso, plus nutrit quam qui ex tenero ac fragili; maioris tamen nutrimenti panis, tardæ digestionis est, qui sumitur ex medulla tritici; panis scilicet similis. Idem quoque opilationem in visceribus parit. Qui veto minus nutrit, scilicet medulla reiecta si est, medius est inter nutrimenti multitudinem & paucitatem, & inter digestionis moram ac celeritatem. Omnibus autem laudabilior est panis, cuius optime farina pistata est, & in quo salis quantitas opportuna proicitur ac bene fermentatus est, & in camino coquitur ignis mansueti ac temperati & non nimij, qui interiora indigesta dimittat; nec vero pauci, qui interiora decoquens, exteriora cruda remittat. Huiusmodi panis nutrimentum habet laudabile, citoque digeritur, corporibus temperatis continetur, & qui parum laborant. Azymus autem panis, aut non coctus, plurimi nutrimenti est ac crassus, tardus digestionis, humorem generat crassum atque viscosum, opilationem in hepate parit ac splenæ, & in renibus lapides: Omnium autem peior est panis furni & subcineritius, propter eius exteriora combusta, interioribus crudis: Azymus vero panis laborantibus utilis est eo quod ab eis multa dissoluantur. His quoque quorum stomachi calor fortis est, plurimum ab eo nutrimentum peruenit, cum illum optime digerant. Est autem omnis panis tritici calefaciens in primo gradu, præterquam panis erui. Nam quia triticum lotum fuit, frigiditatem lucratus est, unde calor eius paruus est. Constantinus in panteigni. Panis hordeaceus est frigidus & siccus, minus quam frumenti nutritiuus, totius ventositatis generatiuus & constipatiuus, ut edum est eo cum vinctuosis, ut est caro crassa, atque butyrum.

B

C

D

E

De diuersitate panis secundum materiam vel artificium.

CAPVT LXXVII.

Isaac in dietis. Panem tritico calidiorem diximus, cuius diuersa sunt nutrimenta 4. modis. Primo propter farinam unde factus est; secundo ex artificio sui; tertio ex igne a quo coctus est; quarto pro qualitate qua sumitur: Farinæ modus trifarius diuiditur; primus propter essentiam sui; secundus pro qualitate molitionis, tertius secundum breuitatem vel longitudinem temporis ex quo mola contrita est, ut superius dictum est. Panis quanto mundior est, tanto plus nutrimenti est & durius egestionis. Diuersitatis panis ex artificio sui duo sunt modi, vel ex forma, vel ex artificio, forma autem triplex est; Magna, parua, media. Magna medullæ plus habet, corticem vero subtiliorem & duriorem, cortex præterea parum nutrit, & est ad digerendum durus, humiditatem egestionis exiecat, unde & ventrem constipat. Medulla crassa est, & viscosa & inflata, phlegma viscosum generans. Panis parui & subtilis interiora ignis perforat, & humiditatem medullæ exiecat, unde parum nutrit, & tardius digeritur, & ventrem constipat; maxime si factus sit in primo vel secundo die post decoctionem. Unde Hippocras: Panis magnus & crassus, est medullæ multæ nutrimenti pluri, ventrem soluit. Paruus autem, & tenuis medullæ est paucæ, nutrimenti pauci, egestio eius est tarda, ventrem constipat. Qui autem mediæ mensuræ in forma, mediæ est potestatis. Artificium panis in quatuor diui-

Panis quid optimus.

Panis furni & subcineritius est pessimus quia raro bene coquitur intrinsecus.

Visus panis hordeaceus.

Panis de 4 diuersificationibus.

Farina trifaria diuisa dicitur.

Forma panis triplex, & quæ modus.

Panis quatuor diuisus dicitur.

Artificium
panis quod
duplex, &
quodam pra-
stantius.

diuiditur modis: Est enim panis, quantum expedit A fermenti habens & salis, & bene confectus, & sicut oportet coctus. Est parum fermentatus & coctus, & in ceteris à necessaria temperantia imminutus. Est habens fermentum & sal, ultra quam satis est. Est azymus & sale carens. Qui moderatus est in omnibus his supradictis; in stomacho perfecte digeritur, & sanguinem in corpore clarissimum generat; unde naturæ confortat actionem, propterea commodius est his qui in quiete sunt, & deliciarum delectatione, & eis quorum digestio defectum patitur, ut seniorum, & egritudines exeuntium; ars enim exhibita exterius, sufficit naturæ laboranti interius. Exerçantibus autem & laborantibus non adeo conueniens est, propter suam subtilitatem, & facilitatem dissolutionis ex membrorum. Panis fermentatus modicum habens salis, nec bene coctus, viscositatem creat & crassitatem, unde durior est, & priore tardior; propter hoc aptus est exercitantibus & laborantibus, & abundantia caloris eorum causa est fortitudinis & digestionis. Sed qui fermenti salisque superfluum habuerit, minimum nutrit & confortat: Virtus enim salis humiditatem eius desiccatur, fermenti coniunctionem ratificat. Azymus minimum nutrit, & durissime digeritur, tardissimeque egeritur; proprietatem habet opilationem & ventositatem generandi. Ideo inconueniens est omnibus naturis, nisi raro eis qui maximis laboribus exercantur, ut mellores.

De diuersitate panis exigue coctionis, & qualitate sumendi.

CAPVT LXXVIII.

FOCUS duobus modis est diuersus. Aut ex natura sui, aut ex artificio cocti panis. Ex sui natura tripliciter, aut magnus est & fortis, aut debilis & lenis, aut mediocris. Fortis & magnus desiccatur & induratur exteriora panis, mica vero non bene cocta remanet, quia cortex velociter induratus non permittit calorem penetrare interiora: Et duabus de causis est illandabilis: vel quia cortex est durus, & inde non nutriendus interiora, sicut & feruore incensus: Vel quia viscosus est, & crassa est mica: & ita vtrumque indigestum diuersorum humorum est generatium. Durities corticis & incisio sui, siccissimum sanguinem generat, & constipatur venter; viscositas & crassities mices, humores crudos & phlegmaticos facit, & solutiones ventris adiuuat. Debilis foci ex defectione sui penetrare interiora pigrescit, unde diutius panem immorari oportet. Si enim antequam sit coctus extraxeris, viscosus erit & fortis digeritur, exercitantibus tamen necessarius: si vsque coquatur dimiseris, siccus & durus erit digeritur, & stipticus. Mediocris temperatus est focus, quia totum corpus æqualiter penetrat.

Ex artificio duo mali modi sunt. Aut in fumo, aut in furno, aut sub testis. In furno si sit, & secundum quod oportet coquatur, bene digeritur, & penetrat totum corpus, scilicet mica cum cortice. Si excoquatur sub testis, peior est; quia in vna parte operatur, altera vero crassa & viscosa remanet, & ideo ad digerendum durus est: si ergo sæpe comedatur, post multum tempus inflationem & dolorem lateris generat. Subcineritius vero, subter carbones vel cineres coctus, velociter desiccatur extrinsecus, intrinsecus vero crassius remanet, cineri & terræ admisceatur multum, maxime autem si ligna mollia fuerint, & visus obscuritas fuerit. Diuersitates panis ex qualitate accipiendi quatuor sunt. Alius calidus accipitur, secundum quod à foco egreditur; alius frigidus, non tamen eadem die comeditur; alius post vnum vel duos dies; alius postquam est siccissimus. Calidus autem magis est nutritiuus, digestiuus, penetratius; quia melior est & cito dissoluitur, sed à stomacho & intestinis elicitur durus accidentaliter, non naturaliter. A stomacho, quia non descendit inferius propter leuitatem suam. Ab intestinis, quia venas non penetrat, ut ad intestina

parum transeat, quod ea grauet. Accidentaliter autem, quia naturaliter ventrem humectat, fæces dissoluit. Qui aut eadem die comeditur, minus est nutritiuus, velociter digeritur, tarde tamen descendens, quia intrinsecus infrigidatur, & poris clausis, & calore recluso, intus manet fumus, & inde exire non potest propter pororum opilationem; & reuertens inuenit aliam fumositatem, quibus crassities ventositatis & inflationis conficitur, & inde durus & indigestus & inflationis stomacho redditur. Qui post vnum vel duos dies accipitur, intus & exterius exiccatur: hic laudabilis est nutrimenti, ad comparisonem tamen calidi, minoris; & velocius dissoluitur, à stomacho & intestinis cito elicitur durus, & cito penetrat vias à stomacho, quia neque viscosus. Ab intestinis, quoniam dure venas penetrat; Crassius neque adunatus grauat intestina, & elicitur. Siccissimus & leuis rarus, causa ablata humiditatis, bene humiditatem stomachi desiccatur, & ut multa humiditas non fundetur est necessaria; digestionem desiccatur, ventrem constipatur,

De cibo caruim.

CAP. LXXIX.

ISI vbi supra Carnes dictæ sunt, quia caræ sunt, siue à creando, unde & à Grecis creas vocantur. Carnes autem post diluuium hominibus in usum concessas legimus. Nam initio permissum non fuerat, nisi tantum illud quod scriptum est, lignum fructiferum, & herbam seminalem dedi vobis in escam; post vero per Noë data sunt in esum cuncta animalia. Crudum dicitur, quod sit eruentum, est enim cum sanguine. Coctum dictum est quasi coactum, id est ab igne vel aqua violento modo actum; vsuique comestitionis aptum, assum quod ardeat, quasi arsum. Exlium eo quod aqua sola decoquitur; lixa enim aqua dicitur, ab eo quod sit soluta; unde & solutio libidinis luxus, & membra loco mota luxa dicuntur. Frixum à sono dictum quando ardet in oleo, succidia carnes in vsu repositæ, à succidendo dictæ. Lardum eo quod in domo repositum conseruatur; nam antiqui domos lares dicebant. Axungia ab vnctione vocata. Seum à sue dictum est, quasi suebum, eo quod plus pinguedinis hoc animal habeat. Farciimen caro concisa & minuta, quod ea intestinum farciatur, hoc est impleatur cum alia rerum commixtione. Rari vbi supra. Caro super prunas assata multum & cito nutrit, corpusque corroboret, & vix tamen digeritur. In veru assata crassa est & multum nutrit, neque digeritur nisi quando stomachum robustum & calidum inuenierit; ventrem vero stringit; & hoc proprie quando quod ex ea quod pingue est non comeditur. Caro cum pinguedine frixa fastidium facit, tardeque de stomacho descendit: nutrimentum eius validum est; grauior tamen est illa quæ super prunas assatur, quam ista, quæ leuior est & melior. Caro quæ in patellis ponitur, & in furno, coquitur mala est, parum enim nutrit; acide tamen ructantibus confert. Vniuersaliter autem omnis mortuorum ac patellarum species parum nutrit, respectu cibariorum ius habentium. Multos tamen humores habentibus, & corpora sua desiccare ac subiliare volentibus conferunt.

De Carnibus quadrupedum.

CAP. LXXX.

CONSTANTINVS in panter 5. parte. Omnis caro calida est & humida, nutritibilis & generatiua sanguinis. Porcina inter caliditate & humiditatem temperata est, ceteris nutritibilior, & sanguini generando melior, quia humano vicina est; sed phlegmatica est. Omne animal naturaliter siccum, fetus habet humidus, bonum sanguinem facientes; unde boves siccus sunt, vituli autem humidi & temperati. Agni quoque annales & hæduli, sunt temperati: castratorum animalium caro cito digeritur, & melius nutrit.

Crassa

Panis nec calidus melle ducari debet nec vltus di- ei sed post vnum vel duos dies, vel aliam siccus.

Carnes unde dictæ, & quot carum varietates.

Quis modus coctis carum melior.

Quam carum meliores.

Forma duobus modis diuersa.

Ad coquendum panem oportet quod sit esse debet esse debilis sed mediocris.

Panis in furno coctus ut oportet est melior quam sub testis vel sub cineribus.

Panis ex qualitate quatuor modis diuersificatur.

Crassa ventrem soluit & humectat, ad digerendum dura. Macra deficcet, facile digestiva. Illa vero laudabilior est quæ inter crassum & macrum temperatior. Omnis caro sylvestris est illaudabilis, sanguinis generativa crassi & melancholici. Caprina cum lepotina meliuscula est.

Quam
partes ani-
malium pra-
stantiores.

In partibus animalium lacerti videntur esse laudabiliores. Caput cibus crassus est & multum nutritius, ad digerendum durus, Phlegmaticus, spermatis augmentativus. Cerebrum humidius & fastidiosius, medullæ similiter; linguæ temperata sunt. Pedes, articuli & labra non sunt ad digerendum dura. Oculi quia nervosi sunt, boni sunt, sed aliquantulum fastidiosi. Hepar bene nutrit, & bonum sanguinem generat. Splen durus est digeri, phlegmaticum & malum sanguinem generat. Pulmo cito digeritur, & est Phlegmaticus. Cor durum est ad digerendum; sed si digeri possit, multum nutrit. Renes similiter. Stomachus difficulter digeritur, & frigidum sanguinem generat. Vnumquodque autem horum, secundum naturam animalis cuius est membrum, considerandum est.

Caro partium
pinguis par-
tim macra,
sanguinem
generat tem-
peratum.

Raxi, ubi supra. Caro sine pinguedine, rubea scilicet sanguinis sicci generativa est, paucas superfluitates facientis, magis tamen adipe nutrit. Pinguedo vero sanguinem humidissimum nutrit, multas facientem, superfluitates, minoris tamen est nutrimenti. Porro caro variata, scilicet inter pinguem & macram existens, sanguinem generat temperatum. Caput crassum est, & multum nutriendum calefacit, nec debet comedi nisi in temporibus frigidis; multoties enim generantur ex eo febres & cholera; multum tamen confortat, & sanguinem ac sperma auget. Cauda calida est, quæ stomacho nocens fastidium facit, & choleram rubeam generat. Cutis sanguinem frigidum generat, in quo multa viscositas est, & opilationem facit. Pedes sanguinem viscosum generant, qui frigidior & leuior est eo, quem caro generat. Animalium anteriora, leniora sunt & calidiora, posteriora vero graviora & frigidiora.

De Carnibus animæ & piscium.

C A P. LXXXI.

Quam
volucres
præstantiores.

CONSTANTINVS ubi supra. Omnium volucrum naturæ considerandæ sunt secundum eorum vitam & locum. Caro volatiliū laudabilior est quam omnium quadrupedum, quia digestibilior. Gallina melior est omnibus. Anates & anseres calidi & humidi, malorum chimorum generativi, ad putredinem paratorum. Turtures melancholicum sanguinem faciunt. Grues duræ sunt & indigestibiles; similiter & pavones: perdices duræ sunt: Passeres calidi: Turdi moderati. Parui palumbes, calidi & melancholici.

Quibus co-
plexionibus
conveniunt
piscis.

Isaac. Omnis natura piscium naturaliter est frigida & humida, Phlegmatis generativa; conueniens calidam & siccam habentibus complexionem, & macidis, maxime in æstiuo tempore, & calidam habitantibus regionem. Inconueniens est frigidis & humidis complexionibus, & carnosissimis maxime, quibus molles carnes fuerint naturaliter; corpus enim eorum infriigidant & humectant. Variantur autem pisces secundum diversitatem aquarum in quibus habitant, & secundum diversitatem nutrimenti eorum, & secundum diversitatem ventorum in quorum plaga sunt. Diversitas quoque piscium pro artificio coctionis multifariam dividitur; aut enim assi comeduntur, aut cum oleo frigi, aut cocti cum aqua & oleo & condimentis, aut sola aqua elixi. Assi quidem & frigi, minoris sunt viscositatis & humiditatis. Vnde non ventrū sunt humefactivi, sed duriores ad digerendum, utpote stomachum grauantes. Assi tamen frigi laudabiliores sunt, quia frigi quidem habent viscositates propter oleum. Pisces autem cum oleo & aqua & similibus præparati, sunt cæteris digestibiliores, & ventris solutivi; cum aceto vero cocti erunt refrigerativi, minus tamen humefactivi. Qui vero cum aqua sola elixantur sunt omnibus laudabiliores: quoniam eorum viscositate aqua co-

Quam
modum
coquendi
piscis aptior.

ctionis in qua cocti fuerant abtulit, præcipue si madducentur cum oleo obsomagoro, menta, apio, ruta, carui, pipere, zinzibere, & similibus.

De Tritico, oris, & melle, ac reliquis cibis.

C A P. T. LXXXII.

Raxi ubi supra. Triticum bene coctum omnibus cibis plus nutrit, & maxime si cum lacte coctum fuerit. Confert autem natura calidis & macris, & his qui multum laborant, vel qui augmento virium indigent: habentium vero dispositiones contrarias, cito venas replet; & febres, & arthriticum dolorem, & lapides in renibus, & apostemata adducit. Oua indurata & elixata plus nutriunt, ad digerendum tamen duriora sunt, tardiusque de stomacho descendunt: Molliora vero velocius; quæ his à quibus sanguis multus effluxit, ac vires imminutæ sunt, conferunt.

Triticum
coctum cum
lacte multum
nutrit & con-
uenit calidis
& macris.

Isaac. Oua hoc sunt in animalibus volatilibus, quod sanguis & sperma sunt in animalibus ambulatibus; sicut n. sanguis & sperma sunt materia omnium ambulantium, & nutrimentum; ita ova sunt materia & nutrimenta volatiliū. Oua enim volatiliū masculis succumbentium, hæc duo videntur in se retinere, sperma videlicet, & nutrimentum; proinde velociter & multum sunt nutriencia & confortantia: velociter nutriunt propter substantiæ subtilitatem, suique liquoris temperamentum: corporis sunt confortantia, quia quanto plus calor naturalis in eis operatur, tanto magis indurantur, sicut fieri videmus in exterioribus: quanto enim calor ignis in eis operatur, tanto indurari incipiunt. Nutrimentum dant multum, quia tota substantia eorum mutata in membris, omnino assimilatur pro sui natura humanæ naturæ; maximeque eorum vitella, quia in calore & humiditate sunt temperata, magis videntur esse similia humanæ complexionis: sed tamen si assentur ab igne, calorem suscipiunt, & siccitate: vnde fiunt desiccantia, minusque caloris refrigerantia, si vero fuerint cum aqua elixa, humiditate sumunt, proinde sunt minus desiccantia, magisque caloris mitigantia. Albumen autem eorum aliquantulum frigidum est & crassum, vnde est durum ad digerendum. Præterea ova inter se 4. modis discrepant. Primus est pro animalium naturis & eorum ætibus. Secundus propter longinquitatem temporis ovorum in aere manentium. Tertius est artificii coctionis eorum. Quartus si plus quam oportet vel minus coquantur.

Oua sunt
plurimum
nutritiva &
confortantia.

Mel calidum & liccum in secundo gradu, aliquid habet acuminis, quod ab Apu natura acquisiuit. Ideo incidit & mundificat cachochimia, & de interioribus corporis malorum humorum copiam per poros cutis abijcit, venarumque sordes optime detergit. Ideoque frigidis & humidis bene conuenit, præcipue senioribus; cito enim in eis sanguinem generat, calidis vero inconueniens est, maxime si eorum complexio sit sicca, quia eorum corporibus, acumine incendium donat, & in humores cholericos mutatur, si vero mutatur in humorem sanguineum, non tamen eum laudabilem facit, sed calidior est; nullisque eorum corporibus dat nutrimentum.

Albumen
ovorum est
durum ad
digerendum.

Quibus con-
ueniat mel.

De Potibus.

C A P. LXXXIII.

CONSTANTINVS ubi supra. Potus duabus ex causis necessarius est; aut enim corpus humectat, & quod humidum è corpore dissoluitur restaurat, aut crassitudines cibi dissolutas ad remotiora loca reponat. Sunt autem potuum genera diuersa, ex quibus est aqua, quæ non est corporis nutritiva. Nam si hoc faciat, non est ex sui natura, sed ex re cui est commixta. Est enim & vinum, quod per omnes partes corporis portat cibum, nutriendum & calefaciens, spiritum augmentans, calorem naturalem confortans, ac per totum corpus eum deportans. Sed in sanitate custodienda, & infirmitate curanda, magis est aqua necessaria.

Potus duabus
causis necessarius
est.

Aqua est
magis sana
quam vinum.

Iohan-

Aqua est so-
lus potus, vi-
num vero ci-
bus & potus

Quibus con-
ferat sitim
tolerare.

Quibus con-
ferat sitim
tolerare.

Ex multo
vino genera-
tur morbi
frigidi.

Quod vinum
magis salu-
bre.

Vinum tem-
perate bibitum
multum co-
fert, praesen-
tem in sen-
ibus.

Multa sunt
genera potus
inordinati.

Ioannicus. Modi potionum sunt tres. Est enim po-
tus, qui nihil aliud est quam potus, ut aqua. Et est po-
tus qui potus est & cibus, ut vinum. Est & potio quae
datur contra alicuius morbi vitium, ut melicratum vel
coditum. Cibi utilitas est, quod ordine recto corporis
integritatem reparet, utilitas potus, quod cibum per
corpus deportet. Sed & illius utilitas quae potio dici-
tur, corporis naturam ad se convertit. *Ancien. ubi sup.*
Sitim tolerare, & cum ea dormire, in frigiditate & hu-
meditate confert: Calidis autem & cholericis nocet;
similiter & famem tolerare. Cholera quidem rubea
abundantibus, ex tolerantia famis accidit ut ipsa cho-
lera ad eorum stomachos descendat, eorumque quae
comederint substantiam corrumpat.

De Vino.

C A P. LXXXIV.

HALI. *ubi sup.* Vinum calorem naturalem confor-
tat, humidos cholericos temperat, purgans per
sudorem & urinam; membra dura humectat, appetitum
inuat, & digestionem; ventositatemque soluit, opila-
tionem aperit, melancholiam mitigat; & hoc maxime
facit his qui temperatae complexionis sunt & inclinatur
ad frigidum, si mediocriter sumatur. Nocet autem
illi cuius complexio superabundat in calore, vel qui
febrem patitur hepatis, aut cephalicam, & cuius nervi
debiles sunt. Quod si quis omnino nolit ab eo absti-
nere, bibat album subtile, & aqua multa permixtum;
si enim ad dolorem capitis accelerat, statim post eius
potum, modicum cibi frustaque coctanorum comedat,
ut ascensum vaporis ad caput arceat. Similiter & si sto-
machi debilitas per eius potationem accidat, ad coctana
cum paucis musto transeat, aut fructum muci recetem,
vel huiusmodi. *Dicit autem Gal.* quod ex multi vini po-
tatione, passiones accidunt graves frigidae; sicut apo-
plexia, spasmus, epilepsia, hemiplegia, obstupescitio, &
his similia. Repletur enim ventriculi cerebri vaporibus
vini, & quod ad illud de venis ascendit, unde calor na-
turalis refrigeratur, & huiusmodi passiones generantur.

Razi. ubi sup. Vinum quidem, stomachum & hepar
calefacit, inflationem dissolvit, & cibum digerit, urinam
prouocat, & ventrem soluit. Praeter haec, letitiam & gau-
dere facit animam; & secundum hunc vltimum bonitatis
eius modum nondum inuenimus quod suppleat vicem
eius; sed in aliis operationibus eiusdem reperiuntur
quaedam, quae suppleant eius vicem. licet in eis debi-
liora sint. *Idem in 4. parte. Vi. 8.* & omne quod inebriat,
corpus calefacit, vinum album & clarum, quod multum
patitur aquae commixtionem, minus est calidum, sed ma-
gis urinae prouocatiuum. Igne vero coloris & amarum,
quod magis potest aquam recipere, calidus est. Vinum
itidem pingue ac dulce, in quo est pontica, crassioris
est naturae. Vinum nouum inflationem magis generat,
& venas citius implet. Vinum temperate bibitum, nu-
trimentum penetrare facit, digestionem adiuuat, mul-
taque bonitatis causa existit in corpore, & in senibus
quam maxime superflue vero bibitum, hepatis ac ce-
rebro & nervis nocet, tremoremque & spasmus, &
paralyticum, & apoplexiam, ac mortem subitam generat.

De Cateris inebriantibus.

C A P. LXXXV.

SICUT in lib. *Ety.* 20. Sicera est omnis potio quae extra
vinum inebriare potest. *Cereuisia* a Cerere, id est fruge
vocata; est enim potio ex seminibus frumenti vario
modo confecta. *Celia* a calefaciendo vocata, est enim
potio ex succo tritici per artem confecta: suscitatur enim
igne illa vis germinis madefacta frugis, ac deinde sic-
catur, & post in farinam redacta, molli succo admisce-
tur, quo fermentato, sapor austeritatis, et calor ebie-
ratis adiecitur, quae sit in his partibus Hispaniae, cuius
ferax vini locus non est. *Lactarium* est potio ex lacte.
Mulsium ex melle mixtum: Est enim potio ex aqua &

A melle, quod Graeci *melicratum* vocant. *Oenomeli*, mu-
stum melli admixtum, vehementerque agitatum atque
commotum. *Hydromelum*, quod fiat ex aqua et malis
macianis: *Saccatum* est liquor aquae, feci vini admixtus,
& sacco expressus. *Oximeli* appellatum, quod aceti &
mellis admixta conficiatur materia; unde & dulcedinem
retinet & acorem. *Oxigarum* Graecum est, id est acetum
cum aliquo liquamine permixtum; *Oxi* enim acetum
caros liquamen Graeco eloquio dicunt. *Rodomelus* di-
citur, eo quod in succo roseae mel admiscetur. *Melicra-
tum*, vinum melli admixtum. *Medus* quasi melus, quia
ex melle fit.

Razi. ubi sup. Potus ex melle factus, vehementer est
calidus, & cholerae rubeae generatiuus; frigidat tamen
patientibus agitudines confert: Cereuisia de hordeo
facta, nervos impedit, caput dolere facit, & inflat, urina-
nam tamen prouocat, & calorem ex ebrietate reprimat;
quae vero de similitudine pane conficitur, habet modum &
apium, omnibus melior iudicatur; solis tamen calefa-
ctis, & dispositionibus ac temporibus calidis confert.

De potu aqua.

C A P. LXXXVI.

AQUA naturales humores in corpore conseruat, &
nutrimentum subtilius penetrare facit, calorem quoque
reprimendo: calefactis autem calidam complexionem
habentibus plusquam vinum confert. *Aqua* pondere
leuior, calorem & frigiditatem citius suscipit, & qui me-
liorem saporem retinet, dulcedinem se appropinquante
melior iudicatur. *Turbida* vero hepar grauatur, & in re-
nibus lapides generat. *Aqua* salia ventrem molliat, & postea
constringit. Si quis eam vsualiter biberit, corpus desic-
cat, atque in eo scabiem & in ano ragadias generat. *Aqua*
stans & putrida, splenem augmentat, complexionem
corruptam, ac febres generat. *Aqua* frigida ut nix, stoma-
chum percutit si bibatur a ieiunis, sed hepar multum in-
frigidat; quam nulli ieiuni praesumant bibere nisi cale-
facti, sic enim eis proficit: super cibum autem in parua
quantitate sumpta, stomachum corroborat, & auget
appetitum. *Aqua* vero quae non bene sapit, eo quod
frigida non sentitur, ventrem inflat, sitimque non mi-
nuit, sed appetitum destruit, & corpus dissolvit. *Aqua*
potro calida, quam quidam ieiuni bibunt, stomachum
a superfluitatibus praecedentis nutrimenti lauat, &
ventrem foras soluit; quae tamen si frequenter biba-
tur, stomachum corrumpit, & debilitat. *Aqua* tepida
fastidium facit. *Aqua* vero cocta, quousque minor red-
datur eius substantia, minus inflat.

Isaac Laudabilis aqua duo in se continet: Vnum est
ex sui essentia: Aliud est ex sui cursus origine. Et sui es-
sentia, claritas & nitiditas, nullum habens colorem, nec
saporem, nec odorem, nec fatorem: Quod si habeat,
significat aliam rem esse commixtam in ea. Originem
sui cursus necesse est esse contra orientem aliquantulum
septentrionali pettinens plagae, ut septentrionalis &
orientalis ventus eam perflent. *Fluxus* eius necesse ut
sit fortis & velox, currens super lapides paruos, & are-
nas clarissimas, nullam habentes immunditiam. *Huius-
modi* aqua subtilis est & levis, quae posita ad ignem seu
ad solem citissime e lefuit: Calida vero facta, si ad aerem
ponatur, citissime refrigeratur; quae citissima mutatio
eius de qualitate in qualitatem, suam significat leuita-
tem; nec etiam illam quippiam terrestrem habere. Sed
omnibus aquis, pluvialis est leuior & electior, quae vi-
cini aeris suauitate cecidit, munda tamen si fuerit ab
omni putredine, & ponatur in aqua cisternae optime
lorae, talis enim erit aqua minus ceteris humida, &
quidam habens stipticitatis, unde non nocet stoma-
cho, sed potius eum confortat.

De Pissina.

C A P. LXXXVII.

HIPPOCRATES in regimine acutiarum. Pissinam hordeaceam,
super omne de grano cibarium, acutis morbis &

Quibus con-
ferat potus ex
melle factus
& cereuisia

Quanta aqua
melior, &
quibus con-
ferat.

Aqua ex sua
essentia, sua
ex se nullum
habet colo-
rem, nec sa-
porem, nec
odorem.

Unde depre-
hendi possit
leuitas &
subtilitas a-
qua.

Pissina est
optimus po-
tus in acutis
morbis.

in acutis passionibus excellentissimum iudico; quippe quia viscosa & levis, vincta quoque & mollis & lubrica, temperatam habens humiditatem, sitim extinguit, & si opus fuerit ablui facit, nequaquam stiptica, non ad laborem furiosa. Non inflatur in stomacho, nec accescit; quorum utrumque, nimirum in coctione, dum videlicet in potestate haberet, expleuit.

Constantinus in pantiemi. Hordeum calidum est in primo gradu, sed in secundo siccum. Prisanæ ex eo confectæ frigidæ sunt & humidæ. hæc prisanæ calidam complexionem adiuuat. Secundum temperamentum acutis febribus valet, digerens materiam unde generatur: Sitim extinguit, & naturaliter lauatorium est. unde fit ut membris omnibus cito diffundatur; de stomacho & intestinis statim effluit, vbi si incendentes humores inuenerit, facile expellit, limosa interiora siue exteriora mundificat, nullum rancorem infirmis generat, non inflat, nec ventositatem ullam apparat, sicut alia solent grana. Hordeum unde conficitur oportet esse bonum, non vetus, sed album, durum, bene ex-corticatum, atque pistatum.

De Conuersione cibi & potus.

C A P. LXXXVIII.

Distributio
partium ali-
menti,

Vimundus Auerfannus episcopus. Dicunt autem medici certissima ratione ut doceant discipulæ, partem quidem ciborum & potuum, illam scilicet quæ corpulentior & corruptior est, per secessum egeri: Partem autem subtiliorem & vtiliorem vinaturæ per diuersas corporis partes distrahi, & in carnis naturâ & sanguinis conuerti. Partem vero aliam, subtili quidē, sed minus vtilē per partes corporis similiter transfusâ, per poros euaporari. Partem autem aliam, neque tantisper subtilem, nec adeo ut primam corpulentam, per fluxum narium, per sputa, vel quolibet simili modo iactari.

Idem in li. de vera religione. Alimētorum quæ à nobis sumuntur in structuram corporis & membrorum fabricam, quæ apta sunt migrant, & corrupta reficiunt, in aliam formâ per conuenientiam transeuntia. Non apta vero, per congruos meatus eiciuntur; quorum aliud feculentissimum, terræ redditur, ad alias formas assumendas: Aliud per totum corpus exalatur, aliud totius animalis latentes numeros accipit, & inchoatur in prolem, & seu conuenientia duum corporum, seu tali aliquo phantasmate commotum, per genitales vias ab ipso vertice defluit in infima voluptate.

De Superfluitate primæ & secundæ digestionis.

C A P. LXXXIX.

Transitus su-
perfluitatis
primæ dige-
stionis qua
in secessum
mittitur.

Ex li. vrinarum à voce Mauri. Cibus itaque ore receptus, dentibus comasticatus, lingua subministrâte, per hisophagum ad stomachum transmittitur; in cuius fundo receptus, actione virtutis digestiue, per caliditatem & humiditatem operantis, cooperante calore digeritur, & in quandam succositatem prisanæ similem transmutatur; pars quædam pura per quandam venam meseraicâ stomachi fundo infixam, ad hepar transmittitur, ut in hepate secundæ digestionis officiū nō pereat, quod aliquando teste Isaac, phlegmatis attractione suppletur, Tandē celebrata digestionē, tepescēte calore, dū inferior stomachi porta aperitur, residua pars illius succositatis, cum eo quod est primæ digestionis superfluitas, ad portanariū transmittitur, cui similiter quædam vena meseraica infigitur, per quam quædam pars pura prædictæ succositatis, iterato secundum prædictâ rationem, ad hepar transmittitur, residuum vero à portanario ad duodenum, siue ieiunum subtile transmittitur intestinum; cui similiter quâdoque venæ meseraicæ infiguntur; & dū ibi omnimoda sit puri ab impuro separatio, impurū à duodeno transmittitur ad orbū, ab orbo ad saccū, à sacco ad ileon, ab ileon ad longao-nem, à longao-ne ad colon, & sic per pudicum circu-

lum emittitur: & hæc est superfluitas primæ digestionis in stomacho celebratæ.

Totaliter igitur puri per dictas venas meseraicas ad lacteam portam fit translatio, vbi digestiue virtutis actionem suscipiens, in quandā massam, quam authores sanguineā appellāt, transubstantiatur; in qua quiddam purum, quiddam impurum continetur. Impurum aliud generale, aliud speciale. Speciale aliud calidum & siccum, quod trahit ad se chistis fellis ad cholera rufæ generationem. *Vnde Isaac in dietis.* Est enim cholera rufa, cuius color est interdum citrinum, & rubrum habens colorem. Hæc naturalis est species, & huiusmodi habitatio est fellis sacculus. hanc natura odio habet, propter sui amaritudinem & acumen, unde in vnum deducitur locum, nec ex ea manat ad mēbra nisi quantum sufficiat ad appetitum confortandū in quibuslibet mēbris. Aliud frigidum & spumofum, quod trahitur à pulmone, stomacho, cerebro ad spermatis generationem. Aliud terreum, & quasi sanguinis fex: quod mittitur ad splenem ad cholera nigræ, scilicet melancholia generationem.

Remanet itaque generale impurum in hepate, quod speciali vocabulo dicitur vrina, cum puro sanguine, cuius pars quædam cum partibus humorum à proprijs receptaculis ad hepar transmissorum cum ipsa vrina, per capillares venas transmittitur ad stili venâ, & à stili vena ad renes. In renibus vero ipsius vrinæ à sanguine fit decolatio; sanguis vero venatim mittitur, per mēbra, & ipsa vrina per vitides poros in vesicâ mittitur, & à vesica per virgam educitur, & hæc est superfluitas secundæ digestionis in hepate celebratæ. Est igitur vrina superfluitas sanguinis, & aliorum humorum in hepate generatorum, per materiam scilicet; solius autem sanguinis per formam: licet ergo vrina omnium membrorum dispositionis sit significatiua; præcipue tamen hepatis, & etiam aliorum meatuum per quos transit, vigoris vel vitij est declaratiua.

De Somno & vigilia.

C A P. XC.

AVICENNA in 1. Canone. Somnus quieti vehementer similis est, & vigilia motui. Somnus quidem omnes operationes naturales fortes efficit, eo quod calorem innatum continet; virtutem animalem laxat, quia cordis vel spiritus animalis vias humectat & laxat, & quia substantiam spiritus turbidam efficit. Illud quoque quod resoluitur prohibet, lassitudinis autem modos omnes remouet, & euacuationes fortes: retinet enim motus eius quod ad currendum aptum est. auget currēdi virtutem vbi materiæ sint ad partem cutis. Somnus autem quandoque ad expellendum eas iuuat, quia calorem interius continet, & nutrimentum in corpore partitur. Ideoque illud quod est iuxta cutem expellitur. Nam illud quod longe est constringitur. *Vigilia* vero hoc plus efficiunt, idest superflua ab interioribus ad exteriora expellunt; licet somnus plus efficiat sudorem quàm vigilia; sudor namque quem efficit somnus, est secundum modum exuberandi materiam, & non secundum modum resolutionis subtilis continui. Qui autem in somno multum sudat, nullam habens causam, nutrimento plenus est, quod tolerare nequit. Cumque somnus inuenit materiam ad digerendum & maturandum aptam, hanc ad sanguinis naturam conuertit, eamque calefacit, & transit calor per corpus, & calefit calore naturali quod si humores calidos cholericos siue acutos inuenerit, eiusque tempus perdurauerit, corpus extraneo calore calefaciet; & si vacuitatem inuenerit, infrigidabit per hoc quod resoluit.

Vigilia multæ complexionem cerebri corrumpunt, aliquo modo siccitatis. ipsumque debilitant, & rationem commiscet. & humores adurūt, & ægri-tudines acutas faciunt. Somnus autem multus huius cōtrarium efficit, operatur namque virtutum anima-

Dispositio
materia qua
restat post
primam di-
gestionem,
& impura
est.

Ortus &
transitus vri-
nae, quæ est
superfluitas
2. digestionis
& sanguinis
& humorū.

Vrina præ-
cipue indicat
dispositionē
hepatis, &
meatū per
quos transit.

Effectus som-
ni.

Effectus no-
minalium vi-
gilium &
nimirum somni.

Plura op-
menta i-
noqua
gilia
cessaria.

Vnde sō-
nus dicitur
tur in infir-
mum.

Altimōs
in corp-
dubius
des variis

Qui mult-
tudo replēt
non debet
more dorm-
ire.

Vigilia
quandam
tranquillitatem
quandam
tormentum.

lium obtusum, & capitis grauedinem, & ægritudines frigidas, & hoc propter id quod ex resolutione prohibet: Vigiliæ vero desiderium augent, & famem efficiunt per hoc quod de materia resoluunt, & digestiuam minuunt, per id quod de virtute resoluunt. In somnietas quidem inter vigiliam & somnium in omnibus dispositionibus mala est. In somno calor occultatur, frigiditas manifestatur; propter hoc omnibus membris operum multa necessaria sunt, quam in vigilijs.

De Speciebus & actionibus somni.

C A P. XCI.

H Alii. ubi supra. Somnus alius est extra naturam, scilicet obtusio: Alius naturalis, de quo nunc nobis est sermo. Fit autem ex humiditate cerebri temperata, & ascensione vaporum humidiorum qui clari & boni sunt a corpore ad cerebrum; hinc enim post cibum fit nobis segnicies ac torpor, somnūq; appetimus. Fecit autem natura somnum duabus ex causis: Vna est ut cerebro quies esset, ac sensibus recreatio ab obtusione, quæ accidit eis ex motu abundantia; ob hoc enim in somno tranquille sunt animales actiones, priuaturque homo sensu, & etiam motu voluntario. Porro vitales actiones etiam tunc cursum suum faciunt, cuius rei signum est arteriarum pulsus, & manifestus anhelitus, ac digestionis bonitas. Altera causa est ciborum digestio, humorum decoctio: tunc enim calor naturalis ad profundum secedit corporis, ut cibum digerat, & humores bonos disponat; unde & digestio melior in hyeme fit ex longitudine noctium, & somni copia.

Actiones somni in corpore duobus modis variantur. Primus est ex temporis eius quantitate, quia plurimus somnus virtutes animales eneruat, corpusque debilitat, refrigerat, & humectat, phlegmaque in eo augmentat, naturalēque calorē debilitat. Moderatus vero cibos digerit, corpus spissat, laborem soluit, calorem naturalē augmentat, humores bonos facit, membra recreat, mentem clarificat, cogitationem ac visum emendat. Porro si temperato minor sit somnus, inde fit animæ debilitas, naturæ imbecillitas, digestionis paucitas, corporisque siccitas. Secundus modus est ex materiæ quam inuenit mensura & qualitate. Nam si sit in stomacho cibus indigestibilis, in corpore materia inobediens decoctioni, earumque quantitas maior, quam virtus totius naturalis caloris, qui interiora ingreditur ad decoquendum materiam & digerendum cibum, materia dum illam superat immutationem, ab ea non suscipit, sed illam extinguit. Ob hoc illis qui multitudine ciborum vtuntur, præcipitur non dormire, donec ab eorum stomacho quodammodo cibus dissoluatur. Indicimus quoque feblicitantibus periodi tempore somno abstinere. Si autem omnino corpus vacuum sit sine cibo, calor naturalis convertitur ad corporis humiditatem, & exurit atque consumit eam; dehinc ipse calor deficit. Sed si est materia, cibusque moderatæ quantitatis, calor naturalis ad interiora corporis intrat, materiamque maturat, & cibum digerit, corpus calefacit & humectat, & eius augetur corpulentia.

Vigiliarum quoque quædam extra naturales sunt, de quibus dicetur cum de causis morborum agitur: Quædam vero naturales; & hæc corpus laxant, naturalesque virtutes; animales vero confortant: calor enim naturalis ad exteriora corporis progreditur, quo sensus & motus confortantur. Ob hoc interiora vigiliæ refrigerant, exteriora vero calefaciunt & desiccant. Porro si nimis fiant vigiliæ corporis calor ac siccitas augetur, & eius habitudo corrumpitur.

De Regimine somni.

C A P. XCII.

Constantinus, ubi supra. Somnum oportet fieri post cibum: Sit tamen temperatus; huiusmodi enim somnus magnum solamen vel iuuamen cibus di-

Agerendis accommodat. quod si multus fuerit cibus & crassus, somnus necessario fit multus. Secundum ciborum crassitatem & multitudinem, oportet esse somnum multum aut paucum: sed qui cibus multum sunt repleti, non dormiant quoadusque cibus ad stomachum ingrediatur, ne calorem naturalem obruat & extinguat. Cibo vero leui & facili existente, somnus sit parvus. Vigiliis vero non oportet aliquem uti in regimine sanitatis, corpus enim calefaciunt & desiccant, & digestivæ virtuti repugnant.

Razi. in 4. parte. Post comestitionem oportet hominem somno tam diu abstinere, donec cibus ab ore stomachi descendisse, & inflatio atque grauedo imminui & inferius mergi sentiat: quod si tardetur, non incongruum est, ut parua deambulatione iuuetur. Obseruandum est etiam ne de vno latere ad aliud sæpe volutetur; hinc enim digestio tardatur, inflatio rugitusque sequitur: puluinar etiam altum sit, & præcipue si cibus nondum ab ore stomachi descendit. Somni utilitas animæ laborem aufert, & cogitationem ac rationem quæ hebetes erant & quasi fessæ, subtiliat & acuit, corporisque fatigationem mitigat, ac meliorem efficit, & corpus impinguat. Multum tamen dormire corpus dissoluit, & tenerum efficit: phlegmatis quoque multitudinem in eo creat, & ipsum infrigidat, quod in corporibus crassis ac pinguibus præcipue facit. Vigiliæ vero multæ calorem incendunt, ac deformem faciunt, corpusque desiccant, & in eo choleram rubeam augmentant. Quod præcipue operantur quando corpora macra sunt.

De Coitu & eius innamētis.

C A P. XCIII.

H Alii. ubi supra. Post somnum & vigiliam, iusto sequitur ordine coitus speculatio, qui inter euacuationes naturales computatur, cum spermatis emissio sit quædam exinanitio pertinet ad regimen sanitatis; sperma quidem fecit natura materiam generationis. Est enim quædam corporis superfluitas, quam ad sua vasa natura perducit, & generationi aptat ad conseruationem speciei: nec est ut aliæ superfluitates, quibus omnino natura non indiget, quales sunt emunctioes, sputa, sudor, vrina, & similia; fit enim ex meliori & laudabiliore quæ est in corpore substantia. Vnde dicit Gal. in li. de sanitatis custodia, quod in eo dominatur ignis & aeris substantia. Ideoque complexio eius calida est & humida, generatur enim ex claro & puro sanguine, quo principalia & propria patiuntur ac sustentantur membra.

Vnde cum in eius euacuatione quis modum transgreditur, virtus eius debilitatur, corpus desiccatur, & defectus sequitur. Cum enim euacuauerit natura quod in testibus sperma paratum inuenit, si deinceps homo vtatur coitu, natura sanguinem, qui spermatis generationi paratus erat in superioribus organis, necessario attrahit illumque excoquit, & optimū sperma facit. si autem omnino modum coitus homo excesserit, necesse est in testibus ac spermatis in strumētis materiam, quæ in nutrimento principalium membrorum parata erat attraheret, ex qua cum nihil iam superfuerit bonum attrahunt sanguinem, quæ in naturā principalium membrorum alterabatur, nec superest illis aliquid quo pascantur. Vnde & plurimos videmus cum coitus modum excesserint, sanguinem emittere. Quod cum sit virtutem debilitari necesse est ac dissolui.

Si vero coitu quis ut oportet vtatur: cogitationes sedat, iram mitigat, melancholicæ passioni prodest, & etiam morbis phlegmaticis: Somniorum quoque multitudo medetur, & appetitum confortat. Porro si iuuenis calidæ & humidæ complexionis coitus vsui superfederit, sperma suis augetur in vasibus, dolor in inguinibus fit ex testiculis, cum extensione & pigritia, hebetudo quoque sensuum & intellectus, capitis grauitas, visus tenebræ, corpus frangitur,

SPEC. DOCTRINALE.

Fff 2

appetitus

Defectus coitus in iuuenibus calida & humida complexionis varios morbos causat.

appetitus ciborum minuitur, nonnunquam etiam complexio declinat à statu suo, febrisque superuenit; aliquoties etiam mania patitur, ex vaporibus spermatis cerebrum ascendētib. Sepe quoque multiplicato spermate & densato, fit corpori frigus, & nonnunquam precordiorum tremor, pectoris arctatio, sepe etiam schothomia & vertigo. Homini vero frigide vel sicce complexionis non est coitus frequentandus; quia pararet ei læsiones. Homini namque frigido & humido, calor naturalis coagularetur, nerviq; dissoluerentur: sicco vero siccitas augetur. Igitur Hippocras & Gal. eorumque sequaces aiunt, coitum vnam ex causis esse, quæ sanitatis adhibentur custodiæ. Nonnulli vero medicorum dicunt eum in sanitatis custodia non annumerandum.

De Nocumentis eiusdem.

C A P. XCIV.

Coitus habentibus debilem virtutem multum nocet, & ideo eunuchi diutius viuunt.

Constantinus in libro de coitu. Sicut ergo virtutem habentes iunat coitus moderatus, eo quod humor ille inclusus in corpore, si solutus non fuerit, lædit sic e contra debilem virtutem habentibus nocet, quia corpus desiccatur, nimiumque in frigidat ac debilitatur. Præterea humor ipse qui soluitur in corpore, in hora qua semen ejicitur, substantialis est, & non sicut humor qui procedit in euacuatione, quia ille accidētalis est. huiusmodi autem à membris habet essentiā, & ex eo constant membra; unde & à sanis membris procedit sanū, & ab infirmis infirmum. Gal. quoque in lib. seminis, cum loquitur de superfluo coeuntibus. Non procedit inquit à membris solus humor, sed etiam vitalis spiritus per arterias exit cum semine. Ideoq; non mirum si superfluo coies debiletur. Nam dum corpus euacuatur, virtus quoq; vitalis minuitur; unde & multi mortui sunt. Ob hoc etiam secundum Gal. Eunuchi diutius viuunt; quia nervo qui eis erigitur abscisso, non descendit semen iuxta consuetum, & ideo coire non possunt. Dicit etiam Hippocras, quod habenti ægritudine in augmento, coitus valde nocet.

In hora coitus quibusdā contingit tristitia, alii tremor, alij fætor, alij inflatio ventris, alij dolor capitis.

Præterea contingit aliquibus, in hora coitus rigor & tristitia, scilicet ex mala cōmixtione humorum, & superueniente calore; quia omne corpus quod malos habet humores, si repete calefactum fuerit, rigescit, & fit inde tristitia. Quibusdā vero superuenit tremor, scilicet ex malitia superfluitatis; quibusdā etiam fætor, scilicet ex cōmixtione putrida quæ calore soluitur. Quibusdā autem venter inflatur, quia scilicet naturalis calor in eo debilitatur, hisque contingit ut coire semper appetant, propter ventositatum multitudinem, quæ introrsum continentur. Quibusdā vero post coitum dolor capitis contingit, eo quod per motionem ascendit fumus ad caput ex humiditate sanguinis, & superfluitatibus corporis ex mala cōmixtione.

De His que coitum iniungunt, & his que impediunt.

C A P. XCV.

Tria concurrunt ad semen producendum, scilicet humor, spiritus, & calor; quæ omnia reperiuntur in cicere, rapis, fabis, pipere cōditis, &c.

Sunt autem nutrimenta quædam quæ semen generant, scilicet ea quæ multum nutriunt & inflant, id est ventositatem generant: hæc enim conueniant seminis existentie, quia natura eius constat ex humore & spiritu: Maxime autem si addatur tertium scilicet calor. Auxiliantur ei quæ calida sunt, siue per calorem illud attrahant, & de occultis vasis extrahant, & extrinsecus ferant, siue commisceantur nutrientibus, & ex his tria fiant. verbi gratia, fabæ nutriunt, & ventositatem faciunt; sed quia frigide sunt, vno carent, & duo possident. huiusmodi ergo si zinziber, vel piper nigrum, vel huiusmodi quæ calida sunt misceantur, nutrimentum fit quo semen generetur. In cicere vero simul hæc tria concurrunt, quia calidum & humidum est, nutrit & inflat; & hoc solum naturale semē generat, cui etiam rapa appropinquat. Quædam autem semen generant & extrahunt, ut piper, pineæ, ficus, & recentes carnes, & cerebellæ, & vitella ouorum. Satirion quoque libi-

dinem accendit, & zinziber, & costum dulce, costus orientalis cardami semen, vrticæ, anisum, & similia.

Quædam vero semen non generant, sed desiccant; scilicet calida & sicca, ut anetum, & ruta, & his similia. Quædam autem semen ipsum condensant, prohibent, & impediunt, ac libidinem extinguunt; ut lactuca, portulaca, cucurbita, mora celsi, cucumeres, melones, pisces, & similia; Quæcunque scilicet frigida sunt & humida, frigida quoque & sicca omnia, ventrem comprimunt, ut acetum, & vna amara: Magis autem si lenticalæ coquantur cum semine lactucæ, & elixatæ bibantur, libidinis appetitus extinguitur.

De Cæteris euacuationibus naturalibus.

C A P. XCVI.

Alii. Vbi supra. Cæteræ naturales euacuationes sunt egestio vrinæ, sanguis menstruum, & quæ à palato defluunt, & similia. Quæ si modum excederint, aut ab emissionem naturali repressa fuerint, corpori nocent, & morbos generant. Nam si arctetur egestio, vel ventositas, & ab egressu prohibeantur cholericæ passio fit, & tenasmo, & tortio, & angustatio, defectus appetitus, animæ turbatio, atq; subuersio, cholerarum vomitus, in intestinis ventositas, & in stomacho. Si autem illius augeatur euacuatio, virtutis accidit debilitas, vel etiā casus. Et si quod euacuatur cholericum est, vlcerata in intestinis exarant. Vrina vero cum egredi prohibeatur, difficultas vrinæ fit, & eius adustio; vesicæ quoq; dolor, & vrinæ meatibus ac renibus eisdemq; locis excoitationes & vlcerata. Si autem amplior iusta fuerit vrinæ emissio, sitim nutrit, virtutem debilitat ac dissolvit, corpus desiccatur. Similiter & in menstruum sanguine, si eorum mora negligatur, morbos pessimos generat, hepar refrigerant, calorem naturalem suffocant. Nonnunquam etiam fit hydropisis, & corruptio complexionis. horū si vapores ad cor ascenderint, defectus & angustatio fit. Si autem ad cerebrum patitur hemigraneum, & diuturniores cephalæ, visus tenebræ, vertigo, obstupescit, & his similia. Porro si eorum emissio modum transgrediatur, calor naturalis in minutione suæ materiæ debilitatur, heparq; refrigeratur eo quod sanguis minuitur, hydropis paritur, simulque complexionis corruptio comitatur. Eadem accidunt & ab hemorrhoidarum sanguine, si minorentur cui consuetæ sunt, & si eius a bundet emissio. Siq; & ab ore superfluitas multa cōfuevit emitti, si emoretur, sunt in cerebro passionēs & morbi; ut opilatio, vertigo, obstupescit. Ampliori vero emissionem facta, succedunt vigilie, lenitas faciei, desiccatio oculorum, & his similia. Ob hoc igitur corpus emissionem superfluitatū naturalium quæ in eo sunt oportet assuescere, & si plus iusto fiant reprimere.

De Accidentibus anime

C A P. XCVII.

Accidentibus autem animalibus, sicut & cæteris causis prædictis, corpus immutatur, intantum ut quandoque morbus quandoque sanitas ex eis generetur; nonnulli quoque moriantur, si in eis horum aliqua roborentur. Sunt autem hæc, ira, gaudium, tristitia, cura, timor, verecundia, stupor.

Ira est sanguinis cordis ebullitio, naturalisque calor motus, & ad exteriora exitus, simul subitoq; ad viciscendum quæ nocet. Calefacit autem corpus & desiccatur, cholera rubeam confortat, intantum ut febrem diei pariat. Et si quidem in corpore est humor ad putrescendum paratus, febrem putridam generat. Sin autem ira immoderate fuerit, virtutem naturalem dissolvit, minime tamen mortem asciscit. Est autem huiusmodi complexionum frigidarum hominibus conueniens, si tamen ultra modum non fiat: calor enim naturalis ad exteriora commouet, cum quo & sanguinem vitale forti motu ac veloci mittit, & calor humidum naturali competentē reducit. Sanguis etenim à venis egreditur, & in membris refidet: huius rei signum est, quod ira-

Cibi semen non grauat, & impeditur.

Detectio vrinæ morbos causat, ut etiam nimia eius emissio.

Dilatio menstruum pessimos morbos grauat, ut etiam superflua emissio.

Signa timoris.

Signa iræ.

Septem sunt accidentia seu passionēs anime.

Quid ira, & quibus proficit, aut nocet.

torum

eorum oculi, totaque facies rubescunt, ac venæ pariter intumescunt.

Quid gaudium est naturalis caloris exitus ad exteriora corporis, eiusque diffusio paulatim facta. Huius est animam confortare, calorem naturalem & humores temperare, sanguinem per temperantiam caloris naturalis augere, corporis corpulentiam facere. Itaque corporibus omnibus temperatis conuenit, nisi quando semel subitoque fit, quo casu dissolutione ac dispersione naturalis caloris interficit.

Tristitia est ingressus naturalis caloris ad interiora corporis paulatim, intantum ut quandoque corpori febrem afferat vnius diei, cuius si diuturnius fiat tempus, fortiter calefacit corpus & omnia membra; solidatur quoque calor naturalis principalibus membris, fitque corpus humidum, quemadmodum hectica febris. Si igitur in frigidarum complexionum corporibus, immoderatè tristitia fuerit, corpus refrigerat, & calor naturalis extinguitur sua in corporis interiora conuersione, qua ex re imminutus coagulatur. tristitia itaque omnibus corporibus est nocens. & ea subuertens, maximeque frigida & sicca.

Cura est ingressus aliquando caloris ad interiora, aliquando autem egressus. Intra quidem, cum de quibus ei cura est, desperat. Exit autem cum adipisci sperat. Oportet autem eum qui continuo ac diuturniori utitur gaudio, cogitationem immiscere rebus tristibus & curiosis, ne forte naturalis calor euanescat, nimia gaudij copia dissolutus, & econtra. Timor est ingressus naturalis caloris ad interiora corporis, propter animæ fugam ab aliquo nocente & exasperante. Naturale est enim animam, à nocentibus & subitantibus quæ non consuevit, timere & fugere.

Verecundia porro & stupor fiunt ad naturalis caloris in interiora corporis ingressum, exteriorque regressum simul ac subito. Calor enim à verecundia mouetur, primum totus simul, sicut pauoris tempore, fugiens ab eo de quo verecundatur debilitatis causa; dehinc vero roborat illud cogitatio, reducitque simul ad exteriora; unde & color verecundiæ pro tempore vicissim & pallescit & rubescit. Duo autem hæc accidentia, timor & verecundia, minime corpori conueniunt.

De Accidentium animæ signis.

C A P. XCVIII.

Signa audacia. R. Axi. ubi supra. Audaciæ signa sunt capilli fortes & asperi, statura erecta, ossa fortia, collum quoque forte & crassum & multum carnosum, pectoris ampla teneritas, coxæ graciles, cutis appropinquans siccitati, frons venas & pilos habens & rugis carens, erecta supercilia, carniū æqualitas, ventris gracilitas, magnum spatium inter scapulas. Timiditatis vero signa sunt, capilli plani, statura depreffa, color citrinus, oculi debiles, qui semper clauduntur & aperiuntur cū festinatione quadam, intuitus vero quasi tristis, manus pedesque subtiles & macri. Iracundiæ signa sunt, facies fæda, colorem habens rubeum cum obliuitate quadam, cutis sicca, totius corporis macies, rugosa facies, nigredo capillorum ac lenitas.

Inuerecundiæ signa sunt oculi multum aperti, fortisq; prominētes & acutè intuentēs, palpebræ crassæ, statura non multum longa, loquacitas multa. In incessu quoque pectus antè tendens, humeri eleuati, motus festinus, facies rotunda, color rufus, multum habens sanguinem, pectoris temeritas parumper gibbosa. Signa delectationis in amore mulierum sunt coloris albedo ruborem habens admixtum; multitudo capillorum atque crassities, lenitas & nigredo; multi quoque super tempora capilli, & oculi crassi. Homo multum ridens apparet benignus, & ab omni solitudine remotus, qui vero parum ridet, huic est contrarius, ei que displicet quicquid ab alijs fieri videt, qui tamen alta voce ridet, tussit, aut difficultatem spirandi patitur, inuerecundus, est & tyrannus.

SPEC. DOCTRINALE.

De Motionibus spiritus.

C A P. XCIX.

A Vicenna ubi supra. Omnia animæ accidentia sequuntur, vel eis associantur motione spiritus, aut exterior, aut interior. Et hoc aut erit subito, aut paulatim. Motionem autem spiritus ad exteriora, sequitur frigiditas eius quod est interior; Et forte ille superfluit illud quod resoluitur, subito ergo exterior & interior infrigidatur; unde sincopis aut mors eam sequitur. Motum vero spiritus ad interiora sequitur frigiditas exteriorum, & caliditas interiorum. Et quandoque cum magna coangustatione constringitur, & interior & exterior infrigidatur, & sincopis magna vel mors ipsum sequitur. Motus quidem ad exteriora, aut subito fit, sicut fit cum est ira; aut fit leuiter & paulatim, sicut contingit cum assunt deliciae, & gaudium temperatū. Motus vero ad interiora, aut est subito, ut cum adest timor; Aut leuiter & paulatim, ut cum adest tristitia. Suffocatio quidem & resolutio prædictæ nunquam sequuntur, nisi cum motus subito, idest impetuose euenit. Diminutio vero & ptisis naturæ nunquam, nisi cum motus leuiter & paulatim accidit. quandoque autem accidit ut in vna hora moueatur spiritus ad duas partes, sicut in verecundia; prius enim constrictio fit ad interiora, deinde ratio redit & consilium, & dilatat illud quod constrictum est, & egreditur exterior, eorumque rubificat. quandoque etiam patitur corpus propter affectiones animales alias à prædictis, ut sunt imaginationes animales, quæ plurimum res imprimunt naturales; quemadmodum accidit ut puer qui gignitur, ei cuius forma in hora conuentionis, idest coitus imaginata fuit, assimiletur. huius generis est motus sanguinis, cum homo multum intentus fuerit ad considerandum res rubeas. Istius etiam capituli est mutatio complexionis, propter imaginationem rei quam timet ne cadat in eam.

Iohannicius. Sunt igitur accidentia quædam quæ faciunt intra corpus, sicut ea quæ mouent calorem ab interiori parte ad superficiem cutis, aut impetuosè, ut ira; aut leuiter ac suauiter, ut deliciae. Sūt etiam quæ caliditatem ad se contrahunt, aut impetuosè ut error ac timor, aut leuiter ut angustia: Sunt & quæ naturalem virtutem intus & extra commouent, ut tristitia. Ex libro de regimine sanitatis. Omnia vero accidentia animæ sunt negligentia præter læticiam, quæ calorem excitat naturalem. Conuenit tamen aliquando ut cum cogitatione & disputatione misceatur, ut confortetur mens; & interdum cum ira, ut confortetur virtus.

De rebus extra naturalibus.

C A P. C.

H Ali. ubi supra sermone sexto. Res extra naturales sunt morbi, & eorum causæ, & accidentia sequentia: Hominis enim subsistentia, sanitasque, per rerum naturalium temperamentum est: hæc autem temperantia in corpore sano inuenitur, & circa complexionem membrorum consimilium, & in compositione membrorum principalium. Porro temperantia consimilium membrorum est ex temperie humorum. Et temperies membrorum instrumentalium est ex temperie materiei ex qua factus constituitur, & bonitate virtutis informatis. Ex temperie vero membrorum organico-temperantia fit actionum. Quæ cum ita sint rerum naturalium temperies in corpore est, in humoribus, & in membris, & in actionibus. Et si quidem horum trium aliud à temperantia recesserit habitudinem extra naturalem facit. Itaque si humores à temperantia cesserint, morborum causa fit. Si vero membra, morbus occidit; Si actiones, accidentia sequuntur.

Auicenna 1. Canone. Causa in medicina est id quod primo est, & ex quo prouenit intentio dispositionis alicuius in humano corpore, aut eius fixationis.

Fff 3

Agri-

Re extra-
naturales sunt
tres; scilicet causa,
morbis, &
accidens.

Exempla pra-
dictorum.

Vna agri-
tudo fit interdum
causa alterius
agritudinis ac-
cidens; fit cau-
sa agritudi-
nis, atque et-
iam agri-
tudo.

Tres sunt di-
positiones
corporis hu-
mani.

Quid sani-
tas & unde
dicta.

Morbis quid
& unde o-
riatur.

Causa dispo-
sitionum cor-
poris sunt tres.

Agritudo est dispositio non naturalis in humano corpore, ex qua in operatione essentialiter prouenit nocumentum prouentu primo. Et est aut complexio non naturalis, aut compositio non naturalis. *Accidens* autem est quod hanc sequitur dispositionem, siue sit naturali contraria, sicut dolor in cholica, siue non; sicut rubedo multa maxillae in peripneumonia, verbi gratia. *Exemplum* causae est putredo agritudinis, aut febris. *Accidentis* vero sitis, & dolor capitis. In agritudine instrumentali, exemplum causae est repletio in receptaculis quae ad oculum descendunt: Agritudinis autem opilatio in vena: accidentis vero destructio visus. *Item* causa rheumatismus. *Exemplum* agritudinis est apostema in pulmone: *Accidentis* aut ambarum maxillarum rubedo, & gibbositas vnguium. *Accidens* quidem dicitur respectu essentiae suae, vel per comparisonem eius cui accidit significatio, respectu considerationis medicinae ad ipsum, & processum eius ab eo, ad sciendum agritudinis essentiam.

Et quandoque contingit quod agritudo vna alterius causa sit, vt cholica syncopis aut paralytis aut epilepsiae. *Accidens* quoque plurimum causa est agritudinis, sicut in cholica dolor fortis causa fit vt accidat syncopis. Plerumque etiam ipsum accidens agritudo fit, sicut dolor capitis qui ex febre accidit. Praeterea quandoque res vna comparisonem sui, & rei quae est ante ipsam, & rei quae post ipsam, est agritudo & accidens & causa. verbi gratia: Febris hectica est accidens apostematis pulmonis, & est agritudo secundum se, & est causa debilitatis stomachi. Similiter dolor capitis qui accidit ex febre quando figitur ipse dolor, non solum est accidens febris, sed & agritudo in se, & plurimum est causa phrenesis quae prouenit ex eo.

De dispositionibus corporum, & causis eorum.

C A P. CI.

CORPORIS humani dispositiones secundum Gal. sunt tres. *Prima* est sanitas, quae est dispositio per quam corpus hominis in sua complexione & compositione tale existit, vt ex eo operationes omnes proueniant incolumes. *Secunda* est agritudo, quae est dispositio in corpore hominis huic contraria. *Tertia* nec sanitas nec agritudo est; aut quia non est sanitas in ultimo, vel agritudo in ultimo, sicut sunt corpora senum, & conualescentium, & puerorum; aut quia ambae res in vno tempore in duobus copulatae sunt membris; sicut qui est in complexione sanus, & in compositione aeger; aut in vno membro duorum generum propinquorum, sicut qui est sanus in figura, & non in quantitate ac situ; aut qui est sanus in duabus qualitatibus passivis, & non in duabus actiuis, aut vicissitudine duarum rerum in duobus temporibus; vt sanatur in hyeme, & infirmatur in vere.

Isidorus ety. 4. Sanitas est integritas corporis, & temperantia natura ex calido & humido, quod est sanguis. unde & sanitas dicta est, quasi sanguinis status. *Morbis* generali vocabulo omnes corporales passiones corporis continent; quod inde veteres morbum nominauerunt, vt ipsa appellatione mortis vim, quae ex eo nascitur, demonstrarent. Inter sanitatem autem & morbum media est curatio, quae nisi morbo congruat, non perducit ad sanitatem. *Morbi* omnes ex quatuor nascuntur humoribus id est sanguine & felle, melancholia & phlegmate. Ex ipsis enim reguntur sani, & ex ipsis leduntur infirmi. Dum enim amplius extra naturae cursum creuerint, agritudines faciunt.

De Causis vniuersalibus dispositionum corporis.

C A P. CII.

AVICENNA ubi supra. Causae dispositionum corporis sunt tres, scilicet antecedentes, & coniun-

ctae, & primitivae. *Antecedentes* sunt causae corporales, scilicet humorales, aut complexionales, aut compositionales, ex quibus aduenit dispositio aduentu non primo, sed mediante aliquo. *Causae* coniunctae sunt corporales, ex quibus proueniunt dispositiones prouentu primo, scilicet absque medio. *Primitivae* sunt causae non corporales, ex quibus adueniunt dispositiones aduentu primo, vel non primo. *Antecedens* igitur causa coniuncta communicat in hoc, quod ambae sunt res corporales, scilicet humorales, aut complexionales, aut compositae. *Primitivae* vero sunt, quae extra corporis substantiam existunt; aut ex parte corporum extrinsecorum, vt quod accidit ex verberatione, vel aeris caliditate, vel ex cibo calido & frigido, quae corpori adueniunt: Vel etiam ex parte animae, quae aliud est a corpore; vt quod accidit ex ira, vel timore.

Exemplum causarum accidentium est repletio, febris, & repletio receptaculorum oculi, vt in ipsum aqua descendat. *Exemplum* causarum coniunctarum est putredo, febris, & humor qui ad foramen descendit opilationis, & opilatio caecitatis. *Exemplum* causarum primitiuarum est caliditas solis, aut fortitudo motus, aut tristitia, vel vigilia, vel comedere rem calefacientem vt alia, & hoc totum febris; aut percussio opilationis, & descensus aquae ad oculum caecitatis. *Omnes* autem causae aut sunt causae secundum essentiam, vt piper cum calefacit, & opium cum infrigidat: Aut secundum accidens, vt aqua frigida cum calefacit, eo quod inspissat cutem, & retinet caliditatem; & aqua calida cum infrigidat, quia resoluit; & sicut sciamonea cum infrigidat, eo quod humorem calefacientem expellit. Non omnis autem causa quae corpori aduenit in ipsum operatur; immo praeter haec tria sunt necessaria, scilicet fortitudo suae virtutis agentis, & fortitudo virtutis corporis preparatiuae: Et possibilitas permitendi vnum tangere aliud, scilicet vt tam diu permittatur vnum aliud tangere, donec eius in illud operatio valeat peruenire. *Quandoque* vero causarum dispositiones, in eo quod ex eis prouenit, diuersificantur. Aliquando enim ex vna causa in diuersis corporibus agritudines diuersae proueniunt. Aliquando vero diuersificatur eius operatio in debili & forti, vel in eo qui est fortis sensus, vel debilis. Praeterea causatum aliud sunt vicarie, quarum, scilicet cum separantur, affectio remanet, id est impressio; aliae vero non, ex quarum scilicet separatione prouenit sanitas.

De Causis necessarijs & non necessarijs.

C A P. CIII.

PRAETEREA causae quae mutant dispositiones corporum, & illae quae conseruant, aut necessariae sunt, aut non. *Necessariae* quidem sunt, a quibus hominem egredi est impossibile, in toto tempore vitae suae. Harum genera sunt 6. scilicet aer circumdans, cibis & potus, motus & quies, motus animales, somnus & vigilia, euacuatio & retentio. *Causae* vero non necessariae, nec impediens, sunt illae, quae sua generalitate non sunt naturales, nec naturae contrariae, & istae sunt causae corpori obuiantes, praeter aerem qui necessarius est; vt balneatio, frictio, & similia. *Huiusmodi* quidem causae in hominis corpore sunt agentes exterius, & propter obuiationem duobus modis operantur. Vno modo penetratione eius quod ex eis subtiliatur in poris corporis, aut quia membra sibi eas per poros suos attrahunt, aut quia vnum istorum ab altero iuuatur. Alius vero modus est, quando nulla operantur commixtione, sed pura qualitate corpus conuertente; & hoc quidem fit, aut quia qualitas haec est in effectu, sicut in epithimate frigiditas, quoniam infrigidat; aut quia est in potentia, sed calor innatus qui in nobis est, commouet in ea virtutem agentem, & adducit eam ad effectum, aut propter proprietatem.

Sunt autem quaedam ex rebus quae corpus obuiando mutant, & ingrediendo non mutant, vt cepe, cum exterius

Exempla pra-
dictorum.

Causa qua-
dam secundum
essentiam, qua-
dam secundum
accidens.

Praeter appo-
sitionem
tria ad ag-
endum requi-
runtur.

Actio causa
ex accidenti-
bus diuersifi-
catur.

Causarum
quae mutant,
vel conser-
uant dispositi-
ones corpo-
ris sex sunt
necessariae.

Causae non
necessariae
duobus mo-
dis operantur.

Sunt quaedam
quae corpori
obuiando in-

lud mutant,
& ingredie-
do nec mu-
tant, & con-
tra.

Sex sunt causa
cur obuiat
mutat &
ingrediens
non.

Causa cur in-
greditur mu-
tat & obuiat
non.

Causa qua
si cadam
entia, qua
in fangu-
m accidet.

atque appo-
nitionem
ad agi-
m requi-
tur.

Multa sunt
species causa-
rum calefa-
cientium quas
omnes Gal.
ad 3. reducit.

Etio causa
accidentis
sunt si si-
tur.

anfarum
a mutant,
d. causis
it. dispo-
nes corpo-
res sunt
cessaria.

Discrimen-
ter aduere
& caleface-
re.

Infrigidantia
etiam varia
sunt, quae
Gal. ad 3. sex
species reuo-
cantur.

nt quada
a corpori
anula u-

exterius in modum emplastri supponuntur corpori, vulnerant; sed interius recepte non vulnerant. Quaedam vero res e contrario se habent; ut cerusa, quae vehementer mutat cum bibitur; sed cum ex ea fit epithima, nihil ex hoc operatur. Quaedam autem sunt quae neutro praedictorum modorum agunt. Cuius rei causa, in parte prima diuisionis, una sex rerum existit. *Quarum* prima est, quia cum huiusmodi res, qualis est cerpe, corpus ingreditur, digestiua virtus incipit eam cofringere, & cito complexionem eius mutat, eamque debilitat, nec eam tam diu incolumem dimittit, ut in tali se suam operationem perficere, eamque vulnerare possit. *Alia* est, quia secundum plurimum, cum alia te mixta comeditur. *Tertia*, quod in receptaculis nutrimenti cum aliis humiditatibus commiscetur, quae ipsam submergunt, eiusque fortitudinem frangunt. *Quarta*, quia quando est exterius, in vno situ figitur, sed interius se mouendo non quiescit. *Quinta*, quoniam exterius valde stricta tenetur, sed interius non adharendo tangit. *Sexta*, quia quando est interius, ipsa virtus naturalis praeparationem eius regit, eiusque cito superfluitatem expellit, & in bonum sanguinem conuertit.

Causa vero eius quod ex cerusae dispositione diuersificatur est, quia cerusa crassae naturae est, crassarumque partium. Ideoque quando est de foris, non penetrat in poros, aut si penetrauerit non usque ad puros spiritus, nec usque ad membra principalia prouenit. Comesta vero res est huic contraria; namque venenosa quae est in ea non efficit impressionem, nisi impressione superflua a calore innato qui est in nobis. Et hoc quidem non acquiritur ipsa obuiatione extrinseca.

De causis calefacientibus & infrigidantibus.

C A P. C I V.

CAUSARUM calefacientium multae sunt species, ex quibus nutrimentum in quantitate temperatum, & motus exercitij temperatus, & fricatio, & temperata compressio, ventosarumque absque scarificatione positio (nam illa quae cum scarificatione fit, infrigidat per euacuationem) Motus etiam parumper fortis ac multus, nec tamen superflus, nutrimentum quoque calidum, medicina calida, & balneum temperatum, quod aere suo & aqua calefacit, & obuiatio rerum non superflue calefacientium, ut aeris emplastrorum; vigiliae quoque aequales, & somnus temperatus, & accidentia similiter animae temperata, tristitia namque nimia infrigidat. Item putredo, cuius proprietas est, ut caliditatem extraneam euenire faciat, & non amplius. Eius siquidem operatio est alia a calefactione absoluta & adustione, quae etiam inter se differunt: Adurere namque est, ut humida & sicca substantia separentur, ita quod illa sublimetur, & haec descendat. Calefacere vero simpliciter est, ut omnes humores secundum suas speciales naturas remaneant, sed plus calidi fiant. De calefacientibus autem est spissitudo superficiei corporis, calefacit enim quia vaporem retinet; & raritas intus in corpore, calefacit enim quia vapores dilatat. *Gal.* autem medicorum princeps, has omnes causas in 5. generibus comprehendere consuevit, motu non superfluo, & obuiatione rei quae non superflue calefacit, & materia calida quae corpori aduenit, & spissitudine, ac putrefactione.

Infrigidantia vero sunt, motus superfluus, qui calorem innatum superflue resoluit. Quies quoque superflua, quae calorem ipsum coadunat & claudit. Praeterea nutrimentum superfluum, aut diminutum, aut frigidum; medicina quoque frigida, & obuiatio eius quod superflue calefacit, ex aeribus, & emplastris, & aquis thermarum; haec etenim laxant corpus, & resoluitur ab eo calor innatus. Obuiatio quoque rei quae temperate calefacit longo tempore, sicut multa in balneo mora; calorem enim suffocat innatum. Item obuiatio rei quae secundum potentiam infrigidat, licet in pra-

Alenti calida existat. Item retentionis superfluitas, quia calorem innatum suffocat. Euacuatio quoque superflua, quia materiam eius destruit. Ex his etiam est vehementer membra stringere, & ea stricta permanere; quia caloris viam claudit. Item nimius amor, vel gaudium, aut deliciae, tristitiaque superflua. Artificium quoque infrigidans, & cruditas, quae putrefactioni est appposita. *Gal.* autem has in 6. causis solet comprehendere, scilicet motu superfluo, & quiete eius quod infrigidat, aut vehementer calefacit donec resoluatur, obuiatione infrigidante quoque materia, spissitudinis vehementia, nutrimentique nimia paucitate.

De causis humectantibus, & desiccantibus, & figuram corruptentibus.

C A P. C V.

HUMECTANTES causae sunt quies & somnus, eiusque quod euacuari solebat retentio, siccantibus humoris euacuatio, nutrimentum quoque multum & humectans, & humectantibus quoque rebus obuiare, praecipueque balneo, & post comestionem propriae. Item medicinam humectantem accipere, & ei quod infrigidat obuiare, quando humorem retinet. Similiter & ei quod tenuiter calefacit, quoniam humorem currere facit; praeter haec etiam gaudium temperatum.

Desiccantia vero sunt motus, vigiliae, coitus, & vehementer corpus euacuare, nutrimenti quoque paucitas & siccitas desiccans medicina, motuum animalium frequentia, desiccantibus obuiare, in aquis stipitibus balnari, si quis etiam congelans, quia prohibet membrum nutrimentum sibi attrahere. Ipsum enim membrum stringit, & ob hoc in eo opilationes accidunt, quae nutrimentum penetrare non sinunt. Ex his etiam est multum balnari, & obuiare rei vehementis caloris, quae superflue resoluit.

Ex causis figuram corruptentibus, quaedam accidunt in principio creature, propter quas, informativae vel digestivae virtuti, quae sunt in spermate, deficit complementum operationis suae. Quaedam autem accidunt cum a matrice foetus separatur: quaedam vero quando ligatur infans, vel quando tenetur.

Sunt & aliae causae primitivae quae extrinsecus adueniant, ut casus, aut percussio. Et ex his sunt causae quae accidunt, propterea quod se vult mouere antequam membra durecant, & antequam ambulare possint. Ex his etiam sunt agitudinales causae, sicut lepra, pituitus, spasmus, & extensio. Et est cum prouenit propter pinguedinem nimiam. Et est cum accidit propter superfluum maciem. Et est quando propter apostema. Et est quando propter infirmitatem situs. Et est cum accidit propter consolidationis vlcere malitiam.

De Causis constrictionis & dilatationis pororum.

C A P. C V I.

IOANNICIVS. Constrictio pororum fit tribus occasionibus, aut enim ex coactione attenuatoria, aut ex carnositate, aut ex coarctatione. *Constrictio* attenuatoria vero, aut fit ex nimietate virtutis retinentis, aut ex debilitate virtutis impellentis, aut ex abundantia frigoris; aut ex abundantia constrictionis comprimētis aliquam partem loci, aut ex abundantia siccitatis, ut saepe euenit ex ligatura constricta. *Ex carnositate* vero constringuntur pori, ut si acciderit aliquod apostema ut fiat carnositas, aut si prius euenit aliquod vulnus. *Ex coarctatione* cum ceciderit aliquid in poris, ut humiditas, siue lapis, siue coagulatus sanguis, aut aliquid latitans in eis, ut superflua caro, vel scabies de eius contrariis. *Largitas* quoque pororum quatuor modis fit, aut ex multa commotione impellentis virtutis, aut ex debilitate retinentis, aut ex abundantia caloris & humoris, aut ex medicamentis aperientibus.

Causa hu-
mectantes
plurima.

Desiccantia
etiam multa
sunt.

Causa corri-
pentes figu-
ram, varia.

Causa pri-
mitiva ex-
trinsecus ad-
uenientes.

Constrictio
pororum fit
tribus occa-
sionibus.

Dilatatio po-
rorum fit qua-
druplacter.

De Causis opilationis.

C A P. CVII.

Plurima sunt
opilationis
causa.

A VICENNA, ubi supra. Opilatio accidit aliquando propter causam extraneam, quæ in canali accidit. Et hæc aut extraneum in suo genere, sicut lapis; aut in sui quantitate, sicut fex multa: Aut in sui qualitate, ut propter sui crassitiam, aut viscositatem; aut quia congelatum est, ut sanguisuga illa quæ congelata est. Aliquando verò accidit opilatio, quia clausum est foramen propter ulceris in eo facti consolidationem, aut propter additæ rei nascentiam, ut carnis verrucosæ claudens. Aliquando etiam, quia canalus coepit, propter apostematis comprimentis vicinitatem: Aut propter factam ex frigore constrictionem: Aut propter vehementem (quæ propter stipticam causam accidit) siccitatem; aut propter virtutis retentivæ fortitudinem: Aut propter ligaturam fortem. In hyeme quidem multe sunt opilationes, quia frigus stringit, multumque retinentur superfluitates.

Ex quibus
causis am-
plentur &
coangustan-
tur canales.

Quæ causa
asperitatis
& lenitatis.

Ampliatur autem canalus, aut propter retentivæ debilitatem, aut propter motum expulsiuæ fortem (& ex hoc quidem modo est, anhelitum retinere) Aut propter medicinas aperientes, aut propter medicinas laxantes calidas & humidas. Coangustantur verò canales ex harum causarum contrariis, & propter opilationes. Asperitas autem accidit, aut propter causam medicinæ, quæ vehementer abstergit sua incisione, sicut superfluitates acetosæ, aut sua resolutione, sicut spuma maris, & superfluitates acutæ; aut propter causam stipticam, quæ propter siccitatem suam exasperat; sicut res ponticæ, vel frigida, quia constringunt; aut propter res terrestres, quæ super membrum iacent, sicut pulvis. Lenitatis causa, aut est glutinans propter sui viscositatem; aut subtiliter resoluens, quæ materiâ subtiliat, & ipsam currere facit, & spissitudinem à mēbri superficie remouet.

De Causis superflua retentionis, & euacuationis.

C A P. CVIII.

Varia sunt
causa super-
flua retentio-
nis.

Varia agri-
tudines pro-
ueniunt ex su-
perflua reten-
tione.

Causa super-
flua euacua-
tionis.

RETENTIO autem eius quod euacuari debet, aut est ex debilitate virtutis expulsiuæ, aut ex fortitudine retentivæ, aut propter debilitatem digestivæ, quæ mora rei in receptaculo prolongatur, eamque retinent virtutes naturales, donec digestio compleatur; aut propter viarum coangustationem, aut propter materiæ multitudinem, quam expulsiua superare nequit, aut propter eius crassitudinem & viscositatem, aut propter defectum sentiendi illud quod necesse est expelli, sicut accidit in cholica & hysterica, quia plerumque in expellendo virtus adiuuat voluntaria; Aut quia virtutes naturales ad partem tendunt, sicut in chrisibus accidit urinæ vel egestionis retentio, eo quod in altera parte est critica euacuatio. Cum itaque retentio eius quod euacuari debet acciderit, inde prouenient egritudines, ut ex agitudinibus compositionis, opilatio, & laxitas & spasmus humidus, & similia. Ex agitudinibus autem complexionis, putredo, & caloris innati constriction, vel in igneitate conuersio, vel etiam eiusdem ex prolixitate ac fortitudine constrictionis extinctio. Ex communibus autem agitudinibus sunt fissura receptaculorum, & eorum disruptio. Fastidium quoque est una ex deterioribus causis harum agitudinum, & proprie cum euenerit plusquam vacuitas euenerit consuevit, sicut in multa satietate tempore fertilitatis post famem superfluum sterilitatis accidit. Ex agitudinibus autem compositis sunt apostemata & horhor.

Porro euacuatio eius quod retineri debet, est aut propter fortitudinem virtutis expulsiuæ, aut propter debilitatem retentivæ, aut propter materiæ grauitatem, vel multitudinem, aut diffusionem, propter sui viscositatem, aut propter eius inordinationem acrimo-

Ania sua, vel propter subtilitatem, aut propter viarum amplitudinem, vel fissuram, aut incisionem, vel propter orificiorum earum apertionem, sicut accidit in exitu sanguinis è naribus. Et hæc largitas prouenit ex causa accidente interius aut exterius. Cum igitur acciderit euacuatio eius quod retineri debet, hæc de causa frigiditas complexionis euenerit, propter euacuationem materiæ quæ apra erat ad accendendum, & innatum calorem nutriendum. Itaque superfluum euacuationem sequitur frigiditas & siccitas in substantia membrorum, in natura eorum; licet extraneus calor, & humiditas non bona, accidat alui ipsorum. Ipsam quoque sequuntur egritudines instrumentales, ut opilatio, venarumque siccitas. Sequitur etiam illam spasmus & ensc. Retentio autem & euacuatio quæ sunt æquales, illæ scilicet quæ in hora proueniunt necessaria, conferunt, & vitam sanam custodiunt.

De Dolor, & causis eius.

C A P. CIX.

DOLOR est sensibilis rei contraria. Omnes autem doloris causæ duobus generibus comprehenduntur, scilicet citâ mutatione complexionis, & solutione continuitatis. Mutatio complexionis cito factæ, est malitia complexionis diuersæ, per quam intelligimus, quod membra in sui substantia complexionem habeant mansuam, deinde adueniat eis complexio extranea huic contraria, calidior, scilicet aut frigidior quam erat, dumque virtus sensibilis aduentum rei contrariæ sentit, efficitur dolor, quoniam dolor non est nisi contrariæ rei contrarietatem sentire. Malitia verò complexionis mansuæ, nullo modo dolorem efficit. Res enim dolorem non patitur, nisi per contrarium adueniens, quod eam mutat ad illud quod non erat. Ob hoc hecticam habens, non tantam sentit inflammationem, quātam habens ephemeram, aut tertianam; licet hectica calor, calore tertianæ sit maior, quia mansuius est & in substantia principalium membrorum infixus; tertianæ vero calor est veniens à vicinitate calidi humoris ad mēbra, in quibus adhuc ipsorum complexio naturalis ita conseruata est, quod si humor recesserit, membrum in sua complexione remanebit, nec calor iste figetur in eo, nisi mutata fuerit in hecticam agitudo. Non autem omnis malitia diuersæ complexionis est causa doloris; immo calidum vel frigidum essentialiter, & siccum accidentaliter, humidum verò nullo modo, dolorem faciunt. Calor enim & frigus duæ sunt qualitates agētes; siccitas & humiditas duæ patientes, quarum virtutes non sunt ut per eas corpus imprimat in corpus, sed ut per eas à corpore corpus imprimatur. Siccitas autem per accidens dolorem facit, quia ipsa est causa quam sequitur alterius generis causa, scilicet solutio continuitatis. Siccitas enim quandoque propter constrictionis suæ fortitudinem, facit continuitatis solutionem.

Galenus verò cum verificatur intentio, ad hoc eam reducit, ut essentialis causa doloris non sit nisi solutio continuitatis, & quod calidum dolorem non facit, nisi propter hoc quia continuitatem soluit. Similiter nec frigidus dolor efficitur, nisi quia solutio continuitatis ipsum comitatur. propter spissitudinem enim quam facit, & multam coadunationem, proculdubio sequitur ut partes ad locum trahantur, ubi spissantur, & sic à loco separentur à quo trahantur. Per hanc itaque sententiam in quodam librorum suorum adeo processit, quod opinari facit omnia sensibilia passivè nocuum facere propter huiusmodi separationem, aut propter eam quam separatio sequitur coadunationem. sic itaque nigrum in visibilibus efficit dolorem, propter coadunationis suæ fortitudinem, album quoque propter disgregationis suæ vehementiam, amarum similiter & salum & acetosum in gustatis dolorem efficiunt, quia fortiter dispergunt; ponticum autem, quia vehemens sit per ipsum coadunatio, quæ

Morbi ex su-
perflua euacua-
tione.

Quid dolor,
& quæ eius
causa.

Dolor non est
nisi contraria
rei contrarietatem senti-
re.

Calor & frigus
sunt qualitates agētes
aut patientes, quarum
virtutes non sunt ut per
eas corpus imprimat in
corpus, sed ut per eas
a corpore corpus imprimatur.

Omnes dolor
venit ex solu-
tione continuitatis.

Conclusio
doloris.

Sunt 15 ge-
nera doloris
nominata.

Quoniam
causa acutius
doloris.

Quomodo
apostema do-
lorem pariat.

proculdubio sequitur spatio. In odoratis similiter & in fortibus sonis dolor fit, eo quod dispergunt propter motus aeris fortitudinem, cum durum obuiauerit. *Certa vero dictio super hoc est, ut complexionis mutatio ponatur genus ex quo dolor essentialiter proveniat, licet cum eo continuitatis separatio contingat: huiusmodi tamen declaratio verificata non continetur in medicina, sed in naturali philosophia.*

De Multiplici dolore, & causis eorum.

C A P. CX.

DOLORUM habentium nomina, 14. sunt genera, scilicet pruritiuus, asperatiuus, pungitiuus, extensiuus, compressiuus, contusiuus vel corrosiuus, frangitiuus, laxatiuus, perforatiuus, acualis, stupefactiuus, pulsatiuus, grauatiuus, fatigatiuus, modicatiuus. *Causa pruritiui doloris est humor aeris acutus & falsus. Asperatiui vero humor asper. Pungitiui autem causa est humor, quæ panniculum extendit in latitudinem, sicut eius separans continuitatem: & plerumque quidem in sensu non est æqualis, aut propterea quod partes illius quod ex eo inuestitum est, non sunt in durtie ac lenitate, vel in suo motu similes; aut propter hoc quod partes corporis vel membri non simulantur: aut propter naturam, aut propter nocumentum quod alicui suarum partium accidit, & non aliis.*

Porro causa doloris extensiuus est ventositas, aut humor qui neruum aut musculum extendit, ac si ipsum ad suas extremitates trahat. *Causa doloris compressiuus est materia, quæ membro locum suum coangustat; aut ventositas quæ ipsum coangustat; fitque quasi desuper comprimeretur & contunderetur. Causa doloris contusiuus vel corrosiuus est materia, quæ inter musculum & panniculum suum resoluitur, & panniculum extendit, eiusque continuitatem cum lacerto quæ inter panniculum & membrum existit, soluit. Causa doloris frangitiui est materia, vel ventositas, quæ media interponitur inter os & panniculum qui ipsum tegit, aut frigus qui illum panniculum fortiter frangit.*

Causa doloris laxatiui est materia, quæ musculi carnem extendit, & non ipsius chordam; & vocatur hic laxatiuus, quia musculus neruo laxior existit, & panniculo. *Perforatiui doloris causa est materia crassa, vel ventositas, qua retinetur inter tunicas membri duri & crassi, sicut intestini colon quæ incessanter ipsum rumpit, & in ipsum penetrat stimulo, quasi perforaretur terebro. Acualis causa doloris est ipsa eadem materia in huiusmodi membro, sed retenta est in hora qua rumpitur. Stupefactiuus causa doloris est, aut fortis frigoris compulsiō, aut pororum penetrationis spiritus sensibilis, quæ ad membrorum venit clausuram cum ligatura, aut receptaculorum repletio.*

Causa pulsatiui doloris est apostema calidum; frigidum enim dolorem non efficit, nisi conuertatur in calidum. *Causa grauatiui doloris est apostema in membro non sensibili, sicut in pulmone, & rene, ac splene. Illud enim apostema in grauitate sua inferius trahit, membrumque deprimitur per sensibilem fasciam ipsum circundantem, & suspensorium à quo oritur fascia, & fascia quidem & suspensorium sentiunt, quando inferius trahitur apostema in membro sensibili, cuius sensum iam ipsa destruxit ægrotudo, sicut cancer in ore stomachi, cuius ponderositas sentitur, nec tamen efficit, eo quod ipse sensum destruxit. Fatigatiui causa doloris est, aut labor, aut humor extendens, aut humor mordicans, aut ventositas inflans. Ex his autem compositiones proueniunt, de quibus postea dicetur.*

Iterum de causis doloris.

C A P. CXI.

MOTVS dolorem efficit per id quod cum eo accidit, aut extensione, aut concussione, aut ruptura. Humores autem mali dolorem efficiunt, aut propter ipsorum qualitatē, ut quando mordicationem faciunt; aut propter suam multitudinem, ut quando extendunt; aut propter hoc quod ex utraque coniunguntur. Ventositas quoque dolorem facit propter contentionem. *Est autem ventositas extendens, aut in membrorum concavitatibus, eorumque ventriculis, ut inflatio in stomacho, aut in tunicis membrorum, & eorum villis, sicut in cholica ventosa; aut in tunicis musculorum, & sub panniculis etiam super ossa; aut in circumitu musculorum inter ipsos & carnem laxam & cutem; aut occulta est in membro sicut musculi pectoris occultati sunt. Ipsi autem resolutio, siue subito sit, siue multo tempore moretur, est secundum materiam suam multitudinem & paucitatem.*

Idem in 4. canone. Aromata omnia faciunt sorda, id est dolorem capitis, siue sint calida, siue frigida. Verumtamen quando succedunt expellunt se, scilicet quando præcedit illud quod vaporis sui caliditate nocet, & succedit ei quod vaporem frigidum facit, aut econuerso. Cum autem non qualitate solum, sed quantitate fit læsio; tunc non confert, sed nocet ipsorum successio. *Idem in 1. canone. Dolor autem virtutem dissoluit, membraque prohibet ab operationibus suis. Nam etiam membra spiritalia prohibet ab aeris attractione, vel eius operationem distorbat, aut eum facit imperfectum aut frequentem, & omnino secundum naturalem cursum: & plerumque quidem membrum in primis calefacit, postmodum infrigidat, propter illud quod resoluit & vincit de spiritu & vita.*

De Causis deliciarum.

C A P. CXII.

DELICIARUM quoque causæ duobus generibus comprehenduntur, vnum est eius quod complexionem naturalem subito reducit ad hoc ut ipsa sentiat: Alterum autem est, quod naturalem continuitatem subito reducit; nulla namque res, quæ non subito venit, sentitur; neque ex ea deliciae habentur. Est namque delicias sentire conueniens. Et omne quidem sentire per virtutem est sensibilem, & sentire est propter passionem sui. Cumque sentire fuerit cum conueniente, aut non conueniente, erunt deliciae, aut dolor, secundum illud quod imprimitur. Præterea quia tactus spissior est cunctis sensibus, magisque retinens illud quod recipit ex impressione conueniente, ob hoc eius sentire circa conueniens, cum ei natura obuiat, maiorem est deliciarum. Eius quoque sentire circa rem inconuenientem, deterius est doloris, quam illud quod est proprium virtutibus ceteris.

De ægitudine, & eius speciebus.

C A P. CIII.

IOANNICIVS. Sanitas est temperamentum perficiens res naturales secundum cursum naturæ. Infirmitas autem est temperantia extra naturæ cursum, unde fit læsionis effectus, ægitudinū modi duo sunt, aut communiter, aut proprie. Et quæ communiter accidunt, aut accidentaliter, aut necessario fiunt. Accidentaliter ut percussio, combustio, morsus, & huiusmodi. Proprie vero sunt aut in membris consimilibus, aut in officialibus, aut in diuisione continui.

Auicenna ubi supra. Habent ægitudines plurimæ 4. horas, scilicet horam principij, augmenti, stasis, & declinationis; quæ vero extra illas sunt, de his sanitatis sunt. Hora quidem principij est tempus in quo ægrotudo

Quomodo motus, humor, ventositas &c. dolorem causent.

Aromata omnia faciunt dolorem capitis.

Nocumenta doloris.

Dua sunt deliciarum causæ.

Ægitudinis duo sunt modi.

Ægitudines plurimæ habent quatuor horas vel stas.

ægritudo apparet, & eius simulantur dispositiones; neque apparet in ea augmentum eius. Hora augmenti est tempus in quo ægritudinis manifestatur constrictio, id est grauamen omni hora post horam. Et hora status est hora in qua ægritudo in omnibus suis partibus, secundum vnam manet dispositionem. Et hora declinationis est tempus, in quo eius apparet diminutio. *Ægritudines* autem multis modis nominantur; Aut enim à membris in quibus sunt, vt illa quæ ex latere vel pulmone; aut à suis accidentibus, vt epilepsia; aut à suis causis, vt melancholia; aut à sui similitudine, vt leonina & elephantia; aut à sui substantia & essentia, vt febris; aut ab illo cui primo dicitur accidisse, vt vlcera Balchiz; aut ab eo qui eas medicando fertur curasse, vt Caronis vlcera.

Sunt autem ægritudines quædam manifestæ, quæ, scilicet sensu cognoscuntur. Quædam occultæ, & hoc tripliciter. Aut quas facile est cognoscere, sicut dolores stomachi & pulmonis; aut quas difficile, sicut ægritudines hepatis, & canalium pulmonis; aut non comprehensæ nisi cum æstimatione, vt illæ quæ accidunt viis vrinæ. *Præterea* quædam sunt sanatiuæ, quædam non eo quod sit aliquid prohibens. Quædam autem quæ ad alias mutantur, & ipsæ destruuntur; vt cum mutatur apostema lateris in apostema pulmonis, & phrenesis in litargiam. *Quandoque* etiam vna ægritudo medicamentum est alterius; vt quartana, ex qua frequenter sanatur epilepsia, & podagra, & varices, & articulorum dolores. Venter quoque sanatur propter oculorum ægritudinem, & lenteria sanat apostema lateris. Similiter ani venarum apertio confert omnibus melancholicis ægritudinibus, & sciæ, & renum, ac matricis doloribus. In hoc ergo consistit bonitas.

Quandoque vero mutantur ægritudines in maioris malitiæ dispositiones; vt apostema lateris in apostema pulmonis, & phrenesis in litargiam. *Præterea* quædam ægritudines contagiosæ sunt, quæ scilicet de vno ad alium transeunt, vt lepra, scabies, variola, febris pestilentialis, & apostemata putrida; præcipue autem cum domus stricta fuerit, vel cum vicinus sub vento extiterit. Sunt etiam quædam quæ in semine hæreditantur, vt podagra, ptisis, & lepra. Quædam vero generales, quæ sunt alicui genti propriæ, aut in aliqua regione morantibus, aut in eis multum abundant.

De Simplicibus ægritudinibus complexionis.

C A P. CIX.

H Alii, *vbi supra*. Morborum genera sunt tria. Nā Gal. & Hippo. tradunt fieri morbos egressu membrorum in compositione sua à naturali temperantia. Membrorum autem compositio triplex est. *Prima* est membrorum partibus suis consimilium ex humoribus facta; vnde & hæc ipsa membra cum egressa fuerint à sua temperantia, morbus consimilium partium dicitur. *Secunda* membrorum instrumentalium ex membris consimilibus, quorum à temperantia recessus morbus organicus siue officialis vocatur. *Tertia* est totius corporis ex instrumentalibus membris aliorum cum aliis continuatione; A qua cum recedant, morbus ille disgregatio vel separatio continuitatis appellatur. Hic autem morbus, id est separatio, communis est & membris officialibus, & membris consimilibus: Ideoq; morbus communis, siue vniuersalis nominatur. Sic ergo morbi genus est triplex, scilicet consimilis, & instrumentalis, & vniuersalis. *Morborum* autem consimilium species sūt duæ. Aut enim simplices sūt; & hi quatuor, scilicet calidum, frigidum, humidum, siccum. Aut compositi: & hi quoque totidem numero, scilicet calidus & humidus, calidus & siccus, frigidus & humidus, frigidus & siccus.

Ioannicus. Ægritudinum consimilium, siue quæ trium habent similitudinē, 8. sunt species, scilicet quatuor simplices, & quatuor compositæ, id est frigida & humida; & sicca & calida; calida & humida; calida &

sicca. Harum 8. per singulas duo modi sunt. Aut enim sunt ex qualitate simplici, aut ex alterius humoris commixtione. Ex qualitate simplici est infirmitas quæ solidis accidit membris, & Græcè dicitur hæctica. Est & alia ægritudo quæ ex humore accidit, ex eius putredine facta. Est ægritudo frigida, quæ sine humore aliquo contingit, vt alior ex nimia frigiditate aeris aut niuis. Est & alia quæ aliquo humore frigido prouenit, vt paralysis, quæ fit in toto corpore, vel in parte.

De Causis ægritudinum complexionis.

C A P. CV.

H Alii, *vbi supra*. Morborum partium consimilium, qui dicuntur morbi malæ complexionis, quatuor causæ sunt. *Prima* est calidi morbi causa, secunda frigidi, tertia humidi, quarta siccæ. Morbi calidi sex causæ sunt. *Prima* est motus immoderatus, aut corporis, vt labor; aut animæ, vt ira grauis. *Secunda*, obuiatio corporis aliquibus in actu calidis, vt calor solis in æstate, vel in balneo mora diuturnior. *Tertia* est spissatio pororum, & arctatio, quæ calorem dissolui prohibet, vt eunti per niues contingit, aut aqua frigida balneanti. *Quarta* est putredo, vt illa quæ febris parit, cum calefiat omne quod putrescit. *Quinta* est ciborum paucitas. Calor namque, si in quo operetur non inuenit, ad humores & membra se conuertit, eaque calefacit, & humiditatem desiccatur. *Sexta* calidorum potentialiter appositio & porrectio, sicut illi fit qui cæpas, allium, piper, & consimilia comedit.

C Morbi frigidi causæ sunt octo. *Prima* est occurfus corporis cum rebus actualiter refrigerantibus, sicut accidit ambulanti per niues, & aerea frigida, si diutius in eis immoretur. Nam si quidem diutina sit talis mora, calefit, eo quod calor corporis interius cōcluditur, si vero diuturnius in eis perseveretur, calor naturalis ad interiora corporis refugit, & coagulatur, siue congelatur. *Secunda* est aliquorum potentialiter frigidorum sumptio, vt est aqua frigida, vel lactucarum cum papauere comesto, vel opium. *Tertia* est ciborum potuumque tāta superfluitas, vt calor naturalis submergatur, & extinguatur: sicut igni contingit si nimiam lignorum copiam in eum proieceris, & lucernæ si olei nimium apposueris. *Quarta* est immoderata ciborum priuatio, sicut accidit igni si ligno materiaque priuetur, deficit enim & ingelatur. *Quinta* est spissatio pororum immoderata, quæ superfluitates arceat quæ dissoluebantur, eisque calor naturalis immergitur, & extinguatur. *Sexta* est immoderata dissolutio corporis, intantum vt dissoluatur etiam ad dispergatur calor naturalis, sicut in balneo diutius immoranti contingit, ex corporis dissolutione, materiaque per sudorem euacuatione. *Septima* est nimia motus immoderatio, intantum vt calor naturalis dissoluatur, ac dissipetur, sicque corpus refrigeretur. *Octaua* est immoderatus vsus quietis & ocij, quo superfluitates multiplicantur in corpore, quibus vniuersus calor naturalis extinguatur, ac deperat.

E Morborum humidorum 5. sunt causæ. *Prima* est alicuius humidi per actum occurfus, vt balnei, & aeris humidi. *Secunda* est eorum quæ comeduntur & bibuntur superabundantia. *Tertia* ciborum & medicamentum quæ corpus humectant potrectio. *Quarta* nimius quietis & ocij vsus, quo superfluitates in corpore congregantur, spissæque ipsum humectant. *Quinta* est prohibitio eorum quæ à corpore humido dissoluantur, eorumque conclusio. *Morborum* denique siccorum causæ similiter sunt, 5. causis humidorum morborum contrariæ.

De ægritudinibus compositis.

C A P. CVI.

A Vicenna, *vbi supra*. Compositiones ægritudinis quatuor comprehenduntur generibus. Sunt enim

Morbi variè
denominan-
tur.

Morbi qui-
dam occulti,
quidā mani-
festi.

Vnus mor-
bus interdū
est medica-
mentum al-
terius.

Quidā mor-
bi sunt con-
tagiosi, qui-
dā ex semi-
ne, quidā
ex regione.

Tria sunt
morborum
genera scilicet
consimilis, in-
strumentalis
& vniuersalis.

Morborū cō-
similiū duæ
sunt species
vel secundū
alium modū
diuidendi,
octo; quarum
insuper duo
sunt modi.

Morbi consi-
milis 4. sunt
causæ; calidi
virescent.

Morbi quæ
titatis est
duplex, scilicet
& numeri.

Ægritudo si-
cut est qua-
druplex.

Solutio com-
positis
variè deno-
minatur se-
cundum di-
uersitatem
partium quas
afficit.

Morborū hu-
midorum quin-
que sunt cau-
sæ, & consi-
militer etiam
siccorum.

Morborum
compositarū
4. sunt gene-
ra quorum
vnum in 4.
vniuersum mor-
bum facit.

enim egritudines creaturæ, quantitatis, numeri, situs. Egritudinum creaturæ 4. sunt genera. *Primum* est egritudo figuræ, quæ est cum à cursu suo naturali figura mutatur, & inde prouenit nocumentum, sicut est tortura recti, & rectitudo torti; quadratura rotundi, & rotunditas quadrati. *Secundum* est egritudo viarum, & habet 3. species, aut enim dilatantur, aut constringuntur, aut clauduntur. *Tertium* est egritudo receptaculorum, & ventriculorum: & huius 4. sunt species aut enim fiunt maiora, & dilatantur, sicut testiculorum dilatatur folliculus, aut minorantur, & constringuntur, sicut stomachus, & sicut cerebri ventriculus; cum est epilepsia, aut opilantur & implentur, sicut ventriculi cerebri, cum est apoplexia: aut euacuuntur & deferuntur, sicut ventriculi cordis sanguine, quando gaudium multum, vel timor perniciosus adest. *Quartum* est egritudo superficierum membrorum: & est bipartitum. Aut enim quia fit lene quod debet esse asperum, vt stomachus & intestina quando leniuntur: Aut econuerso, sicut trachea, arteria quando exasperatur. *Egritudinum* quantitatis duæ sunt species. Aut enim sunt ex genere augmenti, sicut elephantia; aut ex genere eius contrarij, scilicet diminutionis, sicut pitilis. *Egritudo* quoque numeri duas habet species bipartitas. Aut enim est ex genere augmenti, & hoc quidem augmentum, aut est naturale, sicut dens vel digitus additus: Aut non naturale, sicut glandula: aut est ex genere diminutionis, & diminutio hæc aut est naturalis, vt cum alicui digitus non creatur: aut non naturalis, vt cum alicui digitus abscinditur.

Egritudines situs quatuor sunt, & dicitur situs secundum Gal. pro loco, & pro locietate. Est autem huiusmodi, exitus membri à iunctura sua, aut vt à suo moueatur situ, ita quod non egrediatur, sicut fissura quæ contingit intestinis; aut vt moueatur subito motu in eo, non secundum cursum naturalem neque voluntarium, sicut tremor. Aut in suo loco figatur, & nō ab ipso moueatur, sicut cum in podagra iuncturæ indurantur. *Egritudo* societatis omnem colligit dispositionem quam habet membrum comparatione ad aliud sibi vicinum, siue propinquet ei, siue elongetur ab eo, non secundum cursum naturalem.

De Solutione continuitatis.

CAP. CXVII.

SOLVTIO continuitatis accidit plerumque cuti, & vocatur excoariatio, vel scarificatio: plerumque vero carni, quæ est ei propinqua, in qua nondum factum est pus, & vocatur plaga: cum enim fit ibi pus, vocatur vlcus. fit autem pus in ea propter hoc quod in ea superfluitates euacuuntur, quia debilis est, & quia sui nutrimentum digerere non potest, & superfluitas in ipsum conuertitur: plerumque tamen dicitur plaga & vlcus, solutio continuitatis quæ accidit cuti & non carni. *Quandoque* autem accidit ossi, & ipsum in partes frangit, aut secundum longitudinem cadens ipsum fingit. *Contingit* etiam vt cadat in cartilaginibus secundum tres diuisiones, aut vt accidat neruis; sed si secundum latitudinem acciderit, vocatur incisio; si secundum longitudinem, & eius numerus non fuerit multus, vocatur fissura; si vero multus fuerit, contusio.

Item plerumque fit in partibus musculi: quæ si in eius extremitatem ceciderit, vocatur attritio; si secundum eius latitudinem peruenit, separatio. Si vero secundum longitudinem acciderit, & fuerit numerus eius paruus, & concauitas magna, vocatur liquefactio vel amplificatio. Quod si partes multæ fuerint, & dilatetur, & concauetur, vocatur attritio, siue dissolutio. *si autem* arteriis ac venis acciderit, vocatur apertio: Et si secundum longitudinem, vocatur fissura. Et est etiam cum hoc contingit secundum modum comparationis orificiorum earum, & vocatur perforatio. *Quod* si arteriis acciderit, & non clausa fuerit, & ex ea

sanguis ad receptaculum quod ipsum circundat, exierit, donec receptaculum illud impleatur, & cum premitur ad arteriam reuertitur, vocabitur mater sanguinis. Alij tamen homines omnem sanguinis egressionem ab arteriis, matrem sanguinis vocant. Debes autem scire, quod non omne membrum, imparis dissolutionem tolerat; Cor enim non tolerat, quia prius accidit mors.

Si in panniculis & diaphragmatibus, ruptura: si vero inter duas partes membri compositi cadit, & vnam ab alia separat, ita vt simplici membro non noceat, separatio vocatur, & dislocatio. Et si accidat neruo, qui se de loco suo remouit, vocatur ruptura. *Quandoque* etiam fit in foraminibus, & dilatantur: Et quandoque fit in locis vbi foramina non sunt, ibique facit ea quæ non fuerint. *Solutio* quidem continuitatis, & vlcera, & his similia, cum in membro bonæ complexionis fuerint, cito sanantur. Cum autem in membro malæ complexionis, longo tempore resistunt; quanto magis cum in corporibus illorum contingunt, qui patiuntur hydropisim, aut constrictionis malitiam, aut lepram.

De Compositis egritudinibus, ceterisque nocumentis corporis.

CAP. CXVIII.

EGRITVDINES autem compositas, nō quaslibet coniunctas intelligi volumus, sed illas ex quibus coniunctis vna prouenit egritudo, sicut est apostema in quo omnia reperiuntur egritudinum genera. Ibi enim complexionis reperitur malitia, ex hac enim cum materia omne accidit apostema. In eo quoque compositionis malitia, quia semper cum eo prouenit latio in figura & dimensione. Plerumque etiam adest cum eo situs egritudo. Inuenitur etiam in ipso communis egritudo, quæ est continuitatis solutio, dum in membro apostemato materie superfluentes euacuuntur, & inter partes ipsas penetrant.

Quædam autem res extra egritudines existunt, quæ tamen cum eis numerantur. hæc sunt res, quæ in decoratione egrediuntur: quarum aliæ consistunt in pilis, aliæ in colore, aliæ in odore, aliæ in figura post colorem. *Egritudinem* pilorum genus consistit in alopecia, & detractione, & paucitate, & breuitate, subtilitate, & crassitie, crispitudine, & multa leuitate, canicie quoque, & qualicunque coloris alteratione. *Nocumentum* coloris quatuor generibus continetur. *Unum* est eius mutatio, propter malitiam complexionis cum materia, sicut ictericia, aut sine materia, vt gipseitas, quæ fit in colore propter complexionem valde frigidam: & citrinitas quæ accidit propter complexionem valde calidam. *Aliud* est eius mutatio propter causas manifestas, vt sol & frigus & ventus colorem mutant. *Tertium* genus est expansionis corporum extraneos colores habentium super cutem quæ colorem defert, sicut morphea nigra, aut quæ ibi nascuntur, sicut lentigines, & macula. *Quartum* est genus vestigiorum, quæ proueniunt ex consolidatione solutionis continuitatis; sicut sunt vestigia variolarum, & vlcetum foramina. *Nocumenta* figuræ post colorem sunt, aut macies superflua, aut crassities.

De Accidentibus morbos sequentibus, & causis eorum.

CAP. CXIX.

HALI. *ubi sup. fer. 6.* Morbus quidem per seipsum sine medio actionibus officit. Accidens autem est nocumentum ipsius actionis, morbum sequens. Igitur & morbos accidentibus causas esse constat & accidentia signa esse, quibus morbi significantur, sicut accidit, cum inest stomacho mala complexio, vt illam sequatur mala digestio, tanquam scilicet causam sui. Mala itaque digestio, eo quod sequitur malam stomachi

Quid soleat
vocari ma-
ter sanguinis

Solutio con-
tinuitatis in
membro bona
complexionis
facile sanatur,
in alijs non.

Quid egritudo
composita.

In apostema-
te reperiuntur
omniū egritudo-
num genera.

Quædam a-
gritudinibus
annumerantur
quæ non
sunt.

Nocumentū
coloris qua-
druplex.

Quid sit mor-
borum acci-
dens, & an
idem sit si-
gnum.

comple-

complexionem, stomachi accidens est; ex eo vero quod per ipsam mala significatur stomachi complexio, signum est; nec est aliqua differentia inter accidentia & signa, nisi in eorum usu.

Tria sunt
accidentium
genera.

Igitur accidentium morbos sequentium tria genera communia sunt. *Primum* quod in nocumento apparet actionum. Secundum in habitudinibus eorum quæ de corporibus exeunt, duorum autem extremorum causa est genus tertium: habitudines enim corporum, & superfluitatū quæ a corporibus emittuntur, & habitudines actionum, sequuntur habitudines incommodorū quæ ipsas faciunt. Si ergo membro incommodum accidit, eius actioni nocet, & cū actioni nocumentū acciderit, ei quod ab ea efficitur oberit, iuxta quantitatem incommodi quod accidit. Verbi gratia: Si virtus attrahens, quæ in felle est, ab attrahendi cholera rubescit, ne deficiat, & in purgationem sanguinis ab ea debilitetur, in sanguine remanebit, ac per totum corpus cum eo diffundetur, quæ ex re color in croceum mutabitur, rubiginē, scilicet & ictericiam. Immutatur & urina color, & ad croceum inclinatur & subrufum, cum ipsa sanguinis aqua sit, & colamentum.

Unde membro
accidit in-
commodum.

Incommodum autem membro, aut ex corruptione naturalis complexionis accidit, cum ab ea scilicet aut in calore vel frigidityte, aut in siccitate & humiditate disenserit: aut ex malitia figuræ ipsius, ut si ei apostema fiat; aut euellatur, aut minuat; aut ex separatione continuationis, cum ei scilicet incisio, vel continuatio, vel illusio, vel aliquid huiusmodi euenerit. Actiones autem (ut dictum est) sunt tres, scilicet animalis, naturalis, vitalis. Et unicuique earum tribus modis accidit nocumentum. Aut enim immoderatum & vehemens est, ita quod actionem omnino cessare facit; ut cæcitas visum, surditas auditum: Aut eam imminuit, ut caligo, & auditus malus. Aut habitudinem immutat, ut accidit, ei qui in conspectu suorum oculorum imaginatur se videre culices, vel muscas, vel aliquid simile capillis aut filis, & sicut ei cuius debilitate immutatur auditus.

Tribus mo-
dis acci-
dit in no-
cumentum.

De Accidentibus virtuti regenti, idest
totali menti.

C A P. CXX.

Quid virtus
regens seu
mens.

Virtutis autem animalis sunt tres actiones, scilicet actio regens, & sentiens, & voluntariè mouens. Regens quidem est actio phantasia, & cogitationis, ac memoria; & hæc simul omnes dicuntur mens. Nocumentum autem menti tripliciter accidit, aut enim omnino deficit, aut minuitur, aut immutatur. Causa defectionis eius, aut est complexio mala frigidaque corporis, quæ substantiæ cerebri dominatur; & si quidem fiat eius aduentus paululum ac pedetentim, obstupescit fit, & in somno submersio; aut est mala cum frigida materia, scilicet humore phlegmatico, qui ventres cerebri replet; aut simul omnis subitque, & fit abinde apoplexia; aut quosdam tantum, & alios non, nec opilat illos omnino, fitque epilepsia.

Causa defe-
ctionis men-
tis.

Causa im-
mutationis.

Imminutionis quoque mentis causa est complexio mala; & hæc aut frigida est & debilis, cerebro dominans, fitque turbatio rationis vel mentis, vel somnus immoderatus: Aut calida, fitque inde desipientia; aut humida, & obstupescit fit; aut sicca, & molestant vigilæ: Aut vero fit hæc ex mala cum materia complexione. Et si quidem materia phlegmatica est, apostema facit in duobus prout cerebri ventriculis fitque inde liturgia, idest obliuio. Si vero materia calida est cholericæ, cerebroque dominatur, aut eius operimentis, & facit apostema, phrenesis generatur, quam sequitur & febris & alienatio mentis; aut si apostema cum ea non sit, insania fit, & sequitur eam sine febre mentis alienatio. Si autem materia composita sit ex phlegmate & cholera rubea, cum generat, quæ est

obstupefactio cum vigilijs. Si vero materia sit cholera nigra, & sine apostemate, fit melancholia nigra quæ vocatur desipientia. Quod si materia multa sit, & ventriculo puppis cerebri dominata fuerit, oritur passio quæ dicitur mentis congelatio.

Porro cum ipsa mens immutatur, siue aliter est quæ expedit, hoc fit aut ex mala complexionem frigida & sicca, sed debili, fitque abinde timor & formido; aut ex vapore frigido & sicco, fitque ab eo melancholia quæ hypochondria vocatur; aut ex humore calido & phlegmatico, qui in venis, quæ circa cerebrum feruntur, multiplicatur; & inde vertigo stuporque generatur. Hæc sunt accidentia, quæ totalitati mentis accidunt, & causæ eorum.

Causa im-
mutationis.

De Accidentibus phantasia, & cogitationi,
& memoria.

C A P. CXXI.

Et quia mens est phantasia, cogitatio, & memoria, quarum unicuique sedes & habitatio est in proprio, cerebri ventriculo, quando aliqui ventriculorum horum sine alijs incommodum acciderit, eius nocumentum accidit ipsius actioni; duæque aliæ liberantur. Itaque si quod incommodum prout cerebri acciderit, phantasia nocet. Quæ aut omnino deficit, intantum ut ea quæ præsentia non sunt, homo videre sibi videatur, licet præteritorum memoriam retineat: Aut imminuitur, & imaginatur res phantasia debili: aut aliter quàm expedit est, ut aliter res quàm earum forma figuræque sit, intueri videatur.

Unde fiat
nocumentum
phantasia.

Quod si medio cerebri ventriculo incommodum acciderit: aut omnino cogitationem annullat, ita ut inter ea quæ faciendæ sunt, vel non, penitus non discernat. Aut certè imminuit, aut malam efficit: & dicitur huiusmodi habitudo mentis alienatio. Si vero puppi cerebri acciderit, memoriæ nocet; & aut omnino memoria cessat ab homine, ita ut obliuiscatur omnia quæ facit, & dicitur memoriæ priuatio; aut imminuitur, ita ut nisi proxima reminiscatur, & dicitur obliuio; aut alia sit quàm oportet ipsius habitudo, & memoriæ malum appellatur. Horum autem accidentium singulorum, cum sint mentis actionum, fit euentus ab eisdem causis; à quibus & totius mentis proueniunt accidentia mala, scilicet à complexione frigida, vel materia frigida. Opium quidem & mandragora, hæc operantur accidentia complexionis, sua frigidityte nimia.

Unde cogita-
tioni.

Unde memo-
ria.

Opium &
mandragora
mentis morbi.

De Accidentibus virtuti sentienti, & primo de
sensu visus, & organo.

C A P. CXXII.

Hæc de actionum regentium accidentibus diximus, nunc de accidentibus in actiones sentientes ingredientibus disseramus. Et primo de accidentibus visus, cum sit omnium quinque sensuum primus ac subtilissimus. Itaque visus tripliciter nocumentum patitur, aut enim omnino deficit, & cæcitas dicitur; aut minuitur, & obscuratio vocatur; aut aliter quàm rectum est se habet, ut cum quædam quæ non sunt, hæc videre sibi videtur. Hæc autem nocumenta, visui tribus ex causis accidunt. Nempe aut ex primo visus organo, qui crystallæidos humor dicitur, quia scilicet aliquod incommodum illi accidit: Aut quia videns spiritus ad oculum vsque non deducitur; aut quia membrorum aliquod quæ crystallæidos utilitati parata sunt, impeditur.

Visus tripli-
citer no-
cumentum pa-
titur.

Tres causæ
nocumenti
visus.

Incommodum etiam ei accidit, aut ex consimili partibus morbo: ut si refrigeretur aut calefiat, aut humectetur aut exsiccet; aut ex organico morbo, ut si loco suo moueatur. Et si quidem ad interiora moueatur, oculus ea de causa fit glaucus; si ad posteriora, niger: hæc duo visui non obsunt. Porro si ad superiora

vel

Ratio cur
vnum videtur
ut duo.

vel inferiora moueatur, hac de causa hominem con-
tingit vnum aliquid, tanquam duo aliqua intueri, eo
quod lumen ab vno dirigatur oculorum à superiori-
bus, & ab alio ab inferioribus. Intueturque homo o-
culo, cuius lumine ab inferioribus dirigitur, rem quasi
dimissam: Alio vero cuius lumen à superioribus pro-
cedit, tanquam altiore: & accidens huiusmodi itra-
bolitas dicitur. Quando vero dextrosum aut sinistro-
sum oculus mouetur, accidit hominem vnum quidem
non quasi duo intueri, quia lumen ex singulis oculis
per vnā lineam procedit, & ob hoc incommodum
istud visui non nocet.

De Accidentibus spiritui visibili.

CAP. CXXIII.

Spiritus vi-
sibili ex tri-
bus promittit
incommodū

NOcumentum autem quod visui obest, eo quod
videns spiritus minimè rectus feratur, procedit;
aut quia ventriculi praxe cerebri qui eum mittunt, a-
liquod patiuntur incommodum; aut neruo concauo
aliquod incommodum factū est; aut quia spiritus ipse
à sua natura egressus est. Praxe ventriculis accidit in-
commodum, aut ex mala complexione calida, vel fri-
gida, vel humida, vel sicca, aut ex organico morbo, vt
apostemate; aut ex continuationis separatione. Neruo
autem concauo accidit incommodum ex opilatione,
quæ quidem ei fit, aut ex humore crasso & viscoso, aut
ex compressione. Egressio spiritus à natura sua est, aut in
sua qualitate, aut quantitate, aut simul in vtroque. In
qualitate quidem, vt si densetur, & inde visus paucitas
fit; aut si subtilietur, & inde visus melior fit: In quan-
titate vere si augmentata fuerit, & inde visus quoque
melior efficitur; aut imminuta, & inde visus debilita-
tur. Si vero qualitas cum quantitate componatur, qua-
tuor fiunt compositiones huiusmodi. Si fuerit spiritus
subtilis & multus, quamlibet rem, & de prope, & de
longe, bene intuetur homo. Multi namque spiritus est
in loca remotiora se extendere. Subtilis autem spiritus
est comprehendere quælibet optima comprehensio-
ne. Si vero multus sit & crassus, quod longius est ho-
mo spiritus multitudine videt; non tamen bene quia
crassus est. Porro si paucus sit, & subtilis, quod proxi-
mum est optimè videt sua subtilitate, non autem in-
tuetur longinqua, propter sui paucitatem. Quod si
paucus sit & crassus, quod remotum non videtur sui
paucitate, nec quod proximum est præ crassitie.

De accidentibus pupillæ foramini.

CAP. CXXIV.

QUæ vero accidunt visui propter incommodum
alicuius membrorum quæ in auxilium crystallei-
dos humoris parata sunt, fiunt incommodi causa quod
& pupillæ accidit foramini, aut euagaidos humori, aut
tunicæ cornæ, aut palpebris. Foramini quidem acci-
dit incommodum quatuor modis, scilicet cum dilatatur,
vel arctatur, vel commouetur, vel conscinditur. Dila-
tatio vero aut est naturalis, aut extranaturalis; & vtraque
mala est, quia lumen oculi spargitur, & non congrega-
tur. Fit autem duabus ex causis: Prima est propter vix
tunicæ siccitatem; quia congregantur partes quæ sunt
in circuitu foraminis, & comprimuntur, & à cætro re-
mouentur; & huiusmodi passionis sanatio difficilis est:
secunda est propter apostema quod in ea fit, & ipsam
distendit.

Arctatio sui, aut est naturalis, aut extranaturalis. Si
naturalis, laudabilis est, quia spiritum videntem con-
gregat, nec spargi sinit. Si extranaturalis, mala est, eius-
que causæ, dilatationis causis sunt oppositæ. Hæc aut
est, quoniam tunica cornea eneruata est humiditate
superflua; aut quoniam humor albugini oui similis
euacuatus est, nec est aliquid inde quod eam repleat
tunicam, ac roboret; & ob hoc eneruatur. Euacuatio

SPEC. DOCTRINALE.

A euagaidos humoris, validum est visus incommodum;
sequitur enim inde humoris desiccatio crystalleidos,
& occurrunt exterius & interius lumen, sine aliquo
mediante inter eos. Commotio quoque foraminis, aut
est naturalis, aut extranaturalis. Extranaturalis fit, si
vix tunica scindatur alio quam foraminis loco, ro-
boreturque tunica, & scissura consolidetur. Incom-
modum autem hoc, scilicet foraminis motus naturalis, vix
manifestè non obest. Foraminis quoque scissura si mo-
dica est, nec ad euagaidos humorem transmittitur vi-
sui apertè non nocet. Si vero transmittitur, intan-
tum vt euagaidos humor ab eo decurrat, & corneæ
tunicæ obuiet, inde nocumenta duo fiunt. Vnum quia
cornea crystalleidi obuia est, nec ipsi crystalleidi est
protectio, quin eam alliget. Alterum vero, quia spiri-
tus videns in foramine non coadunatur, totus enim e-
greditur, & dilatatione foraminis spargitur.

De accidentibus euagaidos humori.

CAP. CXXV.

INcommoda vero quæ euagaidos humorē sequun-
tur, aut in eius quantitate fiunt, aut in qualitate. In
quantitate quidem si multiplicetur, & impedimentum
fiat, ne ad inuicem exterius & interius lumen sibi oc-
currat: Aut si diminuat, & humor ipse crystalleidos
exteriori luci obuiet sine medio. In qualitate vero, aut in
liquore, aut in colore. In liquore quidem si spissetur:
& tunc eius crassities, aut parua est, & ita oculum re-
mota prohibet intueri, in proxima vero sanus est in-
tuitus. Aut immoderata; & hoc aut in toto, aut in par-
te: si in toto visum prohibet, & incommodum aqua
vocatur; si in parte, aut in partibus continuis, aut diui-
sis. Si in continuis, aut in medio, aut circa medium. Si
in medio, fit inde vt singula corpora videat tanquam
diuisa, & opinabitur in vnoquoque quod videtur pro-
fundum quid esse: si in circuitu medi, prohibet oculū
multa simul videre, ita vt oporteat singula corpora suo
spatio intueri, propter eius paucitatem connisus. Si ve-
ro in partibus ab inuicem diuisis, inde fit hominem in
conspectu suo videre tanquam muscas, & culices, &
capillos; & accidit hoc plurimum dum à somno surgit,
maximeque pueris, & febricitantibus.

D Coloris autem huius humoris immutatio fit tribus
modis. Vnus est vt ad nigrum declinet, & inde fit ho-
minem ea quæ intuetur, tanquam in fumo & puluere
sint, videre. Alius est cum in eo rubor dominatur, sicut
accidit ei in cuius oculo vngula inuenitur, vnde rubet,
& opinatur homo coloris esse rubei cuncta quæ videt.
Tertius est cum in eo color croceus superabundat. Vn-
de accidit hominem opinari cuncta quæ videt esse cro-
cea, sicut ictericis contingit.

De accidentibus tunicæ cornæ.

CAP. CXXVI.

PARS autem tunicæ cornæ quæ foramini opposi-
ta est, aut à seipsa patitur incommodum, aut ab
alio. Incommodum quod ei à seipsa fit, aut est
morbus partibus consimilis, aut organicus, aut sepa-
ratio continuationis. Morbus consimilis, aut ex hu-
miditate est, & arbitrat, homo cuncta quæ videt ef-
se in nebula, vel in fumo; aut de siccitate, & fit ei spas-
mus, indeque visus debilitatur, & hoc maximè sensi-
bus accidit in extremo tempore. Morbus autem o-
rganicus qui fit ei, crassities est & densatio quæ fiunt ab
hepate: Indeque accidunt obscuratio & operimen-
tum in visu, iuxta quantitatis eius magnitudinem &
paucitatem. Incommodum autem quod ei fit à se-
paratione continuitatis vlcus est, vlcus autem ali-
quotiens transmittitur, aliquotiens non. Et si qui-
dem transmittitur visui, obest, eo quod humor eu-
gaidos euacuatur; si vero non transmittitur, duabus
ex causis nocet. Vna est, quia superfluitas & sordes

G g g

in eo

in eo congregantur; interiusque lumen exteriori occurrere prohibetur. Altera vero, quia cristalleis exteriori limini propinquior sit.

Patitur etiam
incommodum
ab alio va-
rijs modis.

Incommodum autem quod ei accidit ab alio, aut est ex operimento consolidante, aut ex palpebris. Ex consolidatione quidem; si vngula in eo producat, operiatque foramen quod oppositum est corneae. Aut si obtalmia ei acciderit, quae chimosis dicitur, quod est apostema, & in albo, & in nigro oculi, operitque foramen. Palpebra vero corneae nocent, aut apostemate, quod in eis operit foramen oppositum; aut prurigine, quae palpebras incrassat & subleuat, operitque foramen; aut certe grandine, quae ei accidit, ob longum scilicet apostema, quod in exteriori palpebra contingit. Haec de accidentibus visus dicta sufficiunt.

De Accidentibus sensui auditus.

CAP. CXXVII.

Tribus mo-
dis dicitur
aliquid ac-
cidere audi-
tui.

Incommoda
respectu vir-
tutis audi-
tus.

Incommoda
respectu or-
gani primi
auditus.

EA vero quae auditus sensui contingunt, tribus modis accidunt; aut enim omnino deficit auditus, & surditas dicitur; aut imminuitur, & grauitas appellatur; aut aliter est quam expediat, & auditus malus vocatur. Accidit autem huic sensui nocumentum propter incommodum quod accidit aut virtuti auditus, aut instrumento primo ipsius. Virtuti quidem auditus incommodum accidit, aut propter causam immittentem, quod est cerebrum, si ei incommodum accidat; aut propter neruum, qui ipsam virtutem portat. Fit autem eis incommodum, aut ex consimili partibus morbo, ut mala complexionem, calida, vel frigida, humida, vel sicca; aut ex organico morbo, ut apostemate, vel opilatione, aut ex continuitatis separatione, ut percussione, vel illusione. Incommodum autem quod accidit organo primo auditus (quod est scilicet pars larga & ampla nervi, auditus ipsius operientis foramen, quod in osse est) aut in ipsa accidit eius substantia; aut alterius incommodi causa, quod accidit alicui membrorum ei seruientium, eiusque actionem adiuuantium. In substantia quidem sua accidit, aut ex mala complexionem calida, vel frigida, vel humida, vel sicca; aut ex organico morbo, ut apostemate: Vel ex continui separatione, ut contritione, vel incisione. Quae vero membris illi seruientibus incommoda accidunt, ut exteriori foramini, & nervo per quem decurrit auditus, ex opilatione sunt: opilatio autem haec, aut est apostema, aut verruca, aut caro superabundans, aut certae sordes, aut lapis qui foramini auditus accidit.

De accidentibus sensui gustus.

CAP. CXXVIII.

Accidentia
gustui tribus
modis adue-
niunt.

Nocumenta
accidunt gu-
stui ex duo-
bus.

Accidentia similiter gustui tribus modis oriuntur, aut enim totus ipse cessat gustus, & omnino sapores non sentit: Aut minuitur, ut in sapores debilis sit: Aut aliter eius iudicium est quam ordo postulet, & tunc sentit homo sapores, sed non degustat; aut saporem quidem aliquorum sentit & degustat aliter quam sint, cum scilicet in eius lingua dominatur alicuius saporis qualitas aut amaritudo, quae est ex cholera rubra, aut acerbitas quae est ex phlegmate acetoso, aut falsugo quae est ex falso phlegmate. Et si quidem humor dominans multus est, quosdam horum saporum sentit homo, licet nullus sapor eius linguae misceatur. Si vero paucus, sentit illum qui superabundat, & eius linguae dominatur, quae sapores degustat: Cibus enim eiusmodi commouet in ea dominantem humorem. Haec autem nocumenta gustui accidunt, propter incommodum quod accidit, aut virtuti depellenti, aut instrumento primo gustus. Virtuti quidem depellenti accidit incommodum, aut propter eam cerebri partem a qua nervus sensitivus dirigitur, aut propter ipsum nervum qui fert eum. Incommodum autem quod accidit organo gustus primo, scilicet linguae, aut accidit eius substantiae, aut illi seruienti, tunc scilicet ipsam operienti.

De accidentibus sensui odoratus.

CAP. CXXIX.

Quae vero contingunt sensui odoratus, aut eorum causa quae virtuti eius accidunt fiunt, aut eorum quae instrumentis eius. Virtuti quidem eius accidit nocumentum, aut ex mala complexionem, quae duobus prae cerebri ventriculis inest; sicut ex repletionem, capiti superfluitates & humiditates accidunt; aut ex solo calore, aut ex aeris frigore. Instrumento vero primo odoratus accidit nocumentum, aut ex seipso, aut ex seruientium causa membrorum. Instrumentum autem hoc duo habet augmenta vberibus similia, quibus accidit incommodum, aut ex morbo consimili, cum refrigerantur, aut calefiunt, aut humectantur, aut desiccantur: Aut ex organico, ut opilatione.

Nocumenta
odoratus pro-
veniunt ex
iis quae acci-
dunt aut vir-
tuti eius, aut
organum.

Membra porro quae illi deseruiunt sunt duo, nasi meatus, & os perforatum. Nasi meatibus accidit incommodum, aut ex organico morbo, ut est apostema, vel caro supercrecens, unde fit opilatio meatuum, prohibeturque ventus qui venit per odoratum; aut ex separationem continuationis, ut est illisio, vel contritio; unde meatus comprimitur, & opilatur. Quod autem ossi perforatio contingit, & operimento eius similiter, aut est humor eius crassus illud foramen opilans, & ab odoratu prohibens; aut est humor putridus: unde sentit homo foetidum odorem, cum nihil putredini fiat proximum.

Duo membra
deseruiunt
odoratus.

De accidentibus sensui tactus.

CAP. CXXX.

Tactus quoque sensui (qui membris omnibus corporis est communis) accidunt incommoda tripliciter, sicut & sensibus alijs. Aut enim omnino sensus & motus deficit, maximeque in manibus & pedibus hoc fit; aut imminuitur, aut aliter se habet quam expedit. Horum autem quaedam proprijs nominibus vocantur, dormitio scilicet & enervatio. Quorum eadem quidem sunt causae, nisi quod per enervationem accidit incommodum validum & vehemens, cum quo & sensus deficit, & motus voluntarius omnino. A dormitione vero modicum fit incommodum, cum quo difficilis est sensus & motus; sed non deficiens omnino. Fit autem dormitio, aut in toto corpore, & cum ea difficilantur sensus & motus simul; aut in vno membro, & fit similiter cum difficultate motus. Aliquando tamen hac difficultate vacua est, ut in dentibus congelatio: haec est enim eorum dormitio, quae ex acerborum masticatione inducitur.

Discrimina-
ter dormiti-
onem & en-
ervationem
tactus.

Causa vero dormitionem adducens, est prohibitio transitus virtutis a cerebro per nervum, quo ad membrum pervenit. Cuius scilicet prohibitionis, aut manifesta est causa, aut occulta. Manifesta quidem, ut frigus & nix, quando membro obuia sunt, & congregantur nervorum partes, atque spissantur, prohibetque huiusmodi res virtutis transitum sentientis. Quemadmodum si quis piscem manu teneat obdormitantem (qui bereca, vel berilia, Latine torpedio dicitur) frigiditatis eius virtute manus obdormit, eiusque motus difficilatur. Causa vero occulta, siue praecedens, aut est mala complexio, ut sunt humores frigidi & crassi, quibus nervi patiuntur & spissantur ac refrigerantur; aut opilatio, & haec est aut in nervis concavis, ut sunt oculorum nervi, scilicet ex humoribus crassis atque viscosis quae concavitate nervorum inuisantur, aut in nervis sine concavo, & tunc est aut ex apostemate, quod nervorum substantiam incrassat; aut ex compressionem quae illis accidit, vel ex dissociationem ligamentorum & ossium evulso tum atque fractorum: his itaque de causis dormitio fit, & enervatio. Et hoc aut in toto corpore, si in cerebro fuerit incommodum; aut in pluribus membris, si fuerit inuisca-

tum

tum; aut in vno membro, si nervus tantum, qui ad illud diriguntur, contigerit.

De Communibus accidentibus quinque sensuum.

C A P. CXXXI.

*Delectatio
& dolor om-
nibus mem-
bris & sen-
sibus acci-
dunt, sed
maxime ta-
ctui.*

Delectatio autem & dolor, ipsa quoque & membris omnibus accidunt, & in omnibus sensibus sunt alterationem facientes, & in naturam sentiunt. Sed delectatio est alteratio ab extra naturali habitudine in naturalem. Dolor autem e contra, à naturali in extranaturalem. Verum hæc alteratio quando modica est, nec delectatio fit, nec dolor, sed quando magna; sunt enim in ultimo. Et in tactu quidem fortiores sunt quam in cæteris sensibus, quia crassior sensuum est, nec facile mutatur & alteratur in alicuius rei naturam, sed tarda quadam difficultate. Non enim passionibus in eo celeriter operantur, propter ipsius crassitatem, quæ resistit ac prohibet. Et sicut fortius delectatur, sic & amplius læditur. Reliquis autem omnibus sensibus, non magna delectatio vel dolor fit ex his quæ sentiunt, quia celerius mutantur in rei naturam, eique facilius consentiunt: hæc tamen fit in eis secundum magis & minus, iuxta subtilitatis eorum & crassitiæ quantitatem.

*Visus minus
percepit de-
lectationem
& dolorem
quam visus
alius sensus.*

Visus itaque naturæ suæ subtilitate citius alteratur, & in sentiendi naturam mutatur, scilicet colorem; & ideo non accidit ei magna delectatio vel dolor, ex sentiendi natura. Sunt itaque duo isti sensus, scilicet visus & tactus, in delectatione & dolore, in extremitatibus duorum oppositorum: Reliquorum autem omnium natura inter hæc duo est media. Igitur in gustu, delectatio & dolor debiliores sunt, quam in tactu: quoniam huiusmodi illi subest in crassitie. In auditu vero fortiores quam in visu, quia crassior est illo. Odoratus porro medius est inter auditum & gustum in crassitie & subtilitate, alterationisque mora & celeritate: unde & qui illi accidit dolor delectatioque, medium tenet.

*In omni sensu
dum patitur
fit continuatio
sensu separa-
tio.*

Sciendum est autem in omni sensu, doloris causam esse continuationis separationem. Et hoc in tactu fit, aut ex aliquo acuto & incidenti, aut graui illidenti & conterenti, aut aliqua excedenti re, aut frigidityte vel calore: Caloris enim immoderati est ratificare membri partes, ac disungere. Frigus e contra congregat ac spissat eas ad inuicem, in tantum ut aliæ quoque ab alijs separantur. Et ob hoc eius congregationes disgregantur; quale quid luto accidit, quia cum siccat, funditur. In visu vero fit dolor, aut ex albo calore qui diuidit & spargit, sicut in tactu calor: aut ex nigro, qui lumen congregat nimia coadunatione: acciditque ab eo continuationis separatio, sicut in tactu à frigore. In gustu porro fit, aut ex acido vel acerbis sapore pungituro, qui linguæ partes separant, sicut & calor facit: aut ex pontico & insuauis, qui tanquam frigus determinant. In auditu denique fit à voce magna & acuta, quæ separat auditus sensum, sicut & albus color, visum.

Adhuc de eodem.

C A P. CXXXII.

*Visus auditus
& odoratus
solum
exterioribus
delectantur
& dolent,
reliqui sen-
sus etiam in
interioribus.*

Accidit autem sensuum cuique delectatio & dolor: Ab extra quidem visui, auditui, & odoratiui. Hi namque delectantur & dolent coloribus, vocibus, & odoribus exterioribus. Cæteris autem hæc sunt abintus, & extra. Gustus siquidem ab exterioribus sunt per sapores. Abintus vero delectatur sapore sanguinis, & phlegmatis dulcis. Nocetur autem cholera, vel falso phlegmate, si vel in corpore linguæ dominetur, vel ad ipsam à stomacho mittatur.

Tactus vero ab exterioribus lesio fit rebus his quæ separationem faciunt continuationis, ut incisione, & illusione: ab interioribus vero, complexione calida

vel frigida, superfluitatibusque crassis quæ dirumpuntur, & humore acuto qui incidit. Porro voluptas ab exterioribus ei fit mollibus, & in calore ac frigore temperatis: ab interioribus vero cum materia mala & nocens excoquitur atque digeritur (maturationem enim & digestionem voluptas comitatur) aut cum malæ superfluitates à corpore dissoluantur, sicut in balneo fit: sed & cum id quod nocebat egreditur, ut sperma. Nam si multiplicatum in vasis fuerit, naturam lædit, & ob hoc ipsum illa depeilit. Maior est tamen cum euacuatur sperma delectatio, quam ex eius collectione fuerit nocumentum. Euacuatio enim eius simul fit, alteraturque sensus ab eo simul, unde & maior est eius voluptas: collectio vero eius pedetentim fit, nec alteratur sensus ab ea simul: unde nec multum facit in sensu dolorem. Voluptas autem ex coitu maior est in muliere, quam in viro. In muliere namque fit voluptas euacuationis sui spermatis vaginalis ab eius caula, quodque matrix deinde sperma viri contrahat. In viris autem voluptas hæc solius euacuationis sui spermatis fit.

*Ex coitu
maior est
voluptas in
muliere quam
in viro.*

De Accidentibus meri, & primo de defectu appetitus.

C A P. CXXXIII.

Quoniam autem ad os stomachi diriguntur à cerebro nervi, per quos appetitus fiat, vel sensus: ipsum sequuntur eadem accidentia quæ & tactum. Quæ autem ori stomachi sunt incommoda, quædam eius actioni nocent est ipsius substantia, & ipsa sunt quæ nocent appetitui. Quædam vero actionibus aliorum membrorum incommoda accidunt, ab his quæ in ore stomachi sunt: quæ ex re sunt accidentia varia, iuxta naturam incommodi, ut epilepsia, mentis alienatio, mania: aut certè nocent eis sua vicinia, sicut cordi defectus accidit, cum ori stomachi in locatione proximum sit.

*Incommoda
quæ accidunt
ori stomachi
appetitus no-
cent.*

Quæ vero actioni appetitus accidentia sunt, eodem quoque modo quo & in actionibus cæteris tripliciter contingunt: aut enim omnino deficit, aut imminuitur, aut aliter est eius natura quam expedit. Appetitus quidem defectio fit, aut quia corpus non euacuatur, nec ea quorum oportet alia supplere locum, ab eo dissoluantur, aut quia venæ nihil ab hepate contrahunt, aut quoniam hos stomachi minimè sentit immutationem rei, quam venæ & concauitates & hepar ab eo contrahunt. Oris autem stomachi sensus cessatio fit, incommodi causa, quod aut ipsimet ori stomachi accidit, si fiat ei mala complexio calida, sicut in febribus appetitus cessatio contingit: aut quod cerebro, sicut in alienatione mentis passione fit: aut quod nervis à cerebro ad os stomachi missis, & hoc ex difficultate & compressionem vel incisione accidit. Imminutio autem appetitus fit, cum eadem causæ quæ faciunt eum cessare, molestant quidem, sed debiles sunt.

*Appetitus
incommodatur
tripliciter.*

De Ordinatione appetitus in cibum & potum.

C A P. CXXXIII.

Malum vero appetitus, aut in cibum est, aut in potum. Appetitus ciborum malitia, aut in quantitate est, aut in qualitate. In quantitate quidem, cum appetit quis ciborum multitudinem: ut ille qui habet caninum appetitum. Quod accidit aut humoris acerbis causa, qui in ore stomachi conclusus est: sequiturque huiusmodi, egestionum multitudo, & humiditas. Aut quia quæ per dissolutionem euacuatio fit, immoderata est: cuius exuberantia fit, aut caloris causa consumentis, aut dissoluentis, aut debilitate virtutis retinentis.

*Contingit ap-
petitum cibi
& potus esse
inordinatum
in quantitate
tamen in
qualitate.*

In qualitate vero, cum appetitus ad acerba declinat, aut salsa, vel pungitua, fit nonnunquam illum appetere terram, ac gipsum, carboneque nigros, &

*Cum mulieres
pregnantes
inordinat
appetunt.*

hoc ex humore malo frigido in stomacho. Plurimū autem accidit hæc passio prægnantibus, & appetitus incontinentia vocatur, maximeque fit primo & secundo & tertio mensibus, dum fetus est paruus, nec adhuc præualet multo sanguine menstruum pasci, immo pauco sed meliori. Quare superest sanguis malus, & in ore stomachi congregatur, indeque fit malus appetitus. Quarto vero mense cessat, quia fetus iam confortatus est ad copiam sanguinis attrahendam, defeceruntque superfluitates, quedam quidem vomitu, qui prægnanti fit; quedam autem imminutione ciborum, quæ sequitur appetitus defectum.

Notius humor in ore stomachi est causa inordinata appetitionis.

Accidit autem huiusmodi appetitus & alijs quàm prægnantibus, cum in ore stomachi eorum superfluitates malæ coadunantur. Et si quidem humor illic congregatus est pungitiuus, ciborum appetitus imminuitur, & ad potum crescit. Si autem acerbus, in cibos augmentatur, & à potu reprimitur. Acerbus enim humor os stomachi congregat, simulque materiam, & comprimit eam: unde quantitas eius imminuitur, & substantia immergitur, remanent itaque vacua quedam loca quæ desiderant repleri natura, indeque fit appetitus, sicut ab euacuatione & dissolutione. Si vero sit humor dulcis, appetitus ciborum & potus simul imminuitur, dulce namque vacuitates replet, & os stomachi eneruat.

Appetitus potus inordinatus in quantitate & qualitate.

Porro malitia appetitus in potum, aut in quantitate est, aut in qualitate. In quantitate quidem, cum homo immoderate sitit, & aquam bibit, quod fit aut causa fortis caloris, ut in febribus accidit, aut humoris falsi, vel pungitiui, vel cholericis in ore stomachi conclusi. In qualitate vero cum hominis inclinatur desiderium ad malorum potuum qualitatem, quod humoris mali causa fit in ore stomachi conclusi.

De Accidentibus cerebro & cordi, ex incommodis oris stomachi.

C A P. CXXXV.

Accidentia in ore stomachi causant morbos in cerebro.

Accidentia porro quæ actioni cerebri contingunt, ex incommodis quæ fiunt in ore stomachi, sunt alienatio mentis, obstupescitio, somni immersio, epilepsia, & mania. Alienatio mentis in hac habitudine fit ab apostemate calido, quod est in ore stomachi. Obstupescitio autem, & in somno demersio, fiunt ex oris stomachi frigore; quod est aut ex mala complexionem frigida quæ ipsi dominatur; aut humore phlegmatico in eo concluso; aut ex medicamine frigido, ut opio; aut frigido cibo, ut fungis, & lacte acerbis aut frigidi vaporis causa, qui à matrice colligitur menstruum; aut spermatis causa tardantis, quod ad cerebrum defertur. Eadem est ratio in epilepsia; fit enim ex humiditatem phlegmatis quæ ori stomachi dominantur. Desipientia vero fit ex humore nigro qui in ore stomachi concluditur, eiusque vapores ad cerebrum ascendunt.

Incommoda oris stomachi efficiunt morbos in corde.

Accidentia vero quæ cordi & arterijs ex incommodis oris stomachi contingunt, hæc sunt: syncopis vel defectus, malitia pulsus, bolismus. Syncopis vel defectus fit, aut ex magno dolore qui est in ore stomachi, aut sensus eius virtute, aut cordis ipsius debilitate, venarumque pulsantium, ex qua celerius incommodorum susceptibilia sunt. Bolismus autem ex oris stomachi mala complexionem frigida, & ex ciborum imminutione, & virtutis debilitate. Accidentia denique quæ cordi cerebroque simul accidunt, participationis oris stomachi causa, sunt anhelitus malus, eiusque difficultas. Quod fit si os stomachi diaphragma comprimat; Aut apostematis causa quod in ipso est: aut alicuius incommodi quod cerebrum contingit, ex alia ipsius oris stomachi passione.

De Accidentibus virtuti mouenti, & primo de eius defectione.

C A P. CXXXVI.

Accidentia quoque quæ ingrediuntur in voluntarij motus actione, tripliciter fiunt, sicut & accidentia sensuum. Aut enim ex toto cessat motus, ut in eneruatione: aut imminuitur, ut in dormitionis passione: aut est in decursu malo, & ordine. Cessatio quidem motus, id est eneruatio, fit, si nervis membrum mouentibus incommodum accidat, quod transitum virtutis voluntariæ mouentis omnino prohibeat. Et hoc aut ex mala complexionem frigida fit, quæ nervos densat. Aut ex apostemate nervos in crassante, aut ex humore crasso ipsi nervo inhaerente, si concauus est: aut ex compressione, quæ nervis accidit non concauis.

Unde oriatur cessatio motus sine intentione.

Hæc autem incommoda si in nuchæ principijs acciderint: eorum causa totum corpus eneruatur: & huiusmodi accidens apoplexia, paralyticque vocatur. Si vero sint in quibusdam nervis, eneruatio fit illius membri quod mouebant: & si quidem in nervis gutturis, fit eius eneruatio, & dicitur vocis amputatio. Si autem in lacertis pectoris, defectus vocatur anhelitus. Si vero in lacertis vesicæ, fit exitus urinae sine voluntate, qui per voluntatem fieri solet ex animalis virtutis actione: fit enim emissio urinae per reductionem vesicæ virtutis expellentis virtute quæ in ea est, & eneruatione, id est emolliatione ac dilatatione lacerti, qui circumdat os eius: & hoc fit ex animalis virtutis actione: sic etiam & egestio fit intestini recti reductione in podicis loco. Igitur egestionis mora, vel compressio urinae est accidens naturale, & eius egressio præter velle, est accidens animale.

Unde oriatur emissio urinae & egestio sine voluntate.

Imminutio vero motus contingit cum dormitione, & causæ quæ faciunt dormitionem eadem sunt, quæ & eneruationem, nisi quod minimè fortes sunt, sicut illæ quæ motum omnino cessare faciunt: hoc autem accidens est ex actione naturæ & morbi. Nam sensus & motus ibi non cessant, quia membrum ad inferiora non mergitur; sed nec moueri potest puro motu, nec sentit puro sensu, propter ea quæ in natura morbus, operatur.

Unde dormitio in virtute motus.

De Mala eius habitudine ex actione naturæ, & primo de horrore ac rigore.

C A P. CXXXVII.

Porro si in mala sit habitudine motus voluntarius, horror ab eo fit, & rigor tussis, sternutatio, oscitatio, singultus, ructatio, alices, angustia. Et omnia hæc accidentia fiunt ex actione naturæ. Quedam etiā hic accidunt ex actione morbi, ut spasmus & titillatio. Quedam vero ab actionibus naturæ simul & morbi, ut tremor, & qui cum dormitione fit motus. Igitur ex his quæ ex actione naturæ veniunt, & primo ab horrore ac rigore incipiemus. Disco itaque quod hæc duo fiunt ex humore pungitiuo, qui in membra sentientia defluit, lacertos scilicet ac nervos, eaque pungit ac nocet; & ideo membrum horret ac reducitur propter sensus sui virtutem, expellensque virtus expellere vult humorem nocentem. Quemadmodum si super corpus fundatur aqua frigida, vel cadat super ipsum ignis scintilla, corpus horret atque reducitur, eo quod natura depellere cupiat sibi nocentia.

Unde horrore & rigor.

Rigorem itaque facientes causæ sunt tres. Prima est calor. Secunda frigus. Tertia debilitas caloris naturalis, & materiarum multitudo. Calor autem ab interioribus est, ut cholera rubea, quam sequitur proculdubio febris. Aut ab exterioribus, ut si super vlcus aut plagam, medicamen acutum ponatur: statim namque patienti fit horror ac tremor. Sic & ille cuius corpus calidis & fumosis superfluitatibus repletum est, cum balneum ingressus fuerit, horrore molestat, & quā-

Causa rigoris triplex.

doque

doque tremat, eo quod aer balnei superfluitates ad exteriora corporis trahit, quibus & pungitur. *Frigus* quoque aut ab exterioribus est, ut ab aqua frigida; aut ab interioribus, ut ex cholera nigra, sequiturque febris: hic etenim humor horrorem non adducit, nisi cum putrefactus fuerit. *Tertia* vero causa quæ est debilitas caloris, & materie multitudo, mortem habet subsequentem; multa namque materia cum naturalem calorem debilem inuenit, eum suffundit, superat, & extinguit. Si vero naturalis calor multus sit, & materia pauca; calor humorem humiliat, liquefacit, ac dissolvit.

Rigor est compositus ex frigore & tremore paucos.

Rigor quidem compositus est ex frigore & tremore paucos; tremor autem fit ab expellenti virtute fortitudine, quæ est in lacertis ad humores nocentes expellendos. Ideoque quando causa rigorem adducens est calida, fortior fit tremor: quia calor fortioris est motus, & magis nocens: si vero causa sit frigida, minor erit tremor, quia minor est motus frigoris, minusque lædit. Ob hoc in phlegmatica febris minor est tremor quam in tertiana, propter causam frigoris: quia calor naturalis fugit ad profunda corporis, eo quod eius exteriora lædantur & doleant ab humore nocente.

De tussis & sternutatione.

CAP. CXXXVIII.

Unde tussis.

Tussis ex naturali actione fit corpus regente. Est enim motus fortis, ab expellenti virtute factus in instrumentis anhelitus, per exitum aeris. Fit autem per reductionem pectoris fortem super pulmonem, quæ expellit valide aerem, & cum eo superfluitates pectoris, & canalium pulmonis. Ideoque natura necesse habet ad tussis complementum, ut fortis sit eius virtus, quæ ad superfluitates expellendas præualeat; & ut non sit materia crassa, neque viscosa, quam efferre natura non possit, eo quod meatibus inuiscata sit, & anhelitus opilet meatus; neque tenuis, sed quæ meatibus labatur, & ad locum quo fuerat reuertatur. Ob hoc ergo cum materia crassa est, illam subtiliare cum hyssopo, & aniso necesse est, & si tenuis est incrassare. Si viscosa est, squingibin & similibus incidere.

Tussis causa.

Tussis autem causa est, aut complexio mala, calida vel frigida, quæ dominatur lacertis pectoris, & pulmonis, & canali eius, & gutturi, nititurque natura, quod eam lædit, expellere: Aut materia quæ est in instrumentis anhelitus, quam itidem emittere, & à se propellere nititur natura. Hæc autem materia, aut ab exterioribus est, ut cibo & potu, quæ scilicet in canale pulmonis ingrediuntur; pulvere quoque, vel fumo: Aut ab interioribus, ut ab humore qui descendit à capite, sicut in cantarcho contingit; aut chimo ascendente ab hepatis gibbositate; aut aliqua alia re, quæ in pulmonis canali conclusa est, ut crassus humor, aut materia quæ est in pleuresi, vel in peripneumonia; aut sanies, quæ est in vlcerebus pectoris & pulmonis.

Sternutatio eodem modo fit sicut tussis, sed non solum pectus movetur ut illa, sed etiam cerebrum & nares.

Sternutatio eodem modo est sicut tussis, ex natura corpus regente; cum scilicet movetur virtus expellens quod sibi nocet in ventriculis cerebri, ad exteriora propellere; nisi quod tussi mundatur pectus & pulmonem modo: sternutatio vero licet cerebrum purget, & nares: simul tamen etiam pectus. Cum enim movetur cerebrum ad expellendas superfluitates vaporosas quæ in eo sunt, inflantur utrique meatus qui ad nares mittuntur, ut per eos superfluitas crassa velociter emittatur. Lacertis quoque pectoris per nervos reducuntur, & aeris emissio sequitur, cum quo & superfluitates quæ in pectore sunt emittuntur.

Sternutatio fit duobus modis.

Itaque sternutatio maior est virtute quam tussis, eo quod egeat natura superfluitates de locis contortis emittere. Fit enim cum cerebrum incaluerit, locaque vacua capitis humefacta fuerint, & aer qui in eo est ad arcta loca descenderit, unde & vox eius auditur. Fit etiam sternutatio ex superfluitate pungente ventriculos cerebri, quam natura desiderat expellere; sicut in

A tussi contingit, & singultatione.

Hippocras in libro aphorismorum. Sternutatio fit à capite, ex calefacto cerebro, aut humectato, quod est in capite vacuo. Effunditur enim foras aer, qui est intus, sonat autem quia per angustum fit ei exitus.

De singultu, & ructu, & oscitatione.

CAP. CXXXIX.

Singultatio, ructatio, oscitatio, & angustia, omnes quoque sunt ex motu virtutis regentis, ad expellendas superfluitates in membris politas, atque pungentes, nisi quod singultatio fit etiam quandoque ex vacuitate stomachi (si forte spasmus ei contingat) & ex inanitionis multitudine; & hoc fit ex motu animalis virtutis. *Ructatus* autem fit ex motu virtutis expellentis, ad propulsandas superfluitates ventosas in stomacho conclusas; & est ex ventositate ciborum gravante; aut ex ea quæ generatur per debilitatem caloris, cuius est cibum decoquere; Aut quæ fit ex virtute caloris nimij cibum comburentis: ex hac enim generatur ructatus fumosus. *Oscitatio* fit ex superfluitatibus fumosis, quæ concluduntur in maxillarum lacertis, quas natura purgat, & dissolvendo emittit. *Alices* autem vel extensiones fiunt ex superfluitatibus vaporosis in lacertis totius corporis, aut eorum maiori parte, quorum purgationi natura dissolvendo innititur. *Angustia* porro contingit membro rem nocentem depellenti, quæ fit aut ex labore, aut ex interioribus corporis.

Unde singultatio.

Unde ructus.

Unde oscitatio.

Unde alices.

Unde angustia.

De accidentibus virtuti moventi ex solo morbo.

CAP. CXL.

Accidentia vero quæ ex solo morbo proveniunt, sunt spasmus in nervis & lacertis, qui operatur quod & virtus voluntarie movens: lacertum enim contrahit, & ad locum quo oritur reprimat. Fit autem ex repletionem vel ex inanitione. *Ex repletionem* quidem, cum lacertus, ac nervus humoribus in latum extensis repletur; unde & ad sui capitis partem quisque reprimatur, & ob hoc eius longum minuitur, sicut in vasis de corio fit: utrem enim si immoderate impleveris, in latum extenditur, immutato longo. *Ab evacuationem* vero fit, cum ex nervis & lacertis humiditates eductæ fuerint; unde & exiccati, ad ortus sui principium retrahuntur: sicut si capillus & corrigia prope ignem ponantur, desiccantur & recrispantur; sic & chordæ citharæ, si ad aerem calidum & siccum fuerint expositæ, dum protensæ retrahuntur, inciduntur, atque rumpuntur. *Spasmus* itaque si in toto corpore fiat, epilepsia vocatur: si in lacertis palpebrarum, altera clausa erit, & altera aperta: si in lacertis oculi, strabismus vocatur: si autem in stomacho, fit inde singultatio: si vero in vasis spermatis, fit eorum coadunatio: si in lacertis maxillarum, facit stridorem dentium.

Spasmus fit ex repletionem, vel inanitionem.

Spasmus potest esse in toto corpore, vel quadam eius parte.

E

Titillatio vero fit ex ventositate vaporosa & crassa, in membro conclusa, quæ dilatat illud & reducit; quemadmodum arteriæ dilatantur, & reducuntur. Differt autem à pulsu; quia pulsus semper fit in venis pulsantibus tantum, titillatio vero fit in omnibus membris qua dilatari possunt; ut in lacertis, venis, stomacho, intestinis, omnibusque membris inter solidum & molle temperatis. Porro in ossibus & cartilaginibus, quia dura sunt, ventositas concludi non potest: similiter nec in cerebro, propter humiditatem suam, titillatio fieri potest.

Unde titillatio & quomodo differat à pulsu.

De his quæ accidunt ex actionibus naturæ
simul & morbi.

CAP. CXLI.

Vnde tremor

D Enique accidentia, quæ simul ex actione naturæ, & morbo fiunt, sunt tremor fortis motus, qui membrorum dormitione fit. Tremor enim, motus est membri sursum & deorsum, eo quod natura membrum ad superiora tollere appetit, & contra morbus inferius deponit, quod ex virtutis defectione contingit. Huius accidentis, id est tremoris commotio fit, aut ex accidentibus animæ, sicut ira vel timore; fit enim ex his debilitas virtutis motuæ: Aut ex corporis passione virtutem dissolvente: & hoc fit aut ex morbo consimilium partium, aut ex mala complexione frigida; quemadmodum senibus contingit, & his qui multam aquam bibunt, aut super se fundunt balneando se: sic etiam ei qui multum bibit, idem contingit; vnde calor naturalis submergitur, id est suffocatur; aut ex organico morbo, sicut ex opilatione, quæ fit in nervis ex crasso ac viscoso humore, quæ virtutem mouentem prohibet ad membrum peruenire.

Causa tremoris.

Ex pantes. 6. parte. Huiusmodi tamen humor si nervos impleuerit, non tantummodo tremunt nervi, sed omnino motum perdunt. Cum autem partem humores transeunt, partemque implent, & in parte vacua regnat virtus, in plena vero humor viscosus, necesse est tremorem quendam effici, dum virtus partem suam erigit, humor autem deprimat.

De accidentibus virtuti vitali.

CAP. CXLII.

Pulsus tri-
bus modis
incommodus
patitur.

H Alii. ubi supra. Dicto de causis accidentium, quæ animalibus actionibus contingunt; iam dicendum restat de illis quæ in actiones vitales sunt; Vt est dilatio venarum percutientium, & reductio: cuiusmodi actio pulsus vocatur; cui cum aliquod incommodum accidit, aut omnino pulsus deficit, & vocatur pulsus cessatio, quæ & vita cessante, mors illico comitatur; aut imminutus, & minor pulsus appellatur; aut aliter est quam expedit, dum scilicet cursum naturalem egreditur, & varius pulsus nominatur. Pulsus quidem minor fit, aut ex nimietate caloris, cum calor immergitur, ad interiora refugiens corporis (inde namque pulsus imminuitur) aut ex debilitate virtus naturalis, cum arterias in omnes eorum virtutes dilatare non possit, sicut in defectu contingit. Pulsus autem varietas fit ex pluribus causis extraneis; fit & ex varijs morbis & accidentibus; augetur enim & minuitur iuxta rerum extranearum augmentationem & minutionem.

Vnde pulsus
varietas.

De accidentibus naturalium actionum, & primo diges-
tionis primæ in stomacho ex causis
interioribus.

CAP. CXLIII.

Digestionis
vires sunt spe-
cies, quarum
actiones per
4. virtutes
compleuntur.

S Equitur de accidentibus naturalium actionum, quarum est vnum genus completum, scilicet pascere & nutrire. Nutrire autem est cibum membro quod nutritur assimilare, quod per appetitus actionem efficitur, & per digestionem. De accidentibus quidem appetitui, iam superius dictum est. Digestionis autem species sunt tres. Prima fit in stomacho, cum cibus in succositatem vertitur. Secunda in hepate, cum ex cibi succositate sanguis generatur. Tertia vero in membris singulis, cum scilicet sanguis in membri naturam alteratur. Harum autem singularum digestionum actio per quatuor virtutes completur, sicut aliàs dictum est, scilicet attrahentem, retinentem, nutrientem, & expellentem. Digestioni primæ quæ fit in stomacho accidunt nocumenta, quemadmodum reliquis omni-

Digestionis
prima tripli-
citer accidit

A bus actionibus: aut enim omnino deficit, sicut accidit in fastidio: Aut imminuitur, ut in ructatu fumoso vel acerbos; aut eius decursus aliter quam oporteat inuenitur, sicut cum in stomacho cibus in ventositatem vertitur. Huiusmodi autem digestionis accidentium causæ duæ reperiuntur: Vna scilicet ab interioribus; altera vero ab exterioribus. Ab interioribus incommoda sunt, quæ digestionis virtuti accidunt. Et hæc, aut ex morbo consimilium partium fiunt, qui stomacho accidit; qui si calidus est, cibos in fumositatem mutat, atque putredinem; si frigidus, in acerbis; aut ex humoribus in stomacho conclusis; qui si cholericis sunt, ructatus fit fumosus; si phlegmaticis, acerbos; Si vero immoderate frigidi digestionis cessatio & lienteria efficitur; si non immoderate, ventositas generatur; aut certe fiunt ex aliquo morborum organicorum, ut apostemate calido & frigido, quæ stomacho vel ori eius accidunt, vnde virtus eius debilitatur, scilicet ad digerendum. Et intellige, quod maior fit corruptio digestionis, quæ est ex debilitate virtutis digerentis, & peius est malum, quam quæ fit ex complexione mala calida vel frigida. Humida vero & sicca digestionem quidem minuunt, sed non auferunt; nisi forte eousque deductio fiat, ut ad consumptionem veniat.

incommodum,
Et quid in-
terdu ab
interioribus,
interdu ab
exterioribus.

De accidentibus eidem ex causis exterioribus.

CAP. CXLIV.

C Ausa vero exterior, aut ex cibo est, aut ex somno: Ex somno quidem, quia si multus fuerit, erit digestio bona; si paucus & brevis, mala. Ex cibo vero fit mala quatuor ex causis. Prima est ex eius quantitate. Nam si pauci sunt cibi, stomachusque calidus, in fumositatem alteratur cibus: si vero multus, simulque corruptio difficilis, & virtus valida, somnusque longus, fit abinde digestionem immorari tantummodo. Quod si celeris digestionis sit, & calor fortis, accidit corruptio; siue brevis, siue longus sit somnus: si vero calor debilis sit, & multi cibi, difficilesque corrumpi, somnus autem brevis, fastidiositas abinde fit. Secunda causa est ex cibi qualitate; nam si cibus calidus est, & stomachi complexio similis, in choleram mutatur; ut mel si iuuenibus, & calidæ complexionis hominibus offeratur, in choleram alteratur, & in eorum stomacho mutatur. Quod si cibi frigidi sunt, & stomachus similiter ut in senibus, cibus in acerbis in ipso, mutatur, ut lac. Tertia est ex horæ iustæ priuatione, eiusque dilatione; ut si detur cibus statim post vigilias, digestionem corrumpit. Quarta est ex eorum quæ porriguntur ordine. Si enim cibi ventrem arctantes sumantur, & postea cibi emollientes; inde natura constipatur, & cibi qui ventrem molliunt corrumpuntur: ut etiam si cibi tardæ digestionis sumantur primum, ut caro, & ova solida; deinde vero cibi velocis digestionis, ut melones, & cucurbita, accidit posteriores corrumpi: priores namque digestionis suæ tarditate à stomacho descendere morantur; hi vero qui citæ digestionis sunt, dum digestus sui decursus ad exteriora non inueniunt in stomacho corrumpuntur.

Digestio ab
extrinseco
fit mala, tñ
ex defectu
somnia-
tum ex cibo,
hoc quadrupli-
citer.

1.
Ex cibi quan-
titate.

2.
Ex cibi qua-
litate.

3.
Ex horæ in-
iustæ priuatio-
ne.

4.
Ex eorum quæ
porriguntur
ordine.

E Oportet autem medicum expressius intueri & diiudicare, quæ digestionis accidant nocumenta digestionis virtutis culpa; & quæ ciborum, vel etiam somni fiant causa. Nam quæ culpa virtutis accidentia fiunt, ad sanandum difficilia sunt, & quandoque non sanantur; eiusque malum ducit ad lienteriam, & ut nullo modo cibus in stomacho immutetur, aut certe in ventositatem. denique si corruptio digestionis sit, & tamen cibus in qualitate, & quantitate, & iuxta consuetudinem temperatus est; tempus quoque quod oportet, & ordinem seruat quem expedit, ex culpa virtutis digerentis corruptio fit.

Medicus de-
bet bene per-
pendere ex
qua causa
accidat di-
gestionis no-
cumentum.

Virtuti a
trahente
ut & pra
tū sit m
mentum

Vnde la-
da-
tur virtus
naturalis.

Ex quo mal
stomacho
riatur sin-
gularis &
variatur.

De Accidentibus virtuti attractivæ.

CAP. CXLV.

Quoniam autem digestio per quatuor virtutes completur, scilicet attrahentem, retinentem, digerentem, & expellentem; Et quia digestionis primæ cum causis suis accidentia, quæ sunt in stomacho diximus; æquum est, ut etiam reliquarum trium accidentia virtutum, quæ in prima digestionem sunt, ostendamus. *Attractioni* quidem stomachi, sicut ex cæteris accidentibus, incommodum triplex accidit, scilicet cessatio, vel imminutio, vel malitia, id est inordinatio. Hæc autem, aut causa malæ complexionis, aut causa morbi organici sunt. *Malæ* complexionis morbus, aut ex calore est, aut ex frigore. Et si quid hæc immoderata fuerit, id est maxima, nihil omnino stomachus attrahit; atque huiusmodi attractionis cessatio, vocatur stomachi enervatio. Si vero parva, debilis attractio fit, sicut in enervationis principiis accidit. *Morbus* autem organicus est, ut apostema, quod accidit meri, vel oris stomachi; aut cum in eorum altero caro supercrevit, meatumque corrumpit, ut stomachus attrahere nequeat ad ipsum transmissa. Et hæc quoque opilatio, si magna est, cessat attractio; si non magna, minuitur; si vero modica, fit attractio mala, id est inordinata, & alia quam oportet, ut spasmica, vel tremulosa, ac titilliosa. *Quæ* scilicet accidentia sunt, si virtus fortis non fuerit quæ morbum evincere possit, ut diligenter attrahat; sed nec ita debilis, quam morbus superet, & eius attractionem cessare faciat; sed sit in huiusmodi re, quemadmodum ubi natura morbusque simul contendunt, ut in tremore dictum est.

De Accidentibus virtuti retentivæ.

CAP. CXLVI.

Retentio quoque ciborum in stomacho, aut omnino cessat, quemadmodum in lenteria fit, in qua cibi non immutati à stomacho egrediuntur; aut imminuitur, & abinde ventositas, aut inflatio, vel rugitus efficitur; nec super cibum stomachus ut oportet reducit. Et hoc, aut propter malam complexionem frigidam, aut propter cibum qui generat ventositatem, aut propter digestionis paucitatem, unde digestionis exitus acceleratur. hoc autem fit cum cibis in stomacho non bene retinetur, unde nec bene digeritur, nec succositas ad hepar mittitur, humidaque & liquida abinde digestio egreditur, aut vero cibis ipse in stomacho corrumpitur, indeque putrida egestio sequitur. *Quod* si huiusmodi corruptio fit ex mala complexionem calida, vel ex cholera, punctura comitabitur; si autem ex mala complexionem frigida, vel ex phlegmate, ventositas & inflatio sequetur.

Aliquando vero fit in stomacho ciborum retentio mala, ut spasmica, vel tremulosa, indeque singultatio fit, & vomitus. Quorum scilicet duorum accidentium motus spasmicus est, & non verè spasmus. Verus enim spasmus in nervis fit, singultatio autem & vomitus, ex retinente virtute simul & expellente sunt. Retinens namque virtus retentionem vult, id est appetit retentionem eorum quæ apud illam sunt. Si autem in stomacho est aliquid nocens, virtus expellens insurgit, ipsumque expellit; & si quidem ipsum ledens in eius substantia fuerit, singultatio fit, quia stomachus totus hoc à se repellere appetit. Si vero sit in fundo stomachi, vomitus accidit; quia stomachus ea quæ calusa sunt in eius concavitate, nititur expellere, siue sit humor crassus, aut certè si aliàs fuerit malus, intantum ut in his duobus necesse sit stomacho sustolli, donec proximus fiat ori.

De Accidentibus expulsiuæ.

CAP. CXLVII.

Expulsionis etiã accidentia tribus his modis sunt. *Aliquando* namque cessat omnino, sicut in cholica passione, quæ vocatur ileos, hæc omnium cholericarum difficilior est, & fit aut apostemate calido, quod in intestinis subtilibus oritur, ipsumque febris ac tussis imitatur; aut debilitate virtutis expellentis: Nec est cum hoc habitu febris vel tussis; & fit huiusmodi vitium aut ex mala complexionem frigida, aut frigidorum ciborum causa, vel opilatione facta propter egestionem siccam, anfractibus intestinorum immixtam; simulque cum eo fit intestini gravitas, torsio, rugitus, & inflatio. Hæc autem cholericæ passio nonnunquam validam præcedit dysenteriam.

Aliquando vero expulsionis actio diminuitur, cum scilicet descensus egestionis difficiliatur, id est induratur. *Aliquando* vero eius habitus ac decursus malus est, id est inordinatus; indeque fit lenteria, cum virtus expellens mouetur, antequam in stomacho cibis minuetur; quod fit humoris acuti causa stomachum pungentis, aut huiusmodi cibi, qualis est sinapis, aut acetum acerrimum: Aut certe ipsum stomachum grauat cibis, eique nocet, & ob hoc expellitur. Hæc sunt igitur accidentia virtutis expellentis, quæ in stomacho est, actionem ingredientia.

De Accidentibus prædictarum virtutum in intestinis.

CAP. CXLVIII.

Porro quæcumque circa stomachum de attractione & expulsionem dicta sunt, etiam in intestinis intelligenda sunt; maximèque de actione virtutis expellentis; hæc enim in intestinis fortior est omnibus alijs. *Sciendum* autem, quod & stomachus & intestina, plerumque & attractivam & expulsiuam vim operantur extra naturam. Cum enim stomachi sit à meri cibum attrahere, & ad intestina depellere, ut alia ab alijs purgamenta attrahant, & foras emittant; nonnunquam urgente necessitate contingit stomachum ab intestinis purgamenta trahere, & ad meri per vomitum pellere; sed etiam intestinis accidit, ut ab inferioribus purgamenta attrahant, & ad stomachum pellant, sicut accidit in cholica passione, quam ileos vocamus, & in conclusionibus & expressionibus. In ileos quidem, quia cum virtus expellens mouetur, ut egestiones inferius pellat, & fluxum ad exteriora propter opilationem non inueniat, ad superiora expellit, easque intestina hæc ad illa depellunt, donec ad stomachum veniant, stomachus autem ad meri, à quo per vomitum exterius pelluntur.

Conclusio vero accidit plurimum ei, qui cum egestionem emittere, vel ventositates ab inferioribus, indiget earum emissionem prohibet, amputatque ventositatis exitus, & egestionem concludit; quæ cum exitum non inuenit, ab intestinis ad superiora subito redit, donec ad stomachum veniat; fitque vomitus, & corruptio appetitus. Hæc est assignatio accidentium quæ primæ digestionem accidunt cum causis suis.

De Accidentibus secundæ digestionis.

CAP. CXLIX.

Secundæ vero digestionis, quæ est generatio sanguinis in hepate & venis, accidunt similiter incommoda tribus modis; aut enim omnino cessat, dum ciborum succositas quæ ab intestinis ad hepar & venas dirigitur, in sanguinem omnino non alteratur, sed

Virtus expulsiua interdum omnino cessat.

Interdum minuitur, & interdum fit inordinata.

Stomachus & intestina sæpe extra naturam operantur, attrahendo ab interioribus, & per os expellendo.

Quid ex conclusione subsequatur.

Incommoda 2 digestionis etiam tribus modis eveniunt, & tã ab interioribus quàm exterioribus causis.

alba remanet, *Aut* imminuitur quidem, dum in hepate venisque, succositas hæc alteratione quadam immutatur, sed non plena. *Aut* eius actiones aliter quam oporteat exhibentur; eademque succositas in hepate mutatur, aut in cholera rubeam, sicut contingit ictericiis, aut in cholera nigram, sicut hydropicis & leprosis. *Huius* autem virtutis accidentium duo sunt genera causarum; vnum scilicet ab interioribus, alterum ab exterioribus.

Causa interioris sunt triplices.

Causarum quæ sunt ab interioribus triplex est differentia. *Prima* est mala complexio: Et hæc quidem, aut est calida, & ab eo mutatur succositas in cholera rubeam; aut si calor immoderatus est, in cholera nigram; aut est frigida, tuncque succositas sanguis a quo efficitur; Aut si frigus immoderatus est, succositas omnino non alteratur. *Secunda* est morbus organicus, ut opilatio quæ venis accidit; aut ex crasso & viscoso humore, aut propter apostema quod illas comprimit. *Tertia* est ex natura succositatis ad hepar à stomacho venientis: Nam si multa est, non eam hepar totam in sanguinem alterat, si pauca in cholera eam mutat. Item si calida est, hanc etiam in cholera immutat; si vero frigida, in phlegma, & in ventositatem, iuxta frigiditatis magnitudinem & paucitatem.

Causa exterioris varia.

Hæc ubi supra. Causa vero quæ ab exterioribus procedunt sunt exercitium siue negotium, balneum, cibum, coitus, & cetera huiusmodi, quæ ab exterioribus obuiant corpori. His enim si quis aliter quam oporteat in qualitate, quantitate, tempore, & ordine utatur, chimi mali per hoc in corpore multiplicantur. *Itaque* si pipere, & allio, & cæpa sæpius utatur, cholera rubeæ generatio in eo multiplicatur; si carne vaccina, caulibus, & lenticula, multiplicatur in eo cholera nigra; si vero lacte, & fungis, piscibusque recentibus, generatur in eo phlegma. *Porro* si labore multo ante cibum utatur, & exercitio; cibumque minuat, ac ieiunio plurimo utatur; in eius corpore cholera rubea generatur.

Quinam morbi generantur ex abundantia quorumlibet quatuor humorum.

Eodem modo se habet res, si quis huiusmodi rebus utatur, quæ in corpore multiplicant humores; & fiunt ab unoquoque humorum, cum in corpore multiplicati fuerint, accidentia plurima. *Ex cholera* siquidem rubea, si sit in omni corpore, generatur ictericia; si in vno membro sit, erisipila. *Ex cholera* vero nigra si plurima fiat in omni corpore, generatur morphea nigra; sed quando in quibusdam membris, cancer, & durum apostema. *Porro* ex humore phlegmatico, si multus fuerit, fit hipofarcha, hydropilis, & lepra; si in membris quibusdam, apostema molle, quod dicitur zima; denique ex aquosa superfluitate cum multiplicatur in corpore, fit hydropilis timpanita; si vero in quibusdam membris, inflationes fiunt siue vesicæ.

De Accidentibus tertie digestionis.

CAP. CL.

Tertie denique digestionis, quæ cibum membris quæ pascuntur similem facit, nocumentum quoque tripliciter accidit; aut n. omnino cessat, nec aliquo modo corpus pascitur, sicut in pristino morbo contingit, & in alienatione; aut imminuitur, sicut fit in macie; aut eius actio fit aliter quam oporteat, sicut in lepra fit ex morphea. *Cibi* quidem cessatio vel priuatio, qua nihil comeditur vel bibitur, fit, aut quia quælibet quatuor naturalium virtutum aliqua accidentia patitur, & ab actione sua, propter malam complexionem, debilitatur. Immutans enim virtus si infirmetur pascendo, non potest membro cibum assimilare, fiuntque abinde multæ superfluitates in corpore, quæ & varios morbos pariunt. *Porro* virtus attrahens, si fortis sit, ut multam cibi quantitatem attrahat; digerens autem debilis, ut attracta non præualeat immutare, superfluitas fit in corpore. Infirmitas denique expellenti ab expulsionem superfluitatem quæ congregatæ sunt in corpore,

Vnde cessatio à cibo vel à 3. digestionis.

A fiunt accidentia pessima, iuxta superfluatorum naturam. *Macies* autem efficitur propter cibi potusque paucitatem, aut propter nocumentum quod in has quatuor virtutes ingreditur. *at vero* ictericia, morphea, lepra, elephantia, & similia, ex hoc efficiuntur, quod in huiusmodi habitudinibus, membris partibus, cibis nequam assimilatur, quin potius membrum quod pascendum est, cibo simile efficitur; & hoc propter malitiam materiei qua membrum pascitur.

Vnde macies vel diminutio 3. digestionis. Vnde morphea lepra, &c.

De Accidentibus habitudinum corporis.

CAP. CLI.

Porro habitudinum corporis accidentia, quæ fiunt ex corruptionibus digestionum secundæ & tertie, sunt ictericia crocea & nigra, elephantia, morphea alba & nigra, lepra, nigredo lingue, & his similes colores, qui apparent in corporis superficie.

Constan. in panter. Ictericia crocea est ex hepatis caliditate nimia, ita ut sanguinem in cholera mutet, ac toti corpori per venas mandet, & cutem corporis in citrinitatem transformet: Vel etiam ex venarum nimio calore, sanguinem in citrinum mutante. Vel etiam ex constipatione viæ fellis ad hepar tendentis, ne cholera ab hepate trahere possit, unde cholera remanens in sanguinem per corpus se spargit, cutemque tingit. Quod ex humore viscoso fit in viæ fellis, siue apostemate hepatis, vias ipsius fellis contingit.

Vnde ictericia crocea.

C Ictericia nigra est ex nimio calore sanguinem incendente, & in cholera nigram mutante, vel ex frigore melancholiam faciente, vel ex constipatione viæ splenis, quæ cum feces non extrahat sanguinis, commixtos eos sanguini dimittit, & ita per totum corpus dispersi, cutem corporis tingunt. *Lepra* est, cum sanguis substantialis, & incensione nimia corruptus, in cholera nigram transformatur: Vel complexio membrorum corporis ex nimietate caloris sanguinem incendit, & in cholera nigram traducit: Vel eadem complexio mutata in melancholiam traducitur ex frigiditate nimia; vel eius cibum in naturam cum conuertitur.

Vnde ictericia nigra.

Vnde lepra.

D Morphea nigra est cum exteriora membra, vel cutis in nigredinem se mutat, interiora tamen sana sunt; hæc si debilis fuerit, morphea tantum erit; si vero fortissima, erit lepra. Morphea alba, est ex phlegmatis causa, cum sanguis in hepatis complexione frigida & humida mutatur in phlegma, cui assimilatur etiam exteriorum membrorum natura. *Lingue* nigredo fit, cum fumus, id est humor calidus hepatis, aut pectoris, vel stomachi, ad linguam ascendit, & eam incendit. Ex hac autem ratione consideranda sunt omnia accidentia, in exteriori cute apparentia.

Vnde morphea nigra.

Vnde morphea alba.

Vnde lingue nigredo.

De his quæ apparent in excrementis à corpore extrinaturali modo.

CAP. CLII.

E *Alii, ubi supra.* Iam vero nunc de his quæ in excrementis à corpore apparent, disputandum videtur. Omnia quidem quæ à corpore emittuntur, aut naturalia sunt, aut extranaturalia. *Naturalia* sunt ut egestio, vrina, menstruum, sudor. Horum accidentia fiunt, aut in quantitate, ut egestio, vel vrina multa: Aut in qualitate, ut vrina, vel egestio nigra, cum huiusmodi nigredo non naturalis sit. *Extranaturalia* vero sunt, ut sanguis, qui de naribus, vel aliunde fluit. Sanguis enim egressus ex vasis suis per seipsum, minimè est naturalis.

Quæ à corpore emittuntur quatuor sunt naturalia, quædam extranaturalia.

Omnia vero quæ egrediuntur à corpore, si naturalem deferant cursum, eorum egressio fit ab aliqua triu causarum. *Prima* est ex parte virtutis. *Secunda* ex materia. *Tertia* ex membro à quo emittitur. Ex virtute quidem, si retentiva debilis est, nec materiam retinere præualeat; aut expulsiva valida est, & actionem

retentiuæ

Tres sunt causa emissionis extrinaturalis.

Figura seu preparatio iuxta.

Evacuatio naturalis quadruplex.

Incommoda gestio ex tribus causis, scilicet ex mora, ex quantitate, & ex qualitate.

Vnde multiplax est paucitas egestionum.

Qualitas egestionis ab exteriori causa.

Vnde ventositas in stomacho vel intestinis.

retentiuæ prohibet, materiamque remittit. *Ex materia vero*, aut propter eius quantitatem, ut si multa est, grauatque virtutem, ad sui cogit expulsionem: ut cibi si multi sunt, scilicet ad vomitum: & eruptio sanguinis, si in suis multiplicatur vasculis: Aut propter ipsius qualitatem, ut si sit pungitua, quæ naturam ad eorū quæ pungunt & nocent expulsionem cogat, & acuta quæ venas acumine suo comedat, aut humida quæ venas attenuet & emolliat, easque cito crepare faciat: *Ex membro denique*, si debile sit & fragile rarumque scilicet ut facile rumpatur, & egressio materierum acceleretur: aut etiam si durum sit sine sicco, scilicet ad fissuras facile. *Omnia autem* fissuræ crepationisque causa, aut est exterior, ut illisio, casus, & huiusmodi: aut interior, ut materiei multitudo, quæ ex sua gravitate extendit ac dirumpit, emollitque membrum ad quod accelerat rupturam.

De his quæ sunt in euacuationibus naturalibus, & primo in egestionem.

CAP. CLIII.

Naturales euacuationes, ut dictum est, sunt egestio, vrina, menstruum, sudor: In egestionem tripliciter apparent accidentia, scilicet in tempore, in qualitate, & quantitate. *In tempore* quidem cum eius emissio ante digestionem acceleratur, aut ab hora solita immoratur. Emissionis acceleratio fit, aut ex ciborum multitudine, qua virtus grauat, & ob hoc eam expellit; aut quia cibus acceptus intestina pūgit: unde & ipsa eum à se propulsant, aut quia humidus est, & viscosus: aut quia paucus. Egestionis autē mora fit, aut propter expulsuæ debilitatem, & retentiuæ vires: aut si cibi tam pauci sunt, ut egeat natura quācunque in cibo inuenitur humiditatem attrahere: aut si stringentes sunt & constipantes: aut quia lacerti qui sunt super ventrem debiles sunt à reductione super intestina.

In quantitate vero egestionis apparent accidentia, aut in multitudine, aut in paucitate eius, aut in assellationum numero. In multitudine demum, aut ex copia ciborum, aut quia succositas eorum ad hepar non mittitur, aut propter humiditates multas quæ defluunt ad intestina. In paucitate vero, quæ est aut ex paucitate ciborum, aut ex multitudine succositate quæ ad hepar mittitur, aut quia pauca succositates ad intestina mittuntur. *Egestionum* numeri pluralitas, aut retinentis fit debilitate virtutis, aut abundantia expellentis, aut enervatione lacerti qui circumdat extremum ani. Expellentis abundantia virtutis, aut ex medicamine laxatiuo fit; aut ex cibo in quo est laxatiua virtus, aut propter cibi corruptionem, aut propter acutarum materierum ad ambo intestina in corporis parte decursus; aut quia generantur superfluitates in ipsis intestinis, aut quādo sunt in eis vlcera, aut propter multitudinem naturalis sensus intestinorum. Numeri vero paucitas fit ex causis his contrariis.

De his quæ in eadem apparent secundum qualitatem ab interiori causa.

CAP. CLIV.

Exitis porro naturalis egestionis in qualitate, ab exterioribus causis fit, & ab interioribus: Ab interiori quidem, à cibo scilicet, aut propter quantitatem, aut propter qualitatem, aut propter corruptionem eiusdem. Ex quantitate cibi si multus sit. Multus autem dicitur, aut quia temperantiæ modū trāsit, aut quia virtus nō sufficit, aut virtutis rei que causa simul. Ex qualitate vero, si malum aliquem generet humorem, aut ventositatem.

Ventositas in stomacho vel intestinis generatur, aut propter cibum cuius est ipsam generare, ut est phaseolus, faba, & similia; aut propter caloris stomachi de-

bilitem, vel imminutionem. Nam si stomachus frigidus sit, ventositas in eo non generatur, sicut nec vēti nebulae producuntur ex frigoris nimietate. Similiter etiam cum stomachus & intestina fortissimi caloris sunt, non generatur ventositas, quia calorem dissolvit & dissipat, sicut in æstatis tempore, quando nimis est æstus, nec ventri apparent, nec nebulae. Cum vero stomachus debilis est, indeque intestina, tūc ventositas in eo causatur, eo quod ad subtiliandum cibū foramina non sint, & ad post dissoluendam ventositatem; sicut & in verno tempore ventri multiplicantur, & autumnali, propter caloris debilitatem. *Ventositas autem* stomachi & intestinorum, aut egreditur, aut interior remanet; & si quidem à superioribus, id est ab ore egreditur, ructatio dicitur; si autem ab inferioribus, aut cum sono, aut sine. Quæ vero cum sono fit aut habet sonum clarum, & ex intestinorum & stomachi vacuitate fit, & siccitate; aut cum rugitu fit ac strepitu; & hoc ex humida egestionem, aut inter hæc media existit.

De his quæ apparent ab exteriori causa.

CAP. CLV.

Ab exteriori vero, egressus egestionis à naturali habitudine secundum qualitatem, fit humoris causa qui ad intestina defluit; & hæc, aut solius naturæ causa est, ut solutio per quam fit crisis, & hæc utilitatem confert; aut ex morbo solo, ut dysenteria, quæ fit ex membrorum liquefactione: aut ex utrisque simul, ut solutio quæ quasi lotura carnis est recentis.

Sanguis autem qui per solutionem egreditur, iiii. modis exit: *primus* est sanguinis solius, sicut accidit illi cuius abscinditur pes, vel manus. Remanēs enim qui deputatus fuerat illi membro sanguis, in eius corpore congregatur, quem natura per solutionem expellit, sic & qui consuetum habet exercitari, cum illud dimittit, sanguis qui ad exercitium dissolui consueuerat, in eius corpore congregat, quem natura per solutionem euacuat: Huius autem sanguinis egressio circularis fit. *Secundus* modus dissolutionis est, qui loturæ carnis recentis est similis, & hoc ex debilitate fit virtutis immutantis, quæ est in hepate.

Tertius est solutio sanguinis cum molestia. Quod fit cum hepar sanguinem quantum expediat immutauerit, sed ad membra propter aliquam opilationem in venis factam peruenire nequit, sicque dum in hepate remanet diutius, eius color ad nigredinem declinat parum. Cumque ergo noceat hepati natura ad intestina eum expellit, ac per solutionem emittit. *Quartus* est emissio sanguinis, quæ paulatim inter tempora propinqua fit; & in hac quandoque purus est sanguis & bonus, & nunquam coagulatus. aliquoties autem cum eo sanies egreditur, vel etiam exit squamosus, & cum vlcerum corticibus: & si cum ea frigus nimium sit, tenasmos vocatur, dysenteria vero aut ab hepate fit, aut ab intestinis.

De Accidentibus apparentibus in vrina.

CAP. CLVI.

Accidentia vero quæ apparent in vrina, aut ex renibus fiunt, aut ex vesica. Et quæ ex renibus, aut ex quantitate, aut ex qualitate. *In quantitate* quidem, si eius immoderatus sit egressus, aut congregatus non egrediatur, aut certe cum difficultate, & paulatim egrediatur. In qualitate vero, aut ex mala complexionem quæ in renibus accidit, aut ex mala frigidaque complexionem, quæ dominatur hepatis: sique multa sanguinis aquositas, quam renes cum attraxerint ad vesicam mittunt, & vesica ex-
tra. *Non exire* autē vrinam fit, aut ex expellentis debilitate virtutis, cum fortitudine retinentis, aut ex opilationem

Ventositas
varij modis
egreditur.

Qualitas
egestionis ab
exteriori
causa.

Sanguis qua-
tuor modis
per solutionem
egreditur.

Incommoda
vrina proveniunt
tū ex renibus, tū ex
vesica, ratione
scilicet quantitatis &
qualitatis.

Quantum
impeditur ex
istis vitiis.

Qualitates
vitiis mala.

Vnde immoderatus
exitus vitiis.

Vnde vitiis
difficultas.

Accidentia
vitiis in
qualitate.

Vnde immoderatus
exitus mēstruorum
& illorum
retentio.

Sudor natu-
ralis & ex-
tranaturalis.

Sudor quan-
doque exco-
dit in quan-
titate, quan-
doque in
qualitate.

opilatione aliqua, quæ vrinæ meatibus accidit. Hæc autem, scilicet opilatio fit, aut ex humoribus crassis atque viscosis, aut arena lapidibusque quæ in vesica generantur, aut apostematis causa quod fit in renibus, comprimitque meatus. Arena vero & lapides ex humore crasso phlegmaticoque generantur, quem fortis calor deficcatur & solidatur. Hæc causæ cum debiles sunt, difficultas fit vrinæ.

Et in qualitate quidem apparent accidentia vrinæ, aut in colore, si nigra est, quod ex caloris est nimietate, vel adustione; vel alba, sicut videlicet ex frigore accidit; aut rubea, sicut accidit ex opilatione; aut in odore, si sit fetida, sicut in putridis febribus.

Quæ vero propter vesicam accidunt in vrina, aut in quantitate considerantur, aut in qualitate. In quantitate quidem si immoderate egreditur, aut concluditur, aut difficile exit. Immoderatus exitus fit, ut cum lacertus qui vesicæ collum circumdat, eneruatus fuerit. Et hoc ex immoderata fit humiditate, aut ex virtutis retinentis debilitate, & expellentis fortitudine, aut aquæ copia bibitur, aut ulcerum causa vesicæ, quæ cum vrina purgatur, expellitur, & emittitur, & cum ardore. Conclusio autem vrinæ, mora que eius & difficultas, aut ex debilitate fit virtutis expellentis, & vim retinentis, aut ex mala siccaque complexione quæ dominatur vesicæ: aut immoderata, vnde & vrina deficcatur, sicut in adustis febribus contingit; aut propter opilationem quæ accidit, aut ex humore crasso vrinæ meatibus inharere, qui in vesica sunt, aut sanguine coagulato, aut sanie crassa, aut carne superflua, aut verrucis quæ in meatibus oriuntur, aut ex oris vesicæ coarctatione & restrictione, quæ & ex apostemate fit; aut nimia quæ reprimat cōgregat & reducit siccitate. Accidentia vero in vrinæ qualitate, aut in odore sunt, ut si putrida sit; aut in colore, ut si est alba vel nigra; aut in liquore, ut si tenuis sit aut spissa; aut in substantia, si saniei mixta sit, & sanguini ulcerum, quæ in vesica sunt, vel causa apostematis, cuius est eruptio facta.

De Accidentibus quæ apparent in mēstruis, & sudore.

C A P. CLVII.

Mēstruorum autem egressio extra naturam, aut in quantitate fit, aut in qualitate. In quantitate quidem si maior est quam oporteat, vel etiam minor, aut si conclusa non exeant. Maior emissio fit, aut propter virtutem, ut valida sit pellens, & debilis retinens; aut propter materiam, si tenuior sit, subtiliorque quam convenit; aut si maioris sit quantitatis, ut naturam grauet, & ab ea expellatur; aut propter membrum, ut si venarum ora quæ sunt in matrice dilatata fuerint, & aperta, matrixque rarificata. Conclusio vero mēstruorum ex causis fit contrariis, crassitie, scilicet ex materiæ paucitate, aut si venarum ora quæ sunt in matrice spissentur, aut ab expellentis debilitate virtutis, & vi retinentis.

Sudor alius est naturalis, & hic bonus est in diebus criticis, & in exercitiis temperatis, & in balneis: Et cuius complexio calida est, & interiora membra fortia, sudor eius maior est, & à profundioribus. Alius est extracursum naturalem positus, quæ scilicet ex consumptione fit carnis; hic namque sudor ea tantum euacuat à corpore quæ sunt vilia. Est etiam sudor medius qui ex immoderata fit humiditate: In hac enim habitudine exit, & quod est utile, & quod inutile. In quantitate quidem si nimis fluat, quod fit ab humiditatis multitudine, vel eius tenuitate, vel ex pororum dilatatione, vel expellentis virtutis fortitudine. Item si paucus sit, quod ex contrariis causis fit, scilicet ex humiditatis paucitate, aut eius siccitate, vel crassitie, vel pororum constipatione. In qualitate vero à natura egreditur, aut in colore, ut rubeus sudor, qui significat sanguinem; & citrinus qui cholera rubeam: Aut in odore,

ut sudor putridus, qui putredinis est significatiuus.

De signis communibus dispositionum corporis.

C A P. CLVIII.

Idem in sermone 7. Assignatis accidentibus morborum cum causis suis, restat dicendum de signis quorum tria sunt genera; primum quo sanitas significatur: Secundum quo morbus: Tertium quo nec sanitas nec morbus. Et horum vnumquodque aut significat eam quæ transit habitudinem, vocaturque commemoratiua; aut quod in presenti est; vel quod futurum fit, diciturque portendens, & providentia. Horum signorum quædam communia sunt, quæ scilicet omnes corporis habitudines significant, quædam vero propria quædam tantum. De communibus autem prius disputabimus: hæc quidem ex actionibus sumuntur communibus, per quas scilicet omnium corporum substantia est, cum & sanitatis & morbi causæ in actionibus inveniuntur. Sanitatis enim signum est bonitas actionum, morbi vero malitia earum actionum: aut bonitas & malitia sunt ex bonitate & malitia membrorum.

Porro sanitas & malitia membrorum sunt ex temperantia & intemperantia humorum. Actiones vero communes, ex quibus signa dicuntur communia, sunt actiones naturalium, vitaliumque virtutum, cum per eas animalis corporis substantia sit, eiusque firmitas. Vitalis namque virtutis sanitas, calorem naturalem statuit, per quem vita est, & ex cuius corruptione mors sequitur. Ex eius quoque temperantia sanitas consistit, & egressu eiusdem à temperie, morbus mouetur. Porro per naturalem calorem quatuor humorum substantia est, ex quibus omnia corporis membra constituuntur, & per eos augentur. Necessario igitur habitudines sanitatis & morbi, duabus his virtutibus significantur. Ex actionibus enim virtutis vitalis significatur sanitas & debilitas virtutis eiusdem, scilicet animati corporis. Ex temperie vero caloris naturalis, & eius egressu à temperie, fiunt quæque res naturales, & quæ extra naturam in ea proveniunt, & in corde, quod ei sedes est, & fornax. Huius autem virtutis actionum cognitio, per motum fit venarum pulsantium, qui motui cordis est æqualis. Porro ex naturalis virtutis actionibus temperantia significatur humorum, eorumque ab ea egressus, & habitudinum eius diversitates in sanitate & morbo. Ex decoctione quæ fit in stomacho & intestinis, eiusque priuatione. In his ergo significatio est sicut ex his quæ emittuntur à corpore.

Hæc ubi supra. Maturationis quidem & decoctionis quæ fit in venis, eiusque priuationis cognitio, ex vrina colligitur, quæ est sanguinis aquositas. Eius autem quæ fit in stomacho & intestinis, nociva ex egestionem sumitur, quæ est ciborum superfluitas. Illius vero quæ fit in anhelitus organo, sumitur ex sputis & scretibus, qui sunt cerebri, quo hæc membra pascuntur, superfluitas. Ex sudore quoque significantur corporis habitudines circa sanitatem, nisi quod minus communis est ad significandam decoctionem quæ fit in omni corpore. Est enim sudor subtilis superfluitas, quam membra ad corporis exteriora depellunt, & per cutis poros educunt.

De Signis sanitatis.

C A P. CLIX.

Sanitatis significationes quædam sunt, quæ complexionis æqualitatem significant: ut æqualitas tactus in caliditate & frigiditate, humiditate & siccitate, mollitie & duritie. Æqualitas quoque coloris in albedine & rubedine, sed & figuræ mediocritas inter maciem & crassitiem, quæ tamen magis declinat ad crassitudinem: eiusque venæ sunt inter submersas & procedentes super carnem. Præter hæc etiam capilli mediocres inter pilositatem & caluiciem, & lenitatem &

crispitudinem,

Tria sunt
signorum
genera.

Signorum qua-
dam com-
munia, quædam
propria.

Actiones na-
turales &
vitalis sunt
signa com-
munia.

Actiones vi-
tales uno-
tescent ex
pulsu, natu-
rales ex de-
coctione qua
fit in stoma-
cho.

Decoctione qua
fit in venis
ex vrinam
dicatur qua
in stomacho
ex egestionem
fit.

Signa sani-
tatis ratione
æqualitatis
complexionis.

crispitudinem, qui in pueritia trahant aliquantulum ad rubedinem, & in iuuentute aliquantulum ad nigredinem. Aequalitas quoque dispositionis somni & vigiliatum, membrorum in motibus suis conuenientia, fortitudo in imaginatione, & intellectu, & memoria, mediocritas in moribus, ut inter multam audaciam & timorem, inter iram & patientiam, inter pietatem & misericordiam, inter instabilitatem & perseverantiam, inter humilitatem & arrogantiam, in operationibus omnibus complementum, augmenti bonitas, ac velocitas, status proceritas, somnia quoque delectantia, facies hilaris & amabilis atque iocunda, in appetitu comedendi & bibendi temperantia, similiter & in expellendo superfluitates.

Quædam vero significant æqualitatem compositionis, & ex his quædam sunt substantiales, ut forma, situs, quantitas, numerus secundum quod oportet: Aliæ vero accidentales, ut decoratio, & pulchritudo: Aliæ quoque finales, quæ scilicet ex operationum complemento sunt, & quæ incedendo secundum perfectionem proueniunt. Omne namque membrum cuius operatio completur est sanum: Modus itaque cognoscendi membrorum principalium dispositiones ex operationibus, secundum cerebrum quidem est, per dispositiones operationum voluntariarum, & per operationes sensus, & æstimationis; secundum cor vero per pulsum, & anhelitum. Porro secundum hepatis per egestionem & urinam. Eius namque debilitatem egestio & urina sequuntur loturæ recentis carnis similes.

De Signis Aegritudinum.

CAP. CLX.

Accidentium aut significantium aegritudines, quædam ipsam aegritudinem demonstrant, ut diuersitas pulsus in festinatione sui in febre; febrem enim ipsam significat. Quædam vero locum aegritudinis, ut pulsus ferrinus, cum ex apostemate pectoris dolor facit, significat quoniam apostema est in pinnulo & diaphragmate: Et pulsus vndosus significat apostema in corpore pulmonis. Quædam etiam significant aegritudinis causam, ut significationes repletionis per diuersitatem suarum dispositionum, quarum quisque modus aliquem significat repletionis modum.

Item accidentium quædam prodeunt, quæ cum aegritudine incipiunt & finiuntur, ut in febre acuta dolor pungitiuus, & coangustatio anhelitus ac tussis; & pulsus ferrinus cum apostemate lateris. Quædam vero notam horam non habent, & quandoque sequuntur aegritudinem, quandoque non, ut dolor capitis cum febre. Quædam autem in fine rei eueniunt, ut sunt significationes crisis, & maturitatis, & signa mortis: harum plurimæ sunt in aegritudinibus acutis.

Præterea significationum quædam in eo quod de membris apparet significant; & hæc quidem aut ex his sumptæ sunt quæ proprie sentiuntur, ut sunt dispositiones colorum, & dispositiones tactus in caliditate & frigiditate, mollitie & siccitate: aut ex eis quæ communiter sentiuntur, ut ex forma membrorum, & sitibus, ac motibus, & quietibus eorum; & fortasse significant occultam dispositionem ipsorum, ut salus labij, vomitum ipsorum, præterea quantitates si fuerint augmentatæ, vel diminutæ, eorumque numeri fortasse significant occultorum membrorum dispositiones, ut digitorum curuitas hepatis paruitatem significat: Et rugitus super inflationem, & digerendi malitiam, est signum audibile, huiusmodi quoque sunt cognitiones per odores & sapes oris, & similia. Porro cognitiones pituitis, & hecticæ, per vnguium gibbositatem visibiles sunt, & sunt de capitulo eorum quæ communiter sentiuntur. Quandoque vero quod manifeste sentitur, rem occultam significat, ut rubor pomi maxillæ, pulmonis apostema portendit; & gib-

A bilitas vnguis, vlcus pulmonis.

Significationes autem quæ habentur ex quiete membrorum sunt, ut apoplexia, epilepsia, syncopis, & paralysis. Quæ vero sumuntur ex motibus eorum sunt, ut horripilatio, tremor, singultus, oscitatio, sternutatio, & alices, ruffis, saltus, & spasmus. Harum autem quædam proueniunt ex operatione nature principaliter, ut singultus. Et quædam ex operatione nature accidentaliter, ut tremor, & spasmus; quædam etiam voluntariæ puræ, sicut reuolutio de latere in latus. Quædam autem ex naturali & voluntaria compositæ, sicut tussis, & minctus, & egestio: quædam à natura siue voluntate, ut horripilatio & saltus.

De Pulsu, & eius notitia.

CAP. CLXI.

Quia vero pulsus & urina sunt ex significationibus dispositionum corporis vniuersalibus, nunc de illis loquemur. Pulsus est motus receptaculorum spirituum, ex diastole & systole compositus, ad regendum spiritum per aerem attractum. Omnis itaque pulsus ex duobus motibus & duabus quietibus est compositus: quia necesse est ut quies interueniat inter omnes duos contrarios motus. Impossibile namque est ut unus motus alij continuetur, postquam eorum spatio terminus extremitatis in effectu applicatur, sicut in naturali scientia declaratur.

C Necesse est igitur ut in vnoquoque pulsu priusquam alius consequatur, quatuor interueniant partes; scilicet motus eleuationis, & quies inter ipsam & depressionem; Itemque motus depressionis, & quies inter ipsam & eleuationem. Depressionis quidem motus apud plurimos medicorum nullo modo sentitur. Apud alios autem, aut in forti pulsu sentitur, propter suam fortitudinem; aut in magno, propter sui eleuationem; aut in duro, propter multam sui restenationem; aut in tardo propter temporis sui motus longinquitatem.

Hali, ubi supra. Pulsus est motus localis arteriarum & cordis, dilatando, siue constringendo, ut calor naturalis custodiatur; cuius custodia est aerem frigidum trahere cum dilatatione, & fumum expellere cum constrictione. Dilatare cor & arterias, est mouere à centro in extremitates suas. Constringere vero econuerso. Cordis & arteriarum idem est motus: motus ergo cordis querendus est in arterijs.

Pulsus scientia grauis est & difficilis, tribus ex causis. Primo quia non est facile cuiquam in sensu venarum asuescere, quo possit modicam alterationem quæ in pulsu fit, agnoscere. Secundo, quia necesse est medico dum arterias constringit, omnia genera pulsus, quæ decem sunt, cognoscere breui tempore. Tercio, quia venarum pulsus nihil habent simile, vel exemplum ex cuius disci possint collatione. Razi. 9. parte. Oportet autem ut qui pulsus nosse significationes desirat, sæpe dum aliquis sanus est arteriam eius tangat, & cum summo studio inspiciat, ut cum necesse fuerit inter eas comparationem inuenire sciat.

De modo tangendi pulsum.

CAP. CLXII.

ITaque scientia pulsus ad hoc tantum est necessaria, ut spiritualis virtus quæ in corde est intelligatur. Quod intelligi non potest ex omnibus arterijs corporis. Primo, quia quædam earum in inferiori sunt corpore, sicut quæ sunt in dorso longitudine. Aliæ in carne sunt fundatæ, sicut coxarum arteriæ. Aliæ sunt ossibus opertæ, sicut in pectore, quarum motus non apparet in tactu, dum sanum est & carnosum. Secundo,

Quies & motus membrorum signa quædam sunt

Quid pulsus & ex quibus partibus componatur.

Depressio pulsus variis sentitur.

Alia pulsus descriptio.

Pulsus scientia difficilis est tribus ex causis.

Cur alie arterie non significant dispositionem cordis aquæ ac arteria brachij.

cundo quia quædam longè sunt à corde, nec semper apparentes, vnde nec inuestigandæ sunt tactu, vt calcanæorum, & plantarum pedum arteriæ. *Tertio* quoque, quia non eorum compositio recta est, vt quatuor digiti plene possint apponi, sicut in articularum arterijs. Quod cum ita sit necesse est membra non multum carnosæ eligi, nec à corde remota, & quarum compositio sit recta. vnde antiqui arterias elegerunt brachij: ad hoc enim vtiliores sunt, quia propinquiore, sunt etiam faciliores, id est manifestiores, quia brachia minus carnosæ sunt; pulchriores quoque, id est honestiores, quia turpe esset medicum discooperire verenda, maximeque fœminea.

Modus comprehendendi
pulsus.

Hali ubi supra. Fit ergo comprehensio pulsus venarum positione quatuor digitorum super arteriæ locum, in anterioribus partibus cubitorum, & prope digregationem rasc hæ à superiori parte medi cubitorum, & hoc per longum. Infirmi quoque manu non extensa nec reducta, sed mediocriter posita, digitorum autem positio super arteriam variatur: Quædam enim egent forti digitorum impressione, sicut ubi est fortis pulsus, qui cum premittitur summa digitorum repellitur videtur, & similiter ubi arteriæ plurima operiuntur carne. In quibusdam vero necesse est digitos sustolli, scilicet in debili pulsu, & in arteriarum genere quæ carne sunt nudæ: huiusmodi nanque non egent multa impressione. Mediocritia vero indigent appositione temperata, non imprimentis scilicet, neque sublata.

Auicenna ubi supra. Causa itaque propter quam statutum est tægere brachij venas, est facilitas ipsum prehendi, & discooperiendi, & rectitudo situs ipsius, propter rectitudinem cordis, & eius quod iuxta ipsum est. Oportet autem vt fiat tactus manu super latus existente, quia si manus vola planè extendatur, augmentum præbet in latitudine, & diminutionem facit ex elevatione, diminuit etiã ex longitudine, propriæque in macilentis. Resupinata verò augmentat in elevatione & longitudine, diminuit autem in latitudine. Oportet etiam vt tangatur in hora qua ille cuius est pulsus ab ira sit remotus, & à gaudio, exercitio, & omnibus passionibus; & à saturitate, quæ grauedinem facit; & fame, & dispositione relinquendi consuetudines & vsus renouandi. Oportet etiam vt experimentum de pulsu habeatur hominis temperati, quatenus alius comparatur ei.

De Speciebus pulsuum.

CAP. CLXIII.

Pulsuum habitudines variantur multipliciter, iuxta varietatem virtutis mouentis, & caloris naturalis, & arteriarum ac sanguinis, spiritusque quem continent, si naturalia sunt hæc, vel innaturalia, vel à natura egressa. Harum autem habitudinum diuersitates, 10. generibus concluduntur, *Primum* est quod ex quantitate dilatationis sumitur, & hoc in pulsum magnum, & paruum, ac mediocrem diuiditur. In longum quoque, & breuem, ac temperatum. Item in latum, & strictum, ac temperatum. Item in manifestum, & occultum, ac temperatum. *Secundum* ex tempore sumitur: & hoc in velocem, & pulsum tardum, ac temperatum diuiditur. *Tertium* ex quantitate virtutis, & diuiditur in fortem, ac debile, ac temperatum. *Quartum* ex consistentia corporum arteriarum, & hoc diuiditur in durum, ac mollem, & temperatum. *Quintum* ex eo quod arteriæ continent; & hoc in plenum, & vacuum, & horum medium. *Sextum* ex qualitate substantiæ arteriarum; & hoc in calidum, & frigidum, ac temperatum. *Septimum* ex tempore quietis; & hoc in frequentem, ac rarum, & temperatum. *Octauum* ex tempore motus; & hoc in pulsum boni ponderis, & mali. *Nonum* ex qualitate dilatationis; & hoc in pulsum æqualem, & inæqualem. *Decimum* ex numero pulsationum, & hoc in pulsum ordinatum diuiditur, & inordinatum.

Decem sunt
pulsuum di-
uersitates
generica.

A *Razi ubi supra.* Physici quidem modos pulsuum propriis nominibus appellant, eorumque causas & significationes indicant. Itaque cum pulsus secundum brachij longitudinem tactui manifestior occurrit, quàm in tempore sanitatis, pulsus longus vocatur. Cum autem secundum latitudinem maiorem digitorum tangentis quantitatem comprehendit, latus nominatur. Cum vero digiti tangentis carnem impulit, & multum in eam penetrauerit, altus dicitur. Sed quando secundum hoc minor apparet quàm consuevit, dicitur repressus. Cum autem augmentatur in longitudine, & altitudine vocatur magnus; & cum in his omnibus minoratus fuerit, dicitur paruus. Cumque spatium temporis quod inter duas motiones attenditur, solito minus inuenitur, velox appellatur. Cum vero digitum vehementer impellit, & cum stringitur, motus eius non destruitur, vocatur fortis; & huic contrarius est debilis. Aliquando quoque vocatur plenus, aliquando vacuus, aliquando durus, aliquando latus. Cumque vtrique percussione suæ compari in magnitudine ac velocitate & in aliis inuenitur similis, dicitur æqualis; & cum aliter se habuerit, vocatur diuersus.

Diuerfitates
pulsuum alio
modo referuntur.

B *Hæc* quoque diuersitas multas habet species, cum enim secundum motum circulum inuenitur, nec ab eo se remouerit: Verbi gratia; cum post tres æquales percussiones, vna diuersa inuenitur; aut inter omnes quatuor, aut inter omnes quinque, aut inter quassibet æquales, duæ percussiones diuersæ notantur, quæ deinde circulariter secundum hoc exemplum inueniuntur, pulsus ordinatus nominatur. si vero diuersitas secundum notum circulum non inuenitur, inordinatus vocatur. Arteriæ quoque motio quæ fit ab interioribus ad exteriora, vocatur diastole, quæ autem e contrario systole.

Pulsus di-
uersus, alius
ordinatus,
alius inordi-
natus.

De Significationibus pulsuum, & compositionibus eorum.

CAP. CLXIII.

Pulsus longus, caloris augmentum, & carnis diminutionem sequitur. Et latus humiditatis augmentum comitatur. Elevationis quoque caloris & fortitudinis augmentum sequitur. Pulsus etiam magnus, & velox, ac spissus, caloris augmentum: Paruitas autem, ac raritas, & tarditas, res infrigidantes sequuntur. Pulsus fortis sequitur virtutis bonitatem, aut rei nociuæ quietem. Debilis inuenitur, cum virtus cum virtus dissoluitur, vel quando magnum in corpore nocumentum habetur. Diuersus autem quando natura rem nociuam expugnat. Et inter diuersos melior est ordinatus. Pulsus denique plenus, abundantiam sanguinis, humidique vaporis significat. Vacuus autem huius contrarium inuit. Durus quoque corporis siccitatem, & ariditatem portendit. Levis autem huic contrarium ostendit. *Antiqui* quoque genera pulsus composita, nominibus propriis nomina vertunt; ex quibus est pulsus caprizans, & cauda permanens, & cauda minuens, & cauda rediens. Pulsus quoque curuus, inclinatus, formicans, permanens, fluctuans, vermiculosus, serratilis, tremulus, & contortus.

Significatio-
nes pulsuum

De Differentijs pulsuum iuxta sexus & ætates, & complexion-
es & figuras.

CAP. CLXV.

Pulsus fœminæ minor est quàm masculi, propter paruitatem caloris eius naturalis. Debiliior quoque; quoniam & ipsa debiliior est, ac minoris exercitii: velocior autem est, vt natura sæpe iterando expleat in fœminis, quod per magnum pulsum semel operatur in masculis, vt scilicet tantum aeris ad refrigerandum in illis trahat, quantum vnus magnus in maribus trahebat. Magnus enim pulsus ex magnitudine virtutis est, in

Pulsus fœ-
minæ minor
est & debi-
lior quàm
viri.

omnes

omnes extremitates eum dilatantis, & ex nimio calore, quem refrigerari necesse est. Igitur in maximo calore necessarium est naturæ maximum aerem mittere, magnæque virtuti necesse est in aere trahendo multum dilatare; unde consequitur ut pulsus magnus efficiatur, quia quanto maior est calor, tanto maiori velocitate operari necesse est naturæ, quamvis in paruo tempore magna quantitas aeris trahatur pro refrigeratione. Cum autem deficit virtus, necesse est ut aer attrahatur spissus, id est frequens; unde fit ut foeminis velocior quàm masculis pulsus sit.

*Actus varia
pulsus variis
reddit.*

Pueri velociorem habent, propter necessitatem refrigerandi calorem naturalem, qui multus est in eis; temperatæ tamen virtutis est, & magnitudinis. Quanto autem est minor, tanto velocior; & hoc propter virtutis paucitatem, quæ ad attrahendum aerem simul non sufficit.

Iuvenes autem in pulsu nimium fortes sunt, habentque eum magnum, & in velocitate temperatum, quod fit ex calore & virtute eorum. Seniores vero paruum & tardum, debilem ac rarum, propter frigidam complexionem eorum, quia non est necesse causa refrigerationis aerem trahi multum.

*Mulieres præ-
gnantes ha-
bent pulsum
mutabilem
secundum te-
pus fetus.*

Mulieres prægnantes in pulsu mutabiles sunt; huc enim magnum & velocem ac spissum faciunt, quia calor fetus, calorem eorum naturalem augmentat. Arteriæ namque secundinæ sunt arteriis fetus iunctæ, & hæc utraque muliebribus arteriis sunt copulatæ. In virtute quoque mutatio fit, quia usque ad quintum mensem pulsus est mediocris; vires enim muliebris usque ad hoc tempus sunt mediocres, quia fetus adhuc parvus & debilis est, nec multum cibum de corporibus earum trahit, unde & pulsus inter velocitatem & spissitudinem temperatus est. In sexto vero mense vires earum incipiunt moveri, quia fetus maioratur, unde natura gravatur, quia maior ab illo iam cibus quæritur, sicque deficientibus viribus, pulsus quoque debilis & rarus redditur.

*Complexio
varia pulsum
variat.*

Complexio quoque calida pulsum facit magnum ac velocem, causa trahendi multum aerem in refrigeratione; frigida vero e contrario. Humida porro complexio mollem reddit pulsum, sicca vero durum. Humores crassi, ex nimia carne pulsum habent minorem ac debiliorem quàm naturaliter macri, quia minoris sunt caloris quam illi: spissiores tamen habent, ut in multo tempore tantum trahat aeris; quantum magnus vno impetu trahit in macidis. aliquando tamen pulsus crassiorum maiores sunt, quod fit quando sunt calidiores.

De differentiis eorundem secundum statum, & secundum tempora.

C A P. CLXVI.

*Somni pulsum
mutat fortis-
simum & ma-
gnitudinis.*

Somnus quoque pulsum mutat; quia tunc calor naturalis interiora corporis petit, causa cibum digerendi. Itaque pulsus in initio somni parvus est & tardus, mediante somno rarefcit. Cibus autem cum digestus fuerit, ac per totum corpus se diuiserit, confortatur calor & virtus, pulsusque fortis efficitur, & magnus, sed tamen rarior ac priore tardior. post cibi vero digestionem si prolongetur somnus, ut cibi superfluitas expelli differatur, pulsus debilis fit ac parvus, & ut prior tardus: unde oportet ut postquam cibus digeritur, à somno excitentur, ad expellendas cibi superfluitates, ut egestionem, vrinam, sputa, & emunctiones. Porro si subito quis excitetur à somno, propter vocem, aut percussione, vel huiusmodi, natura disturbatur, & pulsus magnus ac fortis efficitur, velox quoque ac spissus, inordinatus & tremebundus. Cum autem quiescit excitatus, in priorem statum redditur pulsus.

*Ver & autum-
nus faciunt
pulsum fortis-
simum &
Hyems debi-
lim.*

Ex temporibus autem, ver & autumnus, quia temperata sunt inter calidum & frigidum, fortem faciunt pulsum: omne namque temperamentum virtutem

SPEC. DOCTRINALE

custodit & augmentat. Aestas vero, quia calidissima est, pulsum paruum & debilem reddit. Mala namque complexionis, virtus semper deficit: Ideoque pulsus dilatari non potest, ut magnus efficiatur. Unde velox ac spissus, id est frequens est, ut magnitudo aeris attrahatur. Hyems autem, quia frigida est & humida, pulsum facit paruum ac defectum, quia deficit virtus malæ complexionis: Tardum quoque, quia non multum oportet refrigerari; fortiolem tamen quam aestas facit, quia calor naturalis in interiora corporis refugit: In aestate vero calor dissolvit virtutem. Unde pulsum necesse est esse maiorem, qui ad refrigerandum trahere sufficiat aerem.

De differentiis eorundem ex motu, & balneo, & cibo, ac ceteris.

C A P. CLXVII.

R *Axi ubi supra.* Item secundum motum diuersificatur pulsus. Motio namque levis, ex qua non lassatur aliquis, augmentat pulsum magnitudinem, & velocitatem, ac spissitudinem, secundum sui velocitatem, ac fortitudinem. Ex motione vero magnæ lassitudinis ac laboris, fit pulsus parvus, & debilis, ac spissus, secundum quantitatem ipsius. Balneum quoque magnitudini pulsum, & eius velocitati, & lenitati, ac spissitudini, augmentum præbet; in quo si quis moram fecerit, parvus ac debilis fiet, eius tamen velocitas remanet.

*Motus mode-
ratus augmen-
tat pulsum,
magnus ve-
ro debilitat
sic etiam bal-
neum.*

Item secundum cibum: Cibus namque qui nulum affert nocumentum, nec æstuationem, vehementer auget pulsum fortitudinem, & spissitudinem, ac magnitudinem; non tamen statim, sed post longam moram. Qui vero ad nocumentum & æstuationem perducit, pulsum diuersum facit. Vinum quoque pulsum augmentat in fortitudine, ac velocitate, & spissitudine, quæ scilicet augmentatio citius secundum tempus provenit, quàm ea quæ per cibum fit. Ex medicinis præterea quæ calefaciunt & infrigidant, immutatur pulsus: horum enim ea quæ calida sunt, secundum caliditatis suæ quantitatem, in velocitate, & spissitudine, ac magnitudine pulsum augmentant, & e contrario. Item secundum animæ accidentia: Ira namque pulsum efficit eleuatum, & fortem, & velocem, ac spissum. Multus autem timor, diuersum, & velocem, ac tremulum. Tristitia vero, debilem, & tardum, ac rarum. Gaudium quoque tardum facit, & rarum, cum magnitudine, & lenitate, ac plenitudine.

*Cibus bonus,
vinum &c.
pulsum forti-
ficant.*

Aucenna ubi supra. Ira quidem, quia virtutem feruere facit, ac spiritum subito dilatat, pulsum magnum facit, & velocem, ac spissum; in quo non oportet diuersitatem cadere, quia passio similis existit; nisi tumor admisceatur ei, qui vna vice superet, & hæc alia vice, vel etiam verecundia, vel aliquid tale. Ex deliciis autem quæ paulatim ad exteriora mouent, non fit pulsus adeo velox & spissus, sicut ex ira, sed est tardus & rarus: similiter & lætitiæ pulsus, licet ipse sit magnus. In tristitia vero, quia calor suffocatur atque submergitur, & fortitudo debilitatur, pulsus est parvus & debilis, rarus & tardus. Timor autem qui subito venit, pulsum velocem ac diuersum & inordinatum facit. At vero consuetus, & qui ordinate provenit, mutat pulsum secundum mutationis sollicitudinis modum.

*Passiones ani-
mæ pulsum
variant.*

Hippocras in tractatu de differentiis pulsum. Ex his autem qui contra naturam sunt, phreneticorum pulsus minor est & spissus. Litargicorum maior, rarus, tardus, & inanis est. Pleureticorum omnium subspissus & velox est. Peripneumonicorum, ita velocitate & spissitudine coangustatur, ut frequenter etiam non appareat. Apoplecticorum minor, spissus, & velox est. Cardiacorum minor, spissus, velox, inanis. Cholericorum frequenter similis cardiacorum pulsi inuenitur. Caducorum magnus. Insanorum minor. Stomachicorum, omniumque qui stomachi causa laborant, brevis, & spissus est; ptificorum, spissus.

*Pulsus vario-
rum morbo-
rum.*

H h h

De

De Urina, & his quæ in ea considerantur.

C A P. CLXVIII.

Quomodo
fit urina,
& quid si-
gnificent.

Constanti, ubi supra. Urina est colamentum sanguinis, qui scilicet sanguis in renibus discernitur post cibi digestionem, & à concava vena egressus colatur, unde postea renum officium est, ipsum sanguinis colamentum sibi attrahere, & tam diu tenere, quoadvsque partem sanguinis in nutrimentum sui distribuatur, aquam vero in vesicam traiciat, & hoc per duas venas scilicet nomen sortitas, eo quod quidam urinae descensus ibi fiat. Unde fit ut urina duarum tantum rerum generaliter significatiua sit, qualitatum scilicet hepatis & venarum proprie: corporis etiam ex eorum affinitate, vel passionum in instrumentis ipsius urinae, sicut in renibus, & vesica, & in eiusdem urinae via, quæ dicitur scala.

Hali ubi supra. Urina est aquositas sanguinis, quam renes separant, & ab eo purgant post digestionem; & in ipsius ad venam concavam egressu, hanc renes ad se trahunt, & in eis aliquantulum immoratur, donec quod in ea sanguinis modicum admixtum fuit, sibi sumpserint; de hinc illam ad vesicam, per vasa duo quæ clausulæ vocantur, depellunt.

Quatuor in
urina consi-
deranda.
Colores uri-
nae 19. sub-
stantia 5. qua-
ritates duæ,
contentum
quadruplex.

Ex lib. urinarum à voce Mauri. In urina quatuor continentur, siue considerantur, scilicet color & substantia, quantitas & contentum. Urinarum colores sunt 19, scilicet albus, lacteus, glaucus, capnopus, subpallidus, pallidus, subcitrinus, citrinus, subrufus, rufus, subrubeus, rubeus, subrubicundus, rubicundus, miopos, chianus, viridis, liuidus, niger. Substantia sunt, ut, scilicet tenuitas, spissitudo, mediocritas, mediocris tenuitas, mediocris spissitudo. Quantitates sunt duæ, scilicet multitudo & paucitas. Contentum quadruplex, scilicet sedimen, resolutio, arena, humor: Quæ diversa, ex quatuor habent provenire qualitatibus, scilicet ex caliditate, frigiditate, siccitate, humiditate: quarum duæ immutant urinam secundum colorem, scilicet caliditas & frigiditas. Aliæ duæ eiusdem immutant substantiam, id est siccitas & humiditas.

Quid signi-
ficent colores
urinae.

Colorum alij significant caliditatem, alij frigiditatem. Caliditatem significant ab subcitrino, usque ad viridem colorem, ita quod subcitrinus includatur, & viridis excludatur. Frigiditatem significant, à pallido superius, ita quod pallidus includatur. Viridis significat caliditatem adurentem. Liuidus frigiditatem mortificantem. Niger quandoque significat caliditatem adurentem, scilicet præcedente viridi: Frigiditatem mortificantem, liuido præcedente.

De his quibus accipiunt significationes urinarum, & primo de coloribus.

C A P. CLXIX.

Quid proprie
significent
urina, &
quid media-
te.

A Vicenna ubi supra. Prima significatio quam habet urina, est de dispositione hepatis, & viarum aquositate, & super dispositiones venarum; eisque mediantibus alias demonstrat ægitudines. Eius significatio firmior est illa de hepate, proprieque de gibbositate eius dispositione. Significationes autem quæ ex urinis habentur, ex septem generibus accipiuntur, scilicet ex colore, ex substantia, ex claritate, & turbulencia, ex hypostasi, ex quantitate, ex odore, & ex spuma.

Ex multis su-
mitur signi-
ficatio in urina.
Quid quibus
color in uri-
na significat.

Razi ubi supra. In urina quidem attenduntur color, substantia, & odor, & illud quod residet in fundo, vel propendet in medio, vel apparet in superficie. Color albus cum substantia subtili quæ assimilatur aquæ colori, sæpius apparet post multum cibum & potum, antequam digeratur; vel in diabete, quæ est ægitudine multam faciens aquam bibere etiam

A qui patitur, nec tamen sitis eius sedatur, quoniam illico cum urina egreditur. Cum autem sine his duobus apparet huiusmodi color in urina, ultimam protendit cruditatem & indigestionem, & hepatis frigiditatem.

Color secundus, qui parum glaucedinis habet, digestionis paucitatem ac debilitatem significat. Tertius est color citrinus, qui temperiem caloris in hepate demonstrat. Quartus est igneus, qui calorem superfluum & inflammatum designat. Quintus croceus, qui non plus caloris demonstrat quam igneus, significat tamen sanguinem multum abundare in corpore, & ex eo urinae aliquid admixtum fore. Sextus rubicundus non valde clarus, qui cholera rubeam, & sanguinem designat: & si in huiusmodi urinae superficie spuma citrina fuerit, ictericam significat.

B Septimus est color niger, qui si apparuerit in urina post citrinum & rubeum, ultimam significat inflammationem & incensionem, quæ etiam in febribus acutis, omnium urinarum deterior existit, præcipueque si valde spissa fuerit. Quandoque tamen apparet urina nigra post menstruum fluxum, aut retentionem eorum, aut in fine ægitudinum quæ ex cholera nigra generantur, ut est quartana, vel splenis crassities, aut melancholia, vel horum similia; nec tamen malum portendit, sed etiam quandoque bonum ostendit. Apparet quoque quandoque post urinam albam & liuidam, & tunc ultimam significat hepatis frigiditatem, & caloris eius extinctionem.

De Causis colorationis urinarum.

C A P. CLXX.

C **E**x lib. urinarum à voce Mauri. Caliditate quidem sic fit urinae coloratio, dum per caliditatem intensam, non tamen adurentem, in humorum & urinae naturam agentem, fortis fit ebullitio ignearum partium, & maior incipit esse effectus calidi, & generantur humores calidi spiritus: & quia urina eorum est superfluitas, ab his colorata egreditur. si vero adurendo agat, dum subtilium & fluidarum partium fit dissolutio, resolutio, & consumptio, quæ remanent terrestres sunt & solidæ in principio adustionis: dumque ab igneis partibus rubeus habeat provenire color, & à terrestribus niger, ex eorum alterutra conditione compositus provenit color, scilicet viridis: adustione vero perfecta, & ignearum partium consumptione facta, niger à terrestribus provenit color.

D Frigiditate autem urina sic discoloratur, dum per frigiditatem intensam in humore, in urinae materiam agentem, naturalis caloris minuitur effectus, terrestrium & aquosarum partium fit multiplicatio, humorumque tepescit ebullitio, aquosi generantur humores & frigidi, à quibus urina discolorata egreditur, si vero tanta fuerit frigiditatis intensio, quod ex parte aquosa condensat in terrestria, cum ab aquosis albus proveniat color, & terrestribus niger, eorum alterutra conditione compositus provenit color, scilicet liuidus. Frigiditate autem perfecta, & aquosarum partium exiccatione facta, niger à terrestribus provenit color, ex præcedenti liuido.

E **Razi ubi supra.** Præterea quandoque iuxta colorem cibi vel potus sumpti, tingitur urina; sicut ex potu casia fistule, vel aloes, fit valde rubea; ex oleum comestione viridis; & ex nigri vini potu, nigra. Tingitur etiam quandoque propter doloris vehementiam, licet eius materia sit humor frigidus, sicut in dentium vel auris dolore contingit. Paucitas quoque tincturæ accidit ei propter aquæ multæ potationem, vel propter multi cibi, vel potus mox accepti, nondum facta digestionem. Attendenda sunt prius omnia signa hæc, & sic postea iudicandum.

Auscenna

*Urina post
coctionem
albescit.*

Auscenna ubi supra. Urina post coctionem albe-
scit, nec sic esse cessat, donec digestio fieri incipiat;
tunc enim incipit tingi. Propter hoc urinae vigilan-
tium albae sunt, sed limosae non sunt; immo fuscitati,
propter priuationem digestionis, attinent.

Item de significationibus colorum in urina.

C A P. CLXXI.

*Quid signi-
ficent varij
gradus citri-
nitatis in u-
rina*

EX coloribus urinae sunt gradus citrinitatis, sicut
palearum, deinde citrinus, post flauus, deinde ru-
fus, postea citrangularis, & post igneus, postea vero
croceus, quem vocant rubeum clarum. Et omnes
qui sunt post citrinum, caliditatem significant, sed
tamen secundum gradus suos diuersificantur, & acci-
dunt quandoque propter vehementes motus, vel pro-
pter dolores, aut propter famem, vel aquae abstin-
tiam.

*Quid porten-
tiant rubedi-
nis gradus.*

Post praedictos autem sunt rubedinis gradus, ut ru-
feus, & obscurus, & puluerulentus, omnesque san-
guinis dominium significant. In omnibus autem in
quibus est color auripigmenti, attinet significatio cho-
lerae rubeae dominio. Igneus quidem magis calorem
significat, quam rubeus & puluerulentus; sicut cho-
lera in se calidior est quam sanguis. In aegritudinibus
acutis incedentibus, urinae color trahit ad auripigmen-
ti colorem & igneum. Quod si fuerit ibi tenui-
tas, aliquam maturitatis dispositionem significat; si
vero citrinitas fortior usque ad terminum ignei-
tatis peruenerit, calorem incessanter cessisse signi-
ficat.

*Quid impor-
tent gradus
viriditatis.*

Post hoc sunt gradus viriditatis, qui omnes frigi-
ditatem significant, praeter eam quae succo porri, vel
aeris erugini similatur; haec namque vehemens incen-
dium designant. Quae vero colorem ieros praetendit,
vehementem frigiditatem secundum plurimum
ostendit. Dicunt autem quidam quod significat ve-
nenum in potu haustum; & si quidem hypostasis in eo
fuerit, spes erit; sin autem, timetur ei.

*Quid signi-
ficent gradus
nigri coloris.*

Graduum vero nigri coloris, alius est qui ad nigre-
dinem tendit secundum viam croceitatis, sicut est in
ictericia, & significat cholerae rubeae spissitudinem, &
eius adustionem; & cholerae nigram, quae accidit ex
cholera rubea. Alius est qui ex fusco prouenit ad ni-
gredinem, & significat cholerae nigram. Alius etiam
qui ex viriditate & cholera simili prouenit, & signi-
ficat cholerae nigram puram. Ad summam autem,
urina nigra significat, aut vehemens incendium, aut
forte frigus, aut mortem, aut caloris naturalis supera-
tionem, aut ptisim, & expulsionem naturae, qua scili-
cet ipsa cholerae nigrae superfluitates expellit, sicut ac-
cidit in sine quartanarum, & quando splenis aegritudi-
nes resoluuntur, & dolores dorsi atque matricis.

*Quid signi-
ficent gra-
dus albedi-
nis.*

Urina vero alba dupliciter dicitur: Aut quae tenuis
est & translucens, ut crystallum clarum, (vulgus
enim id, quod translucens est, album vocat.) Aut quae
pro certo est alba, cuius color disgregatiuus est visus,
sicut lac & pergamenum: & ista quidem non translu-
cet, ut visus in ea penetret: translucencia namque pro
certo non est, nisi omnium colorum priuatio. Itaque
translucens albedo significat frigiditatem omnino, &
aufert digestionis fiduciam. Quae si cum crassitudine
fuerit, phlegma significabit. Alba vero pro certo non
est, nisi cum crassitudine.

*Quid est
translucens
cuius omnis
calore.*

Huius quidem alia est, cuius albedo similis est al-
bulae, vel albumini, & significat phlegmatis liquefa-
ctionem: Alia similis est albedini quae est in fungo, cum
tenuitate & sanie, & significat exituras vlcerosas in
instrumentis urinae. Et si quando fuerit absque sanie,
hoc erit propter separationem materiae crudae non
matrae: Quandoque autem est cum lapide vesicae.
Alia vero spermatis assimilatur; & hoc est quando
Phlegmaticorum apostematum adest crisis, & laxitas
interiorum aegritudinum, quae accidit ex phlegma-

A te vitreo. Cum autem spermatis similis est, & non est
secundum modum crisis, est propter apostematata
phlegmatica: immo cum in primis euenierit, apople-
xiam aut paralysem pronosticabit. Cum autem in
omnibus horis febris alba fuerit urina, cito conuer-
tur in quartanam. Plumbina quidem sine hypostasi
valde mala est. Lactea quoque in acutis aegritudinibus
est perniciofa.

*Si in omni
hora febris
urina sit al-
ba, conuer-
tur in quart-
anam.*

Adhuc de eodem.

C A P. CLXXII.

Possibile quidem est ut urina sit alba, complexio ve-
ro calida sit & cholericam: aut urina rubea, & com-
plexio frigida & phlegmatica. Cholera namque rubea,
cum ad urinae viam declinat, & non admiscetur ei, re-
manet urina alba. Urina igitur alba consideranda est;
quia si fuerit humor illius multus atque limosus, &
eius sedimen multum ac crassum, cuiusque substantia
cum hoc ad crassitudinem trahit, albedo ex frigiditate
phlegmatis existit. Cum autem non limosa clara fue-
rit, nec eius sedimen multum, nec peruia, & albedo ad
fuscitatem traxerit, cholera rubea est occultata. Porro
si in aegritudine acuta, urina fuerit alba, fuerintque in
ea significationes salutis, ex quibus non timetur phre-
nesis, & similia; sciendum est quia cholera rubea de-
clinauit ad aliud canale, & ad intestina, & accidet aegro
constrictio.

*Considera-
tio urinae al-
bae.*

Causa vero propter quam urina rubea est in aegri-
tudinibus frigidis, est aut fortitudo doloris, qui cho-
leram rubeam resoluit, sicut in cholica frigida accidit;
aut opilatio facta ex superatione phlegmatis in canali,
quod est inter fel & intestina: quapropter fel ad inte-
stina naturaliter non descendit ut solebat, sed urinae
societas est ei necessaria, cum qua egreditur, sicut ac-
cidit in cholica frigida: Aut debilitas hepatis, & defe-
ctus virtutis eius, quae inter aquositate & sanguinem
non potest facere separationem, sicut accidit in hydro-
pisi frigida, & in aegritudinibus debilitatis hepatis se-
cundum plurimum: quia propter eas urina similis est
loturae carnis recentis: Aut est constrictio quam opi-
lationes fecerunt; unde mutatur color phlegmatis in
venis, propter aliquam putrefactionem quae ei acci-
dit. & huius signum est, quod aquositas urinae, & se-
dimen ipsius, sunt secundum modum quem diximus,
eiusque tinctura debilis est, non limosa: Cholerae
namque rubeae tinctura, limosa est.

*Causa cur
urina sit ru-
bea in aegri-
tudinibus
frigidis.*

De Significatione substantiae & odoris.

C A P. CLXXIII.

Rari ubi supra. Urinae substantia, aquae subtilis
similis, innuit digestionis debilitatem; spissa vero
quasi liquoris crassi qui continetur in felle, significat
digestionis superfluitatem, & humoris in corpore di-
minutionem. Inter eas autem mediocri existens, di-
gestionis significat bonitatem, & hepatis, humorumque
qui continentur in venis, temperatam dispositionem.
Perturbata vero, significat humorum in venis crudi-
tatem, & indigestionem, cum caliditate quae in eis ope-
ratur perturbationem. Urina turbida cum cito diuidi-
tur, & crassities quae in ea ad fundum descendit, magis
propinqua est maturitatis significationi, secundum
suae diuisionis velocitatem.

*Quid signi-
ficet urina
substantia
quando est
subtilis spif-
sa, turbida,
arenosa, &c.*

E Urina arenosa, vel turbida, lapidem in renibus, aut
in vesica significat; hepatis quoque debilitatem quan-
doque portendit. Cum autem aeger purum sanguinem
minxerit, aliquam ex venis quae sunt in renibus fissam
ostendit: Urina pinguis oleo similis, cum hectica pro-
uenit. Urina quoque multam habens pinguedinem in
superficie, significat quod adeps renum liquari incipit.
Urina tenuis & alba, in acuta febre, si multis diebus
calis permanferit, amentiam aegro superuenturam
ostendit. Urina cum post febris remotionem tincta

remanerit, in hepate calefactio, vel apostema erit. A
Vrina fordida, cuius color est quasi musti, vel aquae
ciceris multum cocti, est habentium apostemata anti-
qua in interioribus, & non acuta.

Quid portet
dat odor v-
rina.

Odor ab vrina procedens, similis ei qui à re acuta
& sicima dissoluitur, maturitatis indicat superfluita-
tem, qui quandoque sentitur in acutis febribus, & in
hepatis apostemate; vel eas portendit futuras. Vrina
vero penitus odore carens, in vltimitate cruditatis ex-
istit, & tarditate digestiua. Quae vero in medio inueni-
tur, digestionis aequalitatem designat.

De Signis apparentibus in superficie, vel in medio, vel
in fundo.

C A P. CLXXIV.

Iudicium de
vrina secun-
dum ea qua
descendunt
& superna-
tant.

A B eo quoque quod inferius descendit, vel quod
superius eleuatur, aut quod in medio pender,
sumuntur digestionis quae fit in venis significationes:
huius autem rei substantia similis est distillationi quae
fit in aqua rosata. Et in his quidem quae descendunt
inferius, melius indicatur id quod est album & leue, &
in fundo vasis residet, cuius quoque dispositio talis
in diebus aegritudinis continue permanet. Bonum quo-
que descendens, quale est hoc quod praediximus, est
id quod cum meliori ex coloribus (hic est citrinus) &
meliori ex substantijs (quae scilicet est inter subtilita-
tem & spissitudinem) mediocriter appareat; & cum odo-
re ceteris meliore, hoc est, qui nec multum fetet, nec
omnino priuatur odore. Vrina quoque in qua haec ap-
parent, omnibus alijs melior iudicatur: significat enim
digestiua perfectionem; & ab aegritudinis malitia se-
curitatem. Hoc autem descendens, in bonitate sequi-
tur id quod in medio vase pender, cum secundum hunc
modum reperitur; post quod etiam illud quod in su-
perficie natat, consistit. Color autem qui attenditur in
descendente, melior est albus, cum formae longitudi-
ne. Post hoc autem est rubeus; significat enim salutem
cum aegritudinis prolixitate: glaucus vero deterior est,
eoque viridis peior; Et hoc quoque niger deterior.

De Hypostasi.

C A P. CLXXV.

Octo sunt
qua in vri-
na multoties
apparent.

Vrina are-
nosa duplex.

R Erum autem quae multoties apparent in vrina,
prima est hypostasis; & est eius quod apparet in
ampullis, aquae rosatae similis. In huius namque co-
lore videntur radiositas, & peruietas, & raritas, & cla-
ritas, ac pulchritudo, quae in ceteris non inueniuntur;
cumque mouetur, tota cum vrina miscetur. Aqua
tamen vrina non turbatur: ipsa quoque non cito descen-
dit inferius. plerumque quod etiam non descen-
dit, hoc est superfluitas in venis existens. Secunda est
superfluitas turbida, cuius color est albus, & est saepe
liquefacto similis. Tertia est pus, quod quandoque
diuisum est, ex quo cum mouetur vrina, turbatur sur-
sum aura, & eleuantur frustula, deinde vero descendit
inferius. Quarta est arenosa, cuius duae sunt species:
Vna lima, quae limaturae auri similatur, licet minutior
sit, & haec à renibus egreditur. Alia vero colorem ha-
bet quasi terrae vel luti, & haec à vesica egreditur.

Quinta vero pilis non multum albis assimilatur, quae
cum à renibus egrediatur, nullum aliud malum por-
tendit, nisi humores crudos abundare in corpore, cui
medicamina diuretica conferunt. Sexta est in qua fru-
stulorum carnis similitudines apparent, quae ex reni-
bus egrediuntur, si dolor in renibus fuerit. Si vero cum
acuta febre appareat, febrem corpori valde nocere de-
monstrat. Cum haec vero si fuerit, solidorum in-
dicat liquefactionem, & dolorem peruenisse iam ad
membrorum carnem. Septima lentium ex corticatarum
assimilatur frustulis, significans in hepate superflui-
tatem caloris. Octava similis fursuri est, quae propter
aegritudinem vesicae saepius contingit; sed tunc colo-
rem extraneum non habet. Quandoque vero cum fe-
bre acuta prouenit, eiusque color extraneus, & à ma-
turityte valde remotus, mortem portendit.

Vrina suse-
pta saepe in-
dicat mortem.

Auicenna ubi supra. Conuenientia medicorum, in
vfu nominis hypostasis & sediminis iam recessit à via
cognita. Dicunt enim hypostasim aut sedimen, non
illud tantum quod inferius descendit, sed omnem sub-
stantiam quae spissioris essentiae quam aquositas existit,
& est ab ea diuisa, siue sit suspensa, siue sit supra. Co-
gnoscitur autem hypostasis multipliciter; scilicet ex
sui substantia, & quantitate, & qualitate, & suarum
partium situ; ex loco quoque sui, & tempore, & per-
mixtionis sui qualitate.

Quid hypo-
stasis & se-
dimen cogno-
scatur.

De Diuersitate vinarum secundum aetatem & sexum.

C A P. CLXXVI.

V Rinae puerorum significatio parua est, praecipue-
que infantum, eo quod lacte vtantur, & quod
materia tingens in eis est quiescens ac submersa. In
eorum quoque natura diuersitas existit ex debilitate,
& multa dormitione, quod maturitatis significatio-
nem perneat. Infantum igitur vrinae trahunt ad la-
ctis proprietatem, propter nutrimentum eorum, &
propter complexionis humiditatem: Ideoque decli-
nant ad albedinem. Puerorum autem vrinae spissiores
sunt & crassiores, quam iuuenum, ac turbidiores. Vri-
nae iuuenum ad ignis formam tendunt, & ad substan-
tiae mediocritatem; vrinae vero senum ad albedinem,
& subtilitatem. Quandoque tamen crassae sunt, secun-
dum superfluitates in eis existentes, quorum euacua-
tio multiplicatur.

Parua est
significatio
vrinae pue-
rorum.

Differentia
inter vrinas
puerorum,
iuuenum &
senum; vi-
rorum &
mulierum,
&c.

Porto decrepitorum vrinae maioris albedinis sunt,
& tenuitatis. Quandoque tamen praedicta ex causa
crassities accidit eis, sed raro. Cumque fuerit vrina ve-
hementer crassa, apti erunt ut eis accidat lapis. Vri-
nae vero mulierum semper maioris crassitiei sunt &
albedinis, minorisque pulchritudinis quam virorum.
Et hoc quidem propter debilitatem digestiua earum
& propter multitudinem superfluitatum, & amplitu-
dinem canalium. Praeterea masculorum vrinae com-
motae turbantur, & earum turbatio declinat ad supe-
riora. Vrinae vero mulierum ferè non turbantur ex
motione, propter paucam sui separationem; & habent
secundum plurimum supra summitatem suam spumam
rotundam. Quod si turbidae fuerint, earum turbida-
tio pauca erit. Vrinae praegnantium clarescunt, & super
earum superficiem est nebula, & ad colorem aquae ci-
ceris quandoque trahunt.

Morbus
necnon
sensibile
dignus.

Morbus
quidam
sui par
quidam
unde hor
quam ill
difficilis
significat

Diuisio
borum se
bilium.

Causa se
rationis
inueniatur